ALLAH'SIZ MÜSLÜMANLIK

Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu

TİMAŞ

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

3. BASKI

ÖMER LÜTFİ METE

Levent Şahverdi Arşivi

TİMAS YAYINLARI

İstanbul 2022

timas.com.tr

Levent Şahverdi Arşivi

ALLAH'SIZ MÜSLÜMANLIK
Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu
Ömer Lütfi Mete

TİM AŞ YAYINLARI | 4422
Politika Kitaplığı | 84

EDİTÖR
Yavuz Türk

KAPAK TASARIMI
Erdi Demir

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Haziran 2018, İstanbul

3. BASKI
Mayıs 2022, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-2769-9
9 786050 827699

TİMAŞ YAYINLARI
timas@timas.com.tr
O O O timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Çınar Matbaacılık
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Atahan No: 34 Kat: 5
Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 628 96 00
Matbaa Sertifika No: 45103

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

ALLAH'SIZ MÜSLÜMANLIK

Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu

Ömer Lütfi Mete

TİMAŞ

Levent Şahverdi Arşivi

ÖMER LÜTFİ METE

1950 yılında Rize'de doğdu. îlk ve ortaöğrenimini Rize'de, yükseköğrenimini İstanbul'da tamamladı. Kısa bir dönem edebiyat öğretmenliği dışında gazeteci ve senaryo yazarı olarak çalıştı. *Babıali'de Sabah, Bizim Anadolu, Tercüman, Türkiye, Yeni Haber, Orta Doğu, Yeni Şafak, Ayyıldız, Yeni Binyıl* gazetelerinde editör, yönetici ve yazar olarak çalıştı. *Türk Edebiyatı* ve *Çağrışım* dergilerinde makale, mizahi öykü ve şiirleri yayımlandı. Yazdığı birçok kitabın yanı sıra, dizi ve film senaryoları da kaleme alan Ömer Lütfi Mete, 18 Kasım 2009 tarihinde vefat etti.

Levent Şahverdi Arşivi

İçindekiler

Gerekçe.....7

Giriş
Hacıyağı ile Parfüm Arasında..... 11

Birinci Bölüm:
Biricik Hak Dini Tezi ile Geriliğin Çatışması.....35

İkinci Bölüm:
Akılcı Tevhit ve Kalbin Terkedilişi.....67

Üçüncü Bölüm:
Evrensel-Güncel Çatışması ve Korsan Fıkıh.....93

Dördüncü Bölüm:
Cihat Kültürü ve İnsan Hakları Mücadelesi..... 121

Beşinci Bölüm:
Müslüman İnsanın Edilginlik Çıkmazı.....133

Altıncı Bölüm:
"Muhalefet Kültürü"nden
"Kukla Müslüman" Çağma..... 157

Yedinci Bölüm:
"İdeolojik İslam"da Marksizm Esintileri.....183

Sekizinci Bölüm:
"Kadın Fitnesi" ve Uçkur Softalığı.....193

Levent Şahverdi Arşivi

Gerekçe

Çağımızın büyük mürşitlerinden Tayyar Baba, ziyaretine gelen dervişine sorar:

"Köyünüzde işler nasıl, değişen bir şey var mı?"

Derviş cevap verir:

"Köyümüze yeni bir hoca geldi efendim."

Hazret gülümseyerek tekrar sorar:

"Müslüman mı bari?"

"Efendim, öğretmen demiyorum, hoca diyorum, camiye yeni imam geldi..."

"Tamam, ben de onun için soruyorum, Müslüman mı?"

***

Bu küçük öyküdeki keskin eleştiri şüphesiz bütün imamları zan altında bırakacak bir önyargının yansıması değildir. Burada yapılan, tasavvufi idrakin özündeki yaklaşımı vurgulamak, "Her türden yaratılmışa yaratandan ötürü hoş bakabilen Müslüman" ihtiyacına dikkat çekmektir.

Aynı nükteyi taklit etmeye çalışarak bu baskı için "Allah'sız Müslümanlık" ismini seçmem de, yaratan ile iletişim ihtiyacına dikkat çekebilmek gayesine matuftur.

Yoksa buradaki "Allah'sız" deyimi tanrıtanımazlık değildir. Zaten tanrıtanımaz anlamını kastetsem kesme işareti kullanmadan "Allahsız" derdim.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca, "Tanrıtanımazın da Müslümanlığı olur mu?" diye yadırgama ile karşılaşabileceğimi de gözden uzak tutmuyorum. Aslında tecrübelerime göre bu yadırgama çok da haklı sayılmaz. Kendini tanrı tanımaz diye takdim eden nice insanm tuhaf bir dindarlık türü yaşadığına ve yansıttığına tanık olmuşumdur, ama bu çalışmanın o alanlarda dolanmak gibi bir gayesi yoktur.

Sorgulayıp anlamaya çalıştığım, Müslüman insanı -bütün gayretlerine rağmen- geliştirmeye yetmeyen dindarlık türünün iç kıvrımlarıdır.

Sürekli dilden Allah'ı anmasına ve sürekli dini etkinlikler yaşamasına rağmen, kendisi gibi olmayanlar üzerinde derin bir saygı ve hatta imreniş uyandıramayan Müslümanlık biçiminin, Allah'ın muradıyla örtüşeceğini düşünemiyorum.

Tabii ki "Allah'sız Müslümanlık" ifadesi, kâfirlik ve inkârcılık suçlaması kastıyla seçilmiş değildir. Bu isim "Müslüman kişinin Allah ile iletişimini geliştiremeyen dindarlık" tanımlamasının kısaltılmışı sayılabilir.

Peki, böylesi dindarlık nasıl bir şeydir?

Fikrimce neredeyse bütün "siyasal İslam" macerası, bir bakıma "Allah ile sağlıklı bir iletişim ve beraberlik sağlamaya yetmeyen Müslümanlık" deneylerinden oluşmuş yaşantıların denizi gibidir. Hatta "Allah'sız Müslümanlık" ifadesinin ötesinde, neredeyse "Allah'a rağmen Müslümanlık" dahi diyebileceğimiz İslami yaklaşımlar da görülmüştür.

Ne var ki, bu çalışmanın her bölümü bu başlık ile kuşatılmış olmayabilir. Bu baskı için böyle bir ismin tercih edilmesinin sebebi, yazarın en önemli derdini yansıtmaya çalışan satırlara tercüman olmasıdır.

Daha önce *Hacıyağı ile Parfüm Arasında* ismi altmda iki defa farklı yaymevleri tarafından, içime sinmeyen kapak-

Levent Şahverdi Arşivi

larla yayımlanan bu çalışmanın elinizdeki baskısı bazı değişiklikler içermektedir. Bunların en belirgini, daha önceki baskılarda "Gerekçe" başlığıyla "Hacıyağı ile Parfüm Arasında" isminin nasıl doğduğuna ve neden tercih edildiğine ilişkin, hesap verme amacı güden bölümün, şimdi "Giriş" faslı şeklinde yeniden düzenlenmiş olmasıdır.

Ayrıca çalışmanın her bölümü yeniden gözden geçirilirken, bazı ilaveler ve üslup değişikliklerine gitme ihtiyacı duyulmuştur.

Mart 2008

İstanbul

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş
Hacıyağı ile Parfüm Arasında

Fransızca öğretmenim rahmetli Pervin Batu, meçhul bir tesettürlü hanım, biraz ben, biraz da ünlü sanatçı Loreena McKennitt bu kitabın ilk iki baskısı için tercih edilen başlığın ortak "isim babaları" sayılırız.

Bu dolambaçlı ama doğal ortaklığın öyküsü sadece isim için değil, aynı zamanda kitabın içeriği için de bir tür "gerekçe" niteliği taşıyor.

Elinizdeki çalışma ilk baskısı için kitap olarak yayıma hazır hale geldiğinde, isim konusu kesinleşmiş değildi. İskeleti oluşturan yazıları *Çağrışım* dergisinde dizi halinde yayımlarken kullandığım "Müslüman Kompleksler" başlığının çeşitli sorunları vardı. Çoktan beri tasarladığım ve konuyu tanımlar nitelikte bulduğum "Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu" başlığının da, ciddi bir akademik iddia yansıtması sıkıntı doğuruyordu. Adına bakılarak çalışmamın -bir an bile- "bilimsel" bir ürün sanılmasını, özellikle de klasik bir araştırma izlenimi uyandırmasını doğru bulmuyordum. Yapmaya çalıştığım iş, "Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu"nu, üzerinde mümkün olduğunca özgürce düşünerek tartışmaya ve sorgulamaya çalışmaktan ibaretti. Elbette emeğimin "bilimsel" bir yanı olabilirdi, ama konuyu akademik disiplin çerçevesinde bütün yönleri ile araştırmak yerine çarpıcı bulduğum çelişkilere yoğunlaşmıştım. Ayrıca, çalışmamın belki hafiften alaycı ama derinden sızı veren bir

Levent Şahverdi Arşivi

boyutu bulunduğunu düşünüyor, bunu istiyordum. Böyle bir etki uyandırmak bakımından da kitabın ismi üzerinde tereddüt yaşıyordum. Doğrusu, bulacağım ismin mümkün mertebe çarpıcı olmasını arzuladığımı da inkâr edemem.

Öyle veya böyle, kitabın içeriği "Gerileme Sürecinde İslam'ı Yaşama Sorunu"na ilişkindi. Bu yüzden böyle bir başlıktan da kolay kolay vazgeçemiyordum. Sonuçta çözümün ilk basamağı görünür gibi olmuştu. Bu uzunca ve akademik görünümlü isim, eski gazetecilik deyimleri ile "üst başlık" veya "alt başlık" olarak kalabilirdi.

Peki, asıl isim ne olacaktı?

Aylarca düşünmüş, onlarca adayı önce beğenir gibi olup sonra vazgeçmiştim. Bir gün bu arayışla zihnen meşgul olarak yürürken yakınımdan başörtülü bir hanım geçti. Yüzüne, sadece genç olduğunu fark edebilecek kadar göz atmıştım. Ancak geçtikten sonra dönüp bir daha bakmak zorunda kaldım.

Çok keskin bir parfüm kullanmıştı.

Bu durumla ilgili ilk yorumum bana doğru göründü: Kıyafeti -resmi de olsa- dindarlığını, kokusu ise kadınlığını vurguluyordu.

Yürümeye devam ederken düşünüyordum. Yadırgadığım kesindi, ama tam olarak neyi yadırgadığımı biliyor muydum?

Başörtüsünü ve parfümü ayrı ayrı olağan, ama bir arada tuhaf mı bulmuştum? Tesettürlü hanımın, insan ve kadın olarak beğenilme içgüdüsünü doğal karşılamam gerekmiyor muydu? Yoksa yadırgayışımın derinlerinde yatan sebep hanımın kullandığı kokuyu pek abartılı ve dolayısıyla zevksiz bulmam mıydı?

Levent Şahverdi Arşivi

Belki tam olarak ayıklayıp seçemediğim başka dürtüler de söz konusuydu.

Karmaşık duygu ve düşünceler içinde yürümeye devam ettim. Daha sonra, neden, nasıl oldu bilemiyorum, Loreena McKennitt'ı otelinden alışımız aklıma düşüverdi. Değil açık havada, arabanın içinde bile ondan bir parfüm esintisi gelmediğini hatırlıyordum. Bu farka mim koyarak yürümeye devam ettim.

McKennitt Parantezi

Klasikler hakkındaki kaba malumatım ve zevk alış derecem hariç, çağdaş Batı müziğinin herhangi bir türüne dair en küçük bir bilgi ve ilgi sahibi olmadığım için 1996 baharına kadar adını duymadığım bu Kanadalı müzisyen, o tarihlerde İstanbul Festivali için Türkiye'ye gelecekti. O sıralar Toronto'da kalan dostum -*Kurtlar Vadisi* dizisinin başrol oyuncusu- Necati Şaşmaz'ın tavsiyesi üzerine benimle görüşmek istiyordu.

Sufi müziğine ilgi duyuyormuş.

Bir başka "Şaşmaz" dostum Raci ve çevirmenlik yapacak arkadaşıyla birlikte Loreena McKennittT Pera Palas'tan alıp sohbet etmeye gittik. Necip Fazıl'm çok övdüğü tarihi Çırağan Sarayı'nın yıkıntısı üzerine aynı adla kurulan otelde, Türk mutfağının çeşnileri eşliğinde -doğal diyetini pek bozamadık ama- bazı konularda görüşlerini bir ölçüde etkilediğimizi sanıyorum...

Özellikle, Hz. İsa'yı çok sevdiğimizi anlatırken sergilediği yadırgayış bize pek ilginç görünmüştü. Daha önce de, sıradan Hıristiyanların aynı yadırgayışı sergilediklerine dair duyumlarım vardı, ama karşımızdaki gibi seçkin bir kültür ve sanat insanmın Hz. İsa'ya beslediğimiz sevgimizi neredeyse inanılmaz bulması benim için yeni bir gözlemdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlı Seferleri'ne rağmen sapla samanı karıştırmadığımızı, Hz. İsa'yı peygamber kabul etmezsek Müslüman sayılmayacağımızı belirtirken, Loreena McKennitt samimi bir heyecanla "bu mükemmel bir düşünce" diyordu.

Batı önünde -özellikle Haçlı saldırganlığı karşısında- yüzyıllar boyu milyonlarca insan kaybettiğimiz halde, kilisenin dini olan Hıristiyanlık ile Hz. Meryem'in oğlunu birbirlerinden ayrı değerlendirebildiğimizi, diğer peygamberler içinde nedense en çok sevdiklerimizden birinin Hz. İsa olduğunu ifade ettik. Üstelik geniş halk kitlelerinin de bu duygular içinde bulunduğunu söyledik.

Kanaatimce bu vurgu önemliydi. Çünkü sözünü ettiğimiz tutum, sadece eğitimle kazanılmış, yalnızca özenli dindarlara özgü bir tavır değildi. Bunun bütün topluma şamil, ortak bir yaklaşım olması, bir kültür çevresi için önemli derinlik ve enginlik belgelerinden biri sayılmalıydı. Herhalde bu tavnmız -şimdi de inandığım gibi- gerileme süreci içindeki Hıristiyanlara karşı beşeri anlamda hakiki bir üstünlük alanı oluşturmaktadır. «

Bu noktada "üstünlük" kavramı ile de hesaplaşmak gerekmektedir. Zira, bir ölçüde *Kur'an-ı Kerim* kültürüne sahip insan, daha ilk anda "Üstünlüğün (izzetin) tamamı Allah'a aittir" anlamındaki ilahi hükmü bilir. Tabii bu hükümden yola çıkarak "Madem üstünlüğün tamamı Allah'a aittir, Müslüman insan için böyle bir konumu hedef almak uygun olmaz," denilebilir. Ancak, üstünlüğün tamamının Allah'a ait olması, o konumu kendisiyle sağlıklı iletişim kurup yakınlık edinebilmiş insanlardan esirgemesini gerektirmez. Zira Allah'a iyi duygu ve davranışlarıyla yakınlık edinebilmiş bir insanın üstün (aziz) olması da, aslında yine Allah'ın üstünlüğüdür. Nitekim bir başka ayette seçilmiş bir Müslüman toplumunun özelliklerini sıralayan Allah

Levent Şahverdi Arşivi

şöyle bir ifade kullanmaktadır: "[...] (onlar) müminlere karşı alçakgönüllü (zelil) dururlar, kâfirlere karşı ise üstün (aziz) olurlar."

Bu çalışma boyunca Müslüman insanın Müslüman olmayanlara karşı "üstünlük hali" (izzet) ile murat ettiğim anlam böyle bir konumdur. Yoksa mesela bugünkü ABD'nin bütün diğer devletlere karşı yaşadığı güçlü ve hükmedici konumun ifade ettiği "üstünlük" bize göre *Kur'an Kerim'e* dayanan bir deyim olan "izzet"in karşılığı değildir. Benimsediğim üstünlük, insani değerler bakımından daha iyi olmaktır. Bu da, daha adil, daha merhametli, daha cömert ve daha hoşgörülü olma halidir.

Onca gelişmişliklerine rağmen Batı toplumlannda bugün bile kitlelerin, yukarıda işaret ettiğimiz Müslümanlara özgü (Hz. İsa ile ona mensubiyet iddia edenlerin vahşetlerini birbirine karıştırmama bilinci) gibi ince ayar bir ayıklama duyarlılığı edinemeyeceklerini söylemek haksızlık mı olur?

Batı'da aydınların dahi genellikle, Hz. İsa'ya inanmayanı Müslüman saymadığımızdan habersiz bulunmaları, kendileri açısından basit bir genel kültür eksikliğinden ibaret sayılıp geçiştirilemez.

Loreena McKennitt ile konuyu buralara kadar etraflıca konuşup konuşmadığımızı hatırlamıyorum. Ancak, bu çağda bile Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki karşılıklı yanlış anlamaların boyutlarına ilişkin ciddi tespitlere yarayacak bir görüşme yaptığımızdan emindik.

Biz McKennitt'ı çok sevmiştik, sanırım o da bizi sevmişti.

Hâlâ uzaklardan, bize "yakın" olan sesini duyanz. Epey bir zaman da müşterek tanıdıklar aracılığıyla karşılıklı olarak iyi dileklerimizi paylaştık...

Levent Şahverdi Arşivi

Parfüm Yine Burnumda

Yanımdan geçen tesettürlü hanımın abartılı parfümü ile McKennitt hanımefendinin kokusuzluğu veya bizim algılayamayacağımız kadar ölçülü kullanımı, kaçınılmaz bir şekilde karşılaştırılmayı dayatıyordu:

Bunların hangisi doğaldı?

Pek tabii ki, Loreena McKennitt'ın, o tesettürlü hanımdan daha doğal olduğu yargısına varıyordum. Bu yönde sayısız gözlemim de aynı yargıyı destekliyordu. Böyle bir durumda, Müslüman kimliğiyle çağının gerçeklikleri arasında sürekli sorgulama ve tartışma yaşayan benim gibi biri için sıradaki soru şuydu:

Bunların hangisi Allah'a daha yakın?

Doğal olan mı, doğal olmayan mı?

Kesin bir cevap bulamıyordum. Oysa bir Müslüman olarak, daha doğrusu Müslümanlığını önemsemeye çalışan bir insan olarak böyle bir kıyaslamayı peşin şekilde batıl bulmam gerekmiyor muydu?

Ne var ki öyle hissedemedim. Baş döndürücü bir koku ile sokağa çıkan başörtülü hanımın -sırf inancını ciddiye alan Müslüman görüntüsü verebildiği için- Allah'a McKennitt'tan daha yakın olduğuna kesin gözüyle bakmak bana çok tutarlı, güvenilir ve sağlıklı gelmedi.

Pek tabii ki tam tersine hükmettirecek bir iddiayı da dile getiremem: "McKennitt Allah'a bu Müslüman hanımdan daha yakındır" da diyemem. Ancak, içine düştüğüm şüpheci mukayesecilikten ötürü Müslümanlığımın zayıfladığını da hiç sanmıyorum.

Kuşkusuz burada çok özel bir durumdan hareket ederek acımasız bir genellemeye kapı aralamaya niyetim yok.

Sorunun özü tesettürde veya bir başka nesnede değil.

Levent Şahverdi Arşivi

İster simge olsun, ister olmasın!

Sorunun özü doğal olup olamamakta ki, bu da tek taraflı bir olgu değil. Nitekim Loreena McKennitt'ın konserinde başörtülü tek hanım, görebildiğimiz kadarıyla benim eşimdi. Parfümden veya başka bir ayrıntıdan yana abartımız yoktu, ama yine de ortada "doğal" sayılmayan bir durum vardı. Belli belirsiz yadırganıyor, belki de tuhaf duygu ve düşüncelerle "takdir" ediliyorduk. Her ikisi de bizim tam anlamıyla doğal kalmamıza engeldi.

Bu kıyaslama ekseninde isim için bir anahtar bulabileceğimi düşünmeye başlamıştım. Çünkü kitap temel olarak günümüzdeki Müslüman insanın çelişkilerini ele alıyordu. Böylece çağrışımlar "hacıyağı" kelimesine ve Fransızca öğretmenime uzanacak ve işlem tamamlanacaktı.

Bilindiği gibi "hacıyağı" kelimesi artık sadece bir "koku"nun adından ibaret değil. Dini kültüre burun kıvıranların çoğu, bir aşağılama kalıbı olarak bu deyimi sık sık kullanırlar. Sırtındaki bu aşağılama yükünü reddettiğim halde, kelimenin benim işime yarayacak bir anlam taşıdığını biliyordum. Çünkü hayata ve dünyaya bakışımı en çok etkileyen hatıralarımdan birinde "hacıyağı" son derece önemli bir malzemeydi:

Yıl 1967... Rize Lisesi birinci sınıf öğrencisiyim.

Fransızca hocamız sınıfa giriyor ve kürsüye geçerken duraksayıp bize doğru şöyle bir bakıyor... Burnunu koku yoklaması yapar gibi hafifçe oynatıyor. Hiç hoşlanmadığı bir koku aldığını ve bu yüzden kızdığını az sonra anlayacaktık.

Kendisinden pek görmediğimiz bir sertlikte sordu:

"Bu iğrenç koku kimden geliyor?"

Hocamızın "hacıyağı" denen kokudan rahatsız olduğunu anlamakta gecikmedim.

Levent Şahverdi Arşivi

Suçlu bendim. Sürekli "hacıyağı" kullanmak gibi bir âdetim yoktu, ama Batıcı hayat anlayışının bu kokuyu "iğrenç" diyecek kadar dışladığını da o yıllarda bilmiyordum. İki seneden fazla bir süredir Kur'an kurslarında öğrenci ve öğretici olarak kaldığım için dış dünyaya hayli kapalı bulunduğum muhakkaktı. Herhalde o gün okula gelirken rastladığım bir hacı amcamız veya bir hoca arkadaş bileğimin üstüne yahut yakama bundan sürmüş olmalıydı.

Başımı önüme eğip bekledim.

Bir de Sevda Mazereti

Sınıfımızda böyle bir kokuyu kullanabilecek ilk kişinin ben olduğumu herkes bilirdi. Oradaki herkesten daha dindar sayılan bir gençtim. Yaşım henüz on yediydi, ama kimse beni akranlarımla bir tutmuyordu. O kadar ki, liseye devam ederken aynı zamanda bir Kur'an kursunda -adam kıtlığından- hocalık yapıyor, bazı cuma günleri de lisenin yanındaki bir camide vaaz veriyor veya hutbe okuyordum. Bunları bazı öğretmenlerimin de dinlediği oluyordu.

Fransızca hocam beni, ben de onu çok seviyordum. O günkü ölçülerime göre hoca hanımın pek dindar olmadığını düşünüyordum. O da benim, aksine dindar biri olduğumun mutlaka farkındaydı. Aramızdaki sevginin oluşmasında sanıyorum dersteki başarımın da payı bulunuyordu. Ancak hiç şüphe duymadığım bir gerçek var ki, o da Fransızca hocamın çok iyi bir insan olduğudur. Zaten öyle olduğuna inanmasam ve onu çok sevmesem hacıyağı ile ilgili lanetlemesine karşı çıkar, becerebildiğimce tartışırdım.

Tabii ki "hacıyağı" dinin gereklerinden biri değildi, ama en azından onu "iğrenç" diye nitelemenin çok ağır bir tepki olduğunu söyleyebilirdim. Zaten o zaman da iyi bir tar-

Levent Şahverdi Arşivi

tışmacı sayılırdım. Buna rağmen üç nedenle böyle bir yol denememiştim:

1) Şunu hissediyordum: Hocam bu kokunun benden geldiğini anlayınca, öncelikle gösterdiği tepkiden ötürü pişmanlık duyacak ve çok üzülecekti, inanıyordum ki, bana olan saygısı ve sevgisi bunu gerektirirdi. Eğer kokunun en takdir ettiği öğrencisinden geldiğini baştan bilseydi, muhakkak yine benim adıma hayal kırıklığına uğrayabilir, ama öyle sert bir ifade kullanmazdı.

2) Seziyordum ki, "hacıyağı" kokusundan rahatsızlık duyması ideolojik değil, estetik bir temele dayanıyordu. Daha açıkçası hocam "hacıyağı"na, dini bir anlam taşıdığı için -en azından sadece bunun için- tepki göstermiş olamazdı. Öyleyse burada bir bityeniği vardı.

3) Bu sınıfta bir kıza sırılsıklam âşıktım. Hocamın "hacıyağı"na bakışı ile sevdiğim kızınki -benzer yaşayış tarzları itibariyle- mutlaka birbirine yakındı. Kokuyu üstlenecek olsaydım, aşkıma nasıl karşılık bekleyebilirdim ki?

O zamanki düşünüş ve hissiyatıma göre "hacıyağı"nı üstlenirsem gönlümün beklentileri de kırılabilirdi.

Öyle ya, kale beyinin kızı kaleyi kuşatan düşman cengâvere âşık olabilirdi, ama "koku"sundan tiksinti duyacağı birine gönül verecek dilber düşünülemezdi. Düşmanlıktan aşka geçiş vardı, ama tiksintiden sevdaya yol yoktu.

Herhalde hacıyağı kokusunu üstlenmeyişimin bir sebebi de sınıf içinde böyle hassas bir takıntı yaşıyor oluşumdu. Ancak aslında orada sevdiğim kızın da bulunuyor olması beni özelden yakalayarak genel bir bunalıma taşıyacaktı:

Hem iyi bir Müslüman olmaya çalışmak, hem de "çağdışı" kalmamak konusunda azimli ve kararlı bulunduğumu düşünüyordum, ama bu ikisini nasıl bağdaştıracaktım?

Levent Şahverdi Arşivi

İşte bütün benliğimi ve hayatımı etkileyen, kimliğimi ve konumumu korkusuzca tartışmaya ve sorgulamaya başlatan olaylardan biri, belki de en önemlisi buydu.

Böylece kitabın ilk baskısına en azından beni tatmin edici bir isim bulmamda kilit kelime olan "hacıyağı"na tutundum.

Şimdi daha da yoğun biçimde, bu kelimenin bütün çağrışımları ile birlikte bir uygarlık hesaplaşması içerdiğini düşünüyorum.

Hemen belirtmeliyim ki, hacıyağı bugün bile beni rahatsız etmez. Onu kullananları aşağılamayı da aklımın köşesinden geçirmem. Ama bu tutumum "hacıyağı" kelimesinin -olumlu veya olumsuz- simge nitelikli çağrışımlarını önyargısız sorgulamama engel değil.

Şöyle düşünüyorum:

"Hacıyağı" kelimesi bugün "yerinde sayma" halini ve tek zevkle yetinmeyi, "parfüm" ise gelişme arayışını ve yenilikçiliği simgeleyebilir.

Tabii İkincisi -ayaı zamanda- marka sapkınlığı üzerinden feci şekilde müsrifliği de yansıtır!

Fakat yaratıcılığın hakikati nerede biter, tüketim toplumunun insan ve gezegen kirletici oburluğu nerede başlar, o husus biraz tavuk-yumurta meseli gibi değil midir?

Yaratıcı, yaratmada çeşitlemeyi, geliştirmeyi ve yenilemeyi böylesine severken, Müslüman insan daima bir tek çiçekle mi bahar coşkusu yaşamalıdır?

Hacıyağı, çiçeklerin sultanı olan gülden geliyor.

Bizim uygarlığımız da temelde bir gül uygarlığı...

Ve gül, peygamberimizi simgeliyor.

Biz yüzyıllardır "gül"den keskin bir ürün olarak sadece hacıyağı çıkanyoruz. Yüce peygamberimizin bıraktığı mi-

Levent Şahverdi Arşivi

rastan çoğu zaman sığ bir "nostalji" sağmaya çalışmakla yetindiğimiz gibi...

Biliyoruz ki, daha OsmanlI'nın altın çağı kapanmadan İslam uygarlığı yenileyici ruhu çoktan yitirmişti. Birkaç yüzyıl sonra da Müslüman kimliğimizle yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusundan yoksun kalacaktık.

Tabii ki "yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu" bir insan için iyi Müslümanlığın şartı değildir. Zira dünyayı "aşağıların aşağısı" şeklinde tanımlayan bir inancın mensubu için daima ikinci hayat esas ülkü kabul edildiğine göre, "yeryüzünün birinci sınıf sakini" olma duygusu bir zorunluluk sayılamaz. Ancak, Müslüman insanın yeryüzünde kişilik sorunları yaşamadan sağlıklı bir ruh hali içinde ömrünü tamamlayabilmesi için böyle bir duygu, önemli bir kolaylık teşkil edecektir. Yalnız, yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu aynı zamanda zorlu bir sınavdır da! Kendi iyi halini ve herhangi bir boyuttan üstünlüğünü Allah'ın hem hediyesi hem de imtihan aracı olarak algılayamayan, özellikle de izzetin tamamını Allah'a ait hissetmeyi sağlamayan bir ruh hali, Müslüman için derin bir kişilik sorunudur. Bununla birlikte Müslüman insanın kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakinlerinden hissedebilmesi, hissedememesinden daha kolay bir yaşantı da değildir. Ayrıca Müslüman'ın kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakini olarak hissedebilmesi için ille de dünyevi üstünlük ve seçkinlik şart değildir. İyi insan olmak, kişinin kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakini hissetmesi için yetebilmelidir.

"Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu"nun özü kanaatimce buradadır.

Müslüman anne-babadan doğup da çağımızın kapitalist kültür bombardımanı altında kişiliğini bulmaya çalışan genç insanın karşı karşıya olduğu kaçınılmaz soru açıktır: İslam

Levent Şahverdi Arşivi

dünyasında neredeyse "yerleşik" hal almış bunca geriliğe, ezikliğe ve yenikliğe rağmen niye hâlâ Müslüman olarak yaşamaya devam etmeliyim?

Bu tercih, kulüp taraftarlığı gibi bir iş mi ki, bana gurur ve coşku verip vermediğinden emin değilken bile "taraftar" kalmaya devam edeyim?

Elbette İslamiyet'in en mükemmel din olduğundan hiç şüphe duymuyorum. Hiç değilse şüphe duymak istemediğimden eminim.

Peki, Müslüman adamın asırlardan beri yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasında yer alamayışını böyle mükemmel bir inanışla nasıl bağdaştırabileceğim?

"İslam iyi ama Müslümanlar kötü" demekle ezikliğin ruhsal etkilerini yenmemiz mümkün olabilir mi?

Salt böyle bir savuşturma yöntemi ile aşağılık duygusu aşılabilir mi?

Oysa içerik olarak bu savuşturmanın yüzde yüz doğru olduğuna hep inandım. Evet, "İslam en son ve en mükemmel dindir; Müslümanların gerilemiş olmaları ise bu dini hakkıyla anlama, hissetme ve yaşama yeteneğini yitirmelerindendir" demeye devam ediyorum. Tabii bu çelişkiyi, doğru veya yanlış, kendimce tutarlı bir açıklamaya kavuşturabildiğime inandığım için böyle demeye devam edebiliyorum.

Uygarlık Asalağı

Ne var ki bu zihni çaba, Müslüman olarak kendimi bilinçli bir huzur içinde hissetmeme yetmiyor. Yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasında bulunmayışımı umursamazlık edemiyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyevi işlerden yana asırlardır süren başarısızlık karşısında ruhsal dengemi korumak için geliştirdiğim açıklama bir avuntu mu, hakikat mi?

Müslümanlar olarak yüzyıllardan beri birer uygarlık asalağı halinde yaşamanın muhasebesinden ezilerek çıkmamak mümkün mü?

Ne hazindir ki Allah'ın sonsuz yaratıcılık gücünü bile, Müslüman olmayanların gerçekleştirdiği buluşlarla şimdi eskisinden daha iyi hayal edebiliyoruz. Bugün en uç küçüklükler ve en uç büyüklükler için kafamızda daha aydınlık bir algı oluşabiliyorsa, bunu da yine Batı uygarlığının geliştirdiği bilim ve teknolojiye borçluyuz. Böylece aklımız yüce yaratıcının en çarpıcı yansıması olan artı ve eksi sonsuza, her zamankinden daha açık...

Singrid Hunke'nin Türkiye'de *Avrupa'nın Üzerine Doğan İslam Güneşi* ismiyle yayımlanan eserinde de çarpıcı biçimde ortaya koyduğu gibi, İslam uygarlığının bir zamanlar bilim ve teknolojinin beşiği olması, şimdiki kısırlık ve cehalet çağımızda ruh sağlığımızı ve özgüvenimizi korumamıza yetecek bir gerçeklik midir?

Bize karşı mutlak dünyevi üstünlük kuran ve bu üstünlüğünü genellikle aşağılayıcı biçimde bize hissettirmekten zevk alan Batı toplumlanna "Senin bu büyük bilgi ve keşif yolculuğunu başlatan benim uygarlığımın âlimleridir" diye böbürlenmek, bugünkü geriliğimizin verdiği ezikliği ne ölçüde dengeleyebilir?

Halen yararlandığımız nice nimet ve imkânı, Allah'ın günahkâr kulları saydığımız Müslüman olmayan bilgin ve araştırmacıların çalışmalarına borçlu değil miyiz?

Bütün bu özgüven yıkıcı gerçeklere rağmen Müslümanlığımızla gurur duymak zorundayız. Zira *Kur'an-ı Kerim'in*

Levent Şahverdi Arşivi

pek çok ifadesi, dolaylı veya dolaysız biçimde bize bu zorunluluğu ihtar edip durur.

Yüce yaratıcı bize "İzzetin tamamı (her türlü üstünlük) Allah'a aittir" buyuruyor. Yenik ve zayıf olsak da, kimseyi kendimizden daha aziz (üstün) hissetmememiz gerektiği vurgulanıyor.

Lakin bunu nasıl başaracağız da, yenikken bile kendimizi "aziz" hissedebileceğiz?

Üstelik aynı *Kur'an-ı Kerim,* bir Müslüman olarak utanç duygusuna kapılmamızı kaçınılmaz kılan açılımlar da getiriyor. Zira Batı uygarlığınca geliştirilmiş yeni bilimsel ve teknolojik gelişimler sayesinde sırrını şimdi daha iyi anlayabildiğimiz *Kur'arı* ayetleriyle karşılaşıyoruz. Zalim ve günahkâr olduğundan şüphe duymadığımız Batılı adamın araştırma ve buluşlarının sonuçlanndan yola çıkarak *Kur'an-ı Kerim'*in yeni mucizelerini keşfedebiliyoruz.

Sözgelimi bir bakıyoruz Allah "Biz her şeyi sudan canlı kıldık" buyuruyor.

Bazen dikkatsizce tercüme edildiği gibi "her şeyi sudan yarattık" değil, "her şeyi sudan canlı kıldık" ne demek?

Batılı adam hayatın sularda başladığı tezini geliştirmeden 1400 sene önce *Kur'an-ı Kerim* bu gerçeğe dikkat çekiyor.

Fakat bundan Müslüman adama ne pay var?

Suyun iki hidrojen-bir oksijen olduğunu bile yine aynı "batıl ve bozulmuş din" cephesinden öğrenen Müslüman adamın kimlik onuru (izzeti), kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasında görebilmesine yetebilir mi?

Bu tür sarsıntıları yaşarken dini bilinç şöyle diyebilir: Temel bilimlerin yasalan aslında yaratıcının koyduğu kanunlardır. Bunları keşfedenler onları yaratmadılar, karanlıktan aydınlığa çıkardılar, insanın yapabileceği en büyük işlerden

Levent Şahverdi Arşivi

bir bölümünü gerçekleştirdiler. Allah'ın sayısız şifrelerinden sadece küçük bir kısmını çözmeyi başardılar.

Elbette doğru, ama bu uyarı gerileme sürecindeki Müslüman bireyin aşağılık duygusuna kapılmasını nasıl engelleyebilir?

Bu doğa yasalarıyla ilgili keşiflerin tamamında, inanç ve davranışlarını eleştirdiğimiz insanların imzası var. Pek çoğu *Kur'an-ı Kerim'de* işaret edildiği halde!

Varlık âleminde ismi konmuş maddelerin cetveli -elementler listesi- de Müslüman insan için utandırıcı ve küçük düşürücü bir gösterge değil midir?

Bilindiği üzere *Kur'an-ı Kerim* Hz. Âdem'in yaratılış öyküsünü aktarırken, "Allah Âdem'e isimleri öğretti" cümlesi ile kilit bir ifade kullanır.

Bu, insan ruhunda bilimlerin temelinin atılışı olsa gerektir.

Kur'an-ı Kerim'in böylesine önemli olduğunu vurguladığı isimlerin dünyaya düşenlerinden Müslümanların nasibi neredeyse sıfırdır. Zira Müslüman milletlerden herhangi birinin hanesinde, keşfedip adını koyduğu bir element yoktur. Bulunmadığı gibi, birkaç dakika bile onsuz yaşayamadığımız oksijen başta olmak üzere, bütün temel elementlerin adını hep Müslüman olmayanlar koymuştur.

Bu şartlar altında Müslüman olarak kendi dilimi yeryüzünün "birinci sınıf" lisanlarından biri saymam ve onunla doyuma ermem, sağlıklı bir gurur duymam mümkün mü?

Sonrasında da şu soru kendini dayatır: Anadilini "birinci sınıf" hissetmeyen bir insan, kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasında görebilir mi?

Bunu başaramıyordum.

Levent Şahverdi Arşivi

Elbette bu sadece anadili bir zamanlar kıtalar boyu yaygınlık kazanmış, gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklardan birinin vârisi olarak benim sorunum değil. İngilizce neredeyse uluslararası tek resmi dil haline gelmişken, sözgelimi Arap Müslüman da, muhteşem bir lisana sahip olmasına rağmen bu açıdan hakiki bir özgüven sorunu yaşamaya mahkûm değil midir? Kaldı ki, bu açıdan sorunlu durumda bulunanlar yalnızca Müslüman toplumlar da değildir. Anadilleri İngilizce olmayan bütün insanlar, derece derece aynı dertten mustariptirler. Batı uygarlığını üreten büyük milletlerden Fransızlar ve Almanlar da İngilizcenin amansız hâkimiyetine karşı sancılar yaşamakta ve kendilerini yeryüzünün ikincil toplumlan olarak hissetmemek için çözüm aramaktadırlar.

Gelişmiş veya gelişmemiş her toplum, günümüz şartlarında mutlaka öğrenme ihtiyacını hissetse de "gezegenin resmi lisanı konumuna gelmiş İngilizce gerçeği" karşısında şu veya bu derecede hazımsızlık çekmeyen "öteki" yoktur.

Denebilir ki, iaraza İngilizce yerine Arapça dünyamızın resmi dili konumunda bulunsa, o zaman da mesela bir Türk olarak "niye Türkçe değil" diye bir eziklik hissetmez misiniz?

Evet, ama bu, İngilizce karşısında bir AlmanTn hissedebileceği türden bir milli haset veya hasret konusu olabilir. Burada tartıştığım, milli kimliğimizin ötesinde Müslüman kimliğimizle ilgili özgüven sorunumuz olduğu için, mesele aynı zamanda uhrevi bir boyut da kazanmaktadır.

Sentez Çıkmazına Doğru

İslam'ın biricik Hak dini olduğuna inancım her zaman sağlamdı veya ben öyle sanıyordum, ama buradan sağlıklı bir mensubiyet duygusu çıkarmak hiç de kolay olmuyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Tabii burada beşeri gurur ihtiyacının eksik kalmasından değil, mensubiyet duygusunun sağlıklı olup olmamasından söz etmekteyim. Bir durumla gurur duyamamak hayati bir eksiklik değildir, ama mensubiyetiyle tatmin yaşayamamak ciddi bir ruh sağlığı sorunu doğurabilir. Kişi, biricik Hak dinine inandığı halde kendisini ikincil hissetme durumunda kalınca mensubiyetiyle tatmin yaşayabilmek için çeşitli telafi yöntemleri geliştirebilir; ama bunlann ruh sağlığı açısmdan yararlı veya yeterli olup olamayacağı tartışmaya açıktır.

Her durumda mensubiyetiyle sağlıklı tatmin yaşayıp yaşayamama meselesini çözebilen veya aşabilen kişileri aramak, hayatımın bilinçli dönemlerinde en temel uğraşlarımdan olmuştur.

Şüphesiz, kişi kimliğinin Müslümanlık boyutunu kendisi için bir numaralı "belirleyen" saymıyorsa sıkıntı çok derin yaşanmıyor. Bu durumda kendinizi, mesela "çağdaş" olarak tanımladığınız takdirde, Batı uygarlığını benimseyerek mensubiyet kuruntusunu ve belki aşağılık duygusunu yendiğinizi düşünebilirsiniz. Fakat bana göre sorun burada da devam eder. Çünkü "çağdaş" kişi Müslüman toplumun üyesi ise, hangi telafi mekanizmasını geliştirirse geliştirsin, hatta isterse yapay bir "dünya vatandaşı kimliği" edindiğine inanıp kendince bu kimliğin gereğini yaşamaya ve uygulamaya çalışırsa çalışsın, yine de içinde yer aldığı ortam ve şartlar gereği, gerçekte bir "uygarlık asalağı" olduğu duygusunu yenmekte güçlük çekecektir.

Bir başka uygarlık ve kültürü benimsemeyi ilke olarak kabul etmek, sözgelimi "Ben artık Doğulu ve Türkiyeli değilim, Batılıyım ve dünya vatandaşıyım," demek kişiye yeni bir kimlik kazandırmaya yetmez, onu aidiyet açısından kaçınılmaz birtakım ruhsal sorunlarla boğuşmaktan kurtaramaz.

Levent Şahverdi Arşivi

Şüphesiz burada yine de bir rahatlık vardır. "Çağdaş" kişinin durumu, "iyi bir Müslüman olma" iddiası veya isteği bulunan kişiden daha kolaydır.

İşte bu noktada ortaya yeni bir sorun daha çıkmaktadır: Kişi hem "iyi bir Müslüman" hem de "çağdaş" olabilir mi?

Olabilirse nasıl?

Bu iki tanımın da çok "yuvarlak" olduğunu göz ardı etmiyorum. Ancak öyle veya böyle, bakıştan bakışa değişse de, hem "iyi Müslüman" hem de "çağdaş" deyimleri gündelik hayatta geçerli, ortalama bir tanım değeri taşımaktadır. Aslında bu "ortalama tanım değeri"ni, her biri için "kendi içinde doğal tutarlılık" olarak algılıyorum. Buna göre kişi ister "iyi Müslüman", ister "çağdaş" insan olmaya öncelik versin, isterse de ikisini dengelemeyi hedeflesin, her üç durumda da temel sorun davranışları ile inançları arasındaki doğal tutarlılık ve uyumdan yoksunluktur.

Kendimi üçüncü çizgide tutmakta hep kararlı oldum. Ama buna rağmen "iyi Müslüman"ın aynı zamanda "çağdaş" olup olamayacağı, hatta olması gerekip gerekmeyeceği sorusunu çözebildiğimden emin değildim. Üstelik bu iki deyimin içini, tamamen keyfi biçimde doldursam da "tutarlılık" açısından sağlıklı bir özgüven içinde bulunduğumu söyleyemem.

"İyi Müslüman" kendini nasıl tanımlarsa tanımlasın, ömrünü dağ başında çobanlık yaparak geçirse dahi çağının yükselen değerlerinden etkilenecektir. Bu da onu kaçınılmaz olarak sentez zorunluluğu ile yüz yüze bırakacaktır.

Kanaatimce en derin çıkmazlardan biri de buradadır: Müslüman insan neyi dışlayacak, neyi benimseyecek, bu iş için hangi yöntemi kullanacaktır? Kullandığı yöntemler şimdiye kadar ne derece gerçekçi ve yararlı olabilmiştir?

Levent Şahverdi Arşivi

Kitabın ilgili bölümlerinde bu sorulan tartışmaya çalıştım. Doğal tutarlılık ve uyum meselesini sorgulamaya gayret ettim. Burada vurgulamak istediğim şudur: Kişi, Müslümanlığını kimliğinin öncelikli belirleyeni saysa da, saymasa da, inancının gerekleri ile çağın getirdikleri arasında -özgün veya taklit- bir tür sentez yapmaktadır. Gözleyebildiğim kadarıyla bu sentezi doğal bir tutarlılık içinde yapabilen ve çağıyla inanç ilkelerinin gerektirdikleri arasmda uyum sorunu yaşamayan Müslüman yok denecek kadar azdır.

Müslüman insan, tekrar yeryüzünün birinci sınıf sakini olabilmek için giriştiği bütün denemelerde şu ana kadar kayda değer bir başarı elde edememiştir. Fakat bu başarısızlıklara rağmen Müslüman'ın hiç yitirmediği nazari bir dayanağı vardır: Kendisine karşı ezici bir üstünlük sağlayan Batı uygarlığının temellerinden birini oluşturan Hıristiyanlık batıl, kendi dini ise biricik doğru ve sağlam inanç sistemidir.

Ne var ki bu teorik dayanağın içini hakkıyla doldurabilen çok az Müslüman tanıdım. Oysa içini doldurmadığımız zaman, dayanağımızın bizi ayakta tutmaya yetmeyeceğini hissederiz. Eğer dinimizi yeterince zekice yaşamak gibi bir uğraş içinde değilsek, onun "mükemmel" oluşu tek başına bizi tatmin etmeye yetmeyecektir.

Sözgelimi batıl ve bozulmuş saydığımız Hıristiyanlığı elinden geldiğince zekice ve samimiyetle yaşamaya çalışan bir kişi, "biricik Hak dini" olarak bildiğimiz inancımız sayesinde Allah ile kurduğumuz iletişimden daha etkin bir heyecan ve zevk alabilir.

Açıkçası "kendi dinimizin en üstün, galip tarafınkinin de bozuk" olduğu yolundaki kesin ve keskin yargımız, mukayese edilerek algılanmış bir bilgi değil, kuru bir ezberdir. Bunun için de gerçek olduğu halde bize yeterince gerçek gibi gelmez. Hepimiz "büyüklerimiz öyle diyorlarsa öyledir"

Levent Şahverdi Arşivi

diyerek dinimizin mutlak üstünlüğüne sarılıyoruz, ama ne kadarımız o üstünlük bilgisine namuslu, helal bir çabayla ulaşmış ve öylece yaşamayı başarabilmiştir?

Bu yüzdendir ki tartışma ve sorgulamayı derinleştirmekten başka çaremiz yoktur. Çelişkileri olduğu gibi bırakmayı istesek de, beynimiz buna izin vermez.

Hayatta mutlak tutarlılık olduğuna elbette inanmıyorum, ama düşünen insanın kendini tutarlılık ihtiyaç ve arayışından büsbütün soyutlayabileceğine de ihtimal veremiyorum.

Eğer inancımızı kendi marifetimiz değil de yaratıcının hediyesi olarak kabul edebiliyorsak, "yoldan çıkma" korkusu duymadan özgürce ve cüretle düşünebilir, çelişkilerin üstüne gitmekten çekinmeyiz. Çünkü böyle bir durumda niyetimizden eminiz. Allah'ın tanrılık haklarını tamamıyla anlamayı ve tanımayı temel ilke sayarak, sadece gerçeği aramaya çalışıyoruz.

Böyle bir durumda neden risk olsun?

" Allah'ın tanrılık haklarını tamamıyla anlamak ve tanımak" ibaresinden kastım, bu işin özü olan imanı mutlak surette yaratıcının bir hediyesi olarak görebilmektir. Allah, bireyin hataları sebebiyle veya sadece yaratıcı olarak kendisinin bildiği gerekçelerle hediyesini geri almadığı sürece, bu inanış kişiyi ruh sağlığı açısından rahatlatmaya yetebilecektir.

Kur'an-ı Kerim'in kesin yargısıyla, kişi ancak Allah dilerse doğru yolu bulabilir. Ne daha zeki olan, ne daha zengin olan, ne şu, ne bu, sadece Allah kimleri ne için tercih etmişse onlar imana kavuşabilir. Ne için tercih ettiğini de yalnızca kendisi -ve özel olarak bildirdikleri varsa- onlar bilebilir. *(Kur'an-ı Kerim,* "Siz dileyemezsiniz, ancak Allah'ın dilemesi vardır" demektedir.)

Levent Şahverdi Arşivi

Bir anlamda birey iradesini inkâra götüren böyle bir "tanrılık hakkı"nı kavramaya ve benimsemeye çalışan biri olarak, geçim telaşından arta kalan zamanlarımda "Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu" üzerine yoğunlaşmaya gayret ettim.

İlk gözlediğim hususlardan biri şuydu: Dindar Müslüman ile öyle olmayan veya kendini öyle tanımlamayan, ayrıca başkaları tarafından da öyle tanımlanmayan insan arasında, çelişki yoğunluğu bakımından kıyas kabul etmeyecek kadar büyük bir fark vardır.

Dindar Müslüman çok daha fazla çelişki yaşamak zorunda kalır. O başka bütün insanlardan çok daha fazla kuralla yükümlü bulunduğuna inanır veya en azından inanması gerektiğini düşünür, ama elinde olan veya olmayan sebeplerle bunların ancak pek az bir kısmını yerine getirebilir.

Nispeten daha az ve daha esnek kurallarla yükümlü bulunduklarını düşünen öteki inanç ve tercih sahiplerinin gerçekleştirebildikleri ile gerçekleştiremedikleri arasındaki fark, pek tabii dindar Müslüman kadar korkunç olmaz.

Her fırsatta başka dinlerden ve türlü eğilimlerden insanları bu çelişkiler açısından incelemeye çalıştım. Gözlemlerimi değerlendirirken kalbim burkuluyor. Dindar Müslüman'ın en azından bu çağdaki hayat macerasının zorluk derecesi, gözümde her geçen gün biraz daha artıyor...

Çelişkiler başlangıçta sandığımdan çok daha fazla ve çok daha karmaşıktı. Neredeyse bazılarının kavranamaz, bazılarının da aşılamaz olduğunu düşünmeye başlıyordum. Ayrıca çelişkilerimiz adeta Müslümanlaşmıştı! Sanki bizim doğal birer uzantımız halindeydiler. Onlarla yaşıyor, yer yer çatışmaya düşsek bile üzerlerine fazla gidemiyor ve pes ediyorduk.

Levent Şahverdi Arşivi

Ömrümün seyir çizgisi içinde kendiliğinden oluşan bir çeşitleme ve dolanım sayesinde ülkemizdeki cemaat ölçekli İslami yaklaşım, eğilim, öğreti ve uygulamaların hemen hemen tamamını yakından tanıma fırsatını buldum. Bu iklimlerin birkaçı hariç hepsinde soluk aldım. Başka Müslüman coğrafyalardan da nasıl ve ne kadar etkilendiklerine ilişkin hatırı sayılır tecrübeler edindim. Birikimim ve zamanım elverdiğince kişiler ve topluluklar üzerinde gözlemde bulunmayı ve düşünmeyi sürdürdüm. Müslüman insanın doğal ve tutarlı olamayışının sebeplerini, ilkeleri ile hayatı arasındaki uyum sorununu sorgulamaktan sakınmadım. Yaşadığım ve gözlediğim çelişkileri -şimdi yer yer utanmamı gerektirecek kadar edepsizce ve küstahça da olsa- kurcalayıp durdum.

İrtica veya karşı-irtica tartışmalarına malzeme oluşturmak gibi bir niyetim bulunmadığı için, kitapta şahıs ve toplulukların isimlerini vererek somut örnekleme yapma yoluna gitmedim. Zaten bu çalışmaya temel olan duygu, düşünce ve gözlemler, bîr konuyu ele alıp kitaplaştırmak amacıyla yola çıkılarak varılmış sonuçlar da değildi. Müslüman bir insan olarak, çağımla inanç ilkelerim arasında tutarlılık ve uyum açısından kendi sorunumu çözmeye çalışıyordum. Halen de öncelikle buna gayret ettiğimi umuyorum.

Bu süreçte iki hedefim, daha doğrusu dileğim vardı:

1) Sözünü ettiğim çelişkilerin en temel nitelikli olanlarını belirlemeye çalışmak.

2) Bu çelişkileri yaşamayan dindar Müslümanlar varsa, nasıl başarabildiklerini öğrenmek, kavrayabilmek, uygulamaya çabalamak...

Ümit ediyorum ki, her ikisi açısından da bazı isabetli kanaatler hasıl oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunların kitaplaştırılması gerektiğine karar verdiğim zaman da, sadece tartışma ve sorgulama sınırında kalmadığımı daha yakından gözledim. Yer yer tercih ve önerilerimle kendim de sorunların ortasındaydım. Böylece, sözünü ettiğim çelişkiler karşısındaki vaziyet alış tarzımın da, türlü sorumluluklar getirecek belirginlikte açığa çıkmış bulunduğunu düşünüyorum. Bu konu açısından kendimle ilgili tatminkâr bir değerlendirme yapabildiğimi de sanıyorum.

Meselenin özü şu:

Hem iyi bir Müslüman olmaya çalışmanın hem de "çağdışı" kalmamanın mümkün bulunduğuna ilişkin ilkgençlik yıllarımdaki umudun bir ölçüde gerçekleştiği kanaatindeyim.

Bu kanaat iddialı gibi görünse de açıkça ifade etmekten kaçınmıyorum. Belirttiğim çile sürecinin bana çok yarar sağladığına inanıyor, şimdi kendimi daha sağlıklı bir Müslüman olarak hissedebiliyorum. Çağın getirdikleri ile çatışma katsayımm, bir "din görevlisi" olarak hayata açıldığım günlere oranla çok daha aza indiğini düşünüyorum. Elbette şüpheciliğimi büsbütün yenmiş değilim. Kendimle ilgili bu iyimser yorumda tamamen yanılgı içinde olup olmadığımı da hâlâ sorgulamam gerektiğini biliyorum.

Tabii ki yanılgı ihtimal dışı değildir. Ancak öyle bile olsa -şimdi daha sağlıklı bir Müslüman olduğum ve çağımla uyumlu yaşayabildiğim şeklindeki yargım tamamen kuruntudan ibaret bile kalsa- yine de onca bunalım ve çileye değdiğine inanmayı sürdürerek diyorum ki: "Madem sorguladım, öyleyse Müslüman'ım!"

İnşallah bu çile sürecinden böyle bir kitap çıkarmak da, ileride pişmanlık duymayacağım, hayırlı bir düşünce ve emek olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Bölüm
Biricik Hak Dini Tezi ile Geriliğin Çatışması

Batı uygarlığı karşısında sürekli gerileyiş, ortalama Müslüman insanı "yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu"ndan uzaklaştırdı. Süreç boyunca sayısız yenilik, deney ve arayışlara rağmen aşılamayan gerilik olgusu ile "en mükemmel dine mensup bulunma duygusu" arasmdaki çelişki gittikçe derinleşen bir yaraya dönüştü.

Yenik, ezik ve geri kalmış bir toplumun bireyinin, bu konum içinde kendisiyle barışık olmayı nasıl başarabileceği hususu karmaşık bir sorun.

Bu gerilik içinde biz kendi onurumuzu hangi özelliğimizle kurtaracağız?

En "büyük", en "üstün" veya en "iyi" değiliz.

En "dürüst", en "saf" olduğumuzu da iddia etmemiz mümkün değil.

Peki, Müslüman bireyler olarak bizim bir "en"imiz var mı?

Neyiz biz?

En "doğru" mu? En "ince" mi? En "güçlü" mü? En "cesur" mu? En "fedakâr" mı?

Yoksa kendi kendimize şunu mu diyeceğiz:

Niye ille de karşılaştırmaya gidelim ki? Neysek oyuz. Neredeysek oradayız. Bunu dert edinmenin anlamı ne? Böyle de yaşıyoruz işte. Bir "en"imizin olması şart mı? Başkaları

Levent Şahverdi Arşivi

ileri ve üstün, biz geri ve zayıfız; nihayet bu da dünyevi bir gerçek ve bir varoluş halidir, ilahi bir cilvedir. Sorgulayalım, ama niye dert edinelim? Neden gerileme süreci içinde bulunmamız Müslümanlığımızı sorun haline getirsin ve neden ruh sağlığımızı bozucu çelişkiler yarattığına hükmedelim?

Bu tür itirazlar şüphesiz saygı değerdir ve hatta insancıl birer çağrı niteliğindedir.

Öyle ya, bir kere "biz" ve "başkaları" diye ayınm yapmaya ne gerek var? Hepimiz insanız. Dünyanın bir yerlerinde gelişme ve ilerleme varsa, o aynı zamanda hepimizin değil mi? Yine aynı şekilde bir yerlerde yoğun gerilik varsa onun da bütün insanlığın ortak eksikliği sayılması gerekmez mi?

Evet, nazari olarak tereddütsüz böyledir!

Lakin hayatta böyle olmuyor. Sayılı birkaç bilge hariç kimse böyle yaşamıyor, kimse böyle hissetmiyor! Kimlikler hep çok etkin olmaya devam ediyor, kaçınılmaz biçimde hem bireyler hem de toplumlar arasında mukayeseler yapılmasını gerektiriyor, şu veya bu şiddette bir "öteki" algısını dayatıyor.

Böyle olduğu için, dünyevi değerler bağlamında da olsa geri kalmış topluma mensup birey, kimliği ile sorunlar yaşamaya mahkûmdur.

Yoksul insan kendini zengin algılayamaz. Hayat her an ona yoksulluğunu hatırlatır. Gerçi o insan böyle bir durum karşısında bile yeterince tahammüllü olabilir, dünya görüşünden devşirdiği ilkelerle teselli ve hatta huzur bile bulabilir, ama yoksul olduğu gerçeğini bilincinden atamaz. Zengin olmadan zenginlik bilinciyle tanışamaz. Bunun gibi geri toplumun bireyi de, geriliğin bilincini bastıramaz. Çünkü karşısındaki "ileri" adam ister istemez kendi üstünlüğünü düşündürür, hayatm her anında bir karşılaştırma dayatır.

Levent Şahverdi Arşivi

Nereye kadar?

Amerikalı veya Avrupalı, bir "ağa" gibi davrandığı sürece beriki kendisini "maraba" hissetmekten kurtulamaz, ikisinin de insan olması, marabalığı onurlu bir konum haline getirmeye yetmez. İnsan bilinci, "yeryüzünün ikinci sınıf sakini" olmayı doğal bulamaz. Doğal bulunmayan bir durumda da herhalde ruh sağlığından söz edilemez.

Öyleyse Müslüman insan ne yapacak?

Biliyoruz ki, her samimi Müslüman, dininin -en ağır yenilgiler dahil- bütün kötü durumlara karşı ruh sağlığını koruyucu mekanizmaları içerdiğine inanmak zorundadır. Bu yönde etkin ilahi telkinlerle karşı karşıyadır. Her şeyden önce inanmakta olduğu din sabrı -teslimiyeti değil- yücelt-mekte, insanın gelişip yücelmesini sabır üzerinde temellendirmektedir. Eyüp peygamberden Yakup peygambere kadar, görkemli pek çok öyküde ve nihayet İslam'ın doğuş destanında umudun ve iyimserliğin ana giriş kapısı sabırdır.

Bu bağlamda peygamber ve arkadaşlarının Hudeybiye Banşı ve Uhud Savaşı'nda yaşadıkları cilveler, günümüzdeki yenik ve ezik Müslüman için en önemli ilham kaynağını teşkil edebilir. Şüphesiz bunu değerlendirebilen Müslüman için, en kötü durumda dahi kendisiyle barışık kalmanın mantığını geliştirmek, teorik bakımdan mümkündür. Ancak, bu ve benzeri tecrübelerin uzun süren gerileyiş çağları boyunca Müslümanlar için pratikte yeterli olmadığı ortadadır. Nitekim İslam toplumlarında bilgin ve aydınlar da dahil olmak üzere, kimliğinin az çok bilincinde bulunan hemen herkes, birbirini izleyen ve ardı arkası kesilmeyen hezimetler karşısında aşağılık duygusuna kapılmaktan kurtulamamaktadır.

Önyargısız düşünme yeteneği olanlar bu temel karmaşık (kompleks) durumu algılasa da, doğaldır ki, etkisini kolay kolay yenememektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu noktada biraz cüretkârca düşünen Müslüman adamın sorusu bellidir: İslam en son ve en mükemmel din olduğuna göre, mensuplan neden yüzlerce yıldır geriliğin ve ezikliğin girdabından kurtulamamaktadır?

Hemen belirteyim ki, böyle bir soruyu soran her Müslüman mutlaka kendi inanç sisteminden şüphelenmekte değildir. Bu, özgürce ve içten bir arayışın ifadesi de olabilir, önyargı içeren karmaşık bir şüphe ve güvensizliğin de... İkinci durumda, bu soruyu kendisine ve başkasına yöneltecek olanlar için çelişkiden kurtulmanın yolu yargıyı ters çevirmekten ibarettir: Müslüman toplumlar gerilikten kurtulamadıklarına göre, mesele İslam'dan kaynaklanıyor! Bu din çağın gerisinde kalmıştır!

Nitekim olayı böyle geçiştirenler az değildir.

Elbette bu, kolay yolu seçmektir, yersizdir veya yanlıştır; hatta inançsızlıktır, ayrı bahis... Ancak, konumuz bakımından asıl zor durumda bulunanlar, böyle bir soruyu kurcalarken kendi inanç sistemleri hakkında en küçük bir şüpheye düşmeyen, düşmek istemeyen ve İslam'a toz kondurmayan dindar Müslümanlardır.

Mesele, bu insanların "çelişki"yi nasıl aşacaklarıdır.

Doğrusu, bütün sorumluluğun parlak çağlardan sonra gelen Müslüman nesillerde olduğunu kabul etmek de bu noktada çelişki duygusunu aşmaya yetmemektedir. Çünkü inanan kişi, Hz. Muhammed'in "en son ve en üstün peygamber olduğu" gerçeğinin karşı konulamaz somut ve görünür belgelerle her zaman kesin bir şekilde ortada olduğunu benimsemek durumundadır.

Bilinçaltı sorar: Yüce yaratıcı, en sevgili peygamberiyle gönderdiği dini temsil etmek durumundaki insanların böylesine uzun bir zaman ezik ve perişan kalmasını neden önlememektedir? Kabahat tamamen "temsil" sorumluluğunu

Levent Şahverdi Arşivi

yerine getiremeyenlerde de bulunsa, bu durum "âlemlere rahmet" olarak gönderildiğine inanılan bir peygamberin şanının yüceliği açısından bir sorun değil midir?

Müslümanlar "Allah'ın tarafında" olduklarına göre, yaratıcı bunca uzun bir zaman "kendi tarafı"nda bulunanların perişanlığını giderecek çözümleri neden ilham etmemektedir? Ediyorsa neden sonuç alınamamaktadır?

Yoksa yüzlerce yıl öncesinden bu yana Müslümanlar artık "Allah'ın tarafında" yer almıyorlar mı? "Allah'ın tarafında" olmak sürüp giden başarısızlıklardan kurtulmak için en önemli etken değil midir?

İtiraf etmeli ki, hangi kültür seviyesinde olursa olsun, insanın hem "en mükemmel dine mensup bulunduğu" bilincini hem de müzmin yenilmişliğini, ruhsal dengesine zarar vermeden yaşayabilmesi gerçekten çetin bir iştir...

Bu konumdaki bir Müslüman'ın kendisi ile yüzde yüz barışık olabilmesi teorik bakımdan mümkün görünmemektedir.

Tevekkül İsrafı

Söz konusu çelişki açısından dindar Müslümanların ezici çoğunluğunun acıklı bir başarısızlık yaşadıkları söylenebilir.

Ortalama Müslüman insanın, "hem en mükemmel dine mensup olmak hem de gerilikten kurtulamamak" çelişkisine kayıtsız kalmayı yeğlemesinin temel sebebi, herhalde, İslami kavramları derinlemesine tartışamadan benimsemesidir.

Kitleler için bu durumu doğal karşılayabiliriz. Ancak "Müslüman aydın" tanımı ile nitelenebilecek olanların da bu çelişki açısından geliştirdikleri çözümlemelerin kendilerini derinlemesine tatmin ettiği söylenemez. Ancak son zamanlarda "siyasal İslam"ın "yükselen değer" çizgisinden düş-

Levent Şahverdi Arşivi

meye başlaması ile birlikte bir kısım "Müslüman aydın"ın "daha evrensel" düşünmeye yöneldiğini de gözlüyoruz.

Bu durum, sözünü ettiğimiz çelişki başta olmak üzere benzeri bütün konularda yenilikçi ve özgürlükçü açılımların yaygınlaşabileceğim' gösteriyor. Özellikle de, dünün köktenci çevrelerinde gözlenen bu yöndeki değişimin, İslam dünyasında her zaman önemli bir "doğal sansür sistemi" olarak "bidat korkusu"ndan kaynaklanan aşırılıkları dengelemesi beklenebilir.

Bilindiği gibi "bidat" denen sapmalardan kaçınma konusu, en başından beri İslam kültürü içinde, dinin temel gereklerinden biri olarak vardır. Bu bölümde, söz konusu ilkenin özü itibariyle değil, ancak yöntem ve çerçeve açısından tartışılmasının inanç sorunu yaratmayacağını ifade etmekle yetiniyorum.

Yeniden, bu bölümün ana konusuna dönerek "hem en mükemmel dine mensup bulunup hem de geri kalmışlığı aşamama" çelişkisine karşı geliştirilen çözümlemeleri tartışmaya devam edelim.

Tahmin edileceği gibi, en yaygın çözümlemelerden biri "tevekkül" kavramı çerçevesinde şekillenir.

Müslüman insan diyebilir ki: "Dinim en mükemmel din. Ben de elimden geldiği kadarıyla bu dinin gereklerini yerine getirmeye çalışıyorum. Çabalarım yine de beni yeryüzünün birinci sınıf sakinleri araşma sokmaya yetmiyorsa, bunda Allah'ın bir bildiği vardır. Ona güvenmek ve tevekkülle boyun eğmekten başka çarem yok."

Doğrusu böyle bir ikileme karşı, "tevekkül" kurumunun yerleşik algılanışı ile direnebilmek de pek mümkün görünmemektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

"Tevekkül kurumu" diyorum, çünkü bu kavramın "tevhit inancı" çerçevesinde son derece karmaşık, iç içe sistemlerle ilişkili olduğunu düşünüyorum. Tevekkülün, "gayret" ile sabrı eşit güçte dengeleyen bir mekanizma olduğuna, olması gerektiğine ve olabileceğine inanıyorum (buna da ileride tekrar değinilecektir).

Böyle bir tevekkül içindeki Müslüman insan kendi kendisini "tutarlı" bulabilir. Ancak, bu derecede bir tutarlılık, onun yenilmişlik ve ezilmişlik duygusunu bütünüyle bastırmasına yetebilecek midir?

Eğer dünya ile bir alıp veremediği kalmamış ve kendini toplumdan soyutlamış ise belki... Yok, eğer bu tevekkülüyle beraber hayatta yükselmek ve başarılı olmak istiyorsa, sözünü ettiğimiz çelişkinin kamçısını her gün defalarca yiyecektir.

Böylece sürekli tevekkülü israf edecektir.

Peki, başka ne gibi çözümlemelerden söz edebiliriz?

Müslüman insan, mesela, ruhsal açıdan karmaşık ve çok uzun süren bir sınavla yüz yüze bulunmayı dünya hayatındaki görevinin doğal sonucu olarak algılayabilir.

Nedir bu görev?

Kur'an-ı Kerim'in bildirimi ile kısaca şu: Her türlü iş ve oluşun sorumluluğu gibi, dağların dahi yüklenmekten kaçındığı büyüklükteki muazzam bir "emanet" ile yüklendirilmiş olmak...

Bu yüklenişi bildiren *Kur'an-ı Kerim'e* inanmış her Müslüman, böylesine ağır bir sorumluluk duygusu içinde yaşama keyfiyeti ile karşı karşıyadır. Onun için de -belki kozmik bir plan gereği- bu insanın "yenilgi eğitimi"nden de geçmesi yadırganacak bir durum değildir. Gerçi, yenilgilerin süreklilik kazanması, bir tür "önlenemez kader" duygu-

Levent Şahverdi Arşivi

su geliştirebileceği için, teorik teselli imkânlarına rağmen, ortada çözümsüz bir temel sorun bulunduğu duygusunu kökleştirebilecektir.

Bu aşamada "Dünyanın şimdiden sonraki gidişi hep bizim aleyhimize mi olacak?" kuşkusu herhalde son derece önemlidir. Böyle bir kuşkunun Müslüman insanın bilinçaltına çöreklenmiş bulunmasının, buna aykırı ve direnici söylem ve eylemlere rağmen "çelişki gerçeği"ni kalıcı hale getirmesi bile mümkündür. Ancak yine de, böylesine uzun bir yenilgi ve ezilme sürecine rağmen kişinin ruh sağlığının bozulmasını önleyecek yeterli İslami dayanağın mevcut olduğunu düşünmek, bir "iman zorunluluğu" değil midir?

Nitekim sadece "ahir zaman" olgusu ile ilgili "haber"ler bile, Müslüman insana ruh sağlığını dengeleyebilecek "durum değerlendirmesi" imkânı vermeye yetebilir. İster kulaktan dolma, ister ciddi bir öğrenimle edinilmiş olsun, "ahir zaman"la ilgili peygamber kaynaklı haberler, düşünen Müslüman'a tasalanabilecek bütün olumsuzluklar için dayanak sunabilecek derinlik ve zenginliktedir.

Söz konusu haberlerin şu veya bu açıdan tartışmalı olanları bile, herhalde Müslüman insan için en çetin şartlara yönelik bir hazırlık ve tecrübe değeri taşıyabilir.

Ne var ki, kimliğini sağlıklı bir yaşama sevinci içinde taşıyacak erginliğe ulaşamayan Müslümanların "hem biricik Hak dinine mensup olmak hem de dünya ölçeğinde acıklı bir geriliğe düşmek" arasında derin bir çelişki hissetmekten kurtulabilmesi hiç de kolay değildir.

Bu çelişkinin iki önemli unsuru dikkat çekiyor:

1) Çöküşün Müslüman insan için hiçbir zaman doğal bulunamayacağı ve kalıcı olamayacağı duygusu...

Levent Şahverdi Arşivi

Ne kadar uzamış olursa olsun, günümüzün Müslüman'ı yine de yenilgilerin ve geriliğin geçiciliğine inanmak zorundadır. Aksi takdirde "inanç" sorunu yaşamak, en basitinden bağlı bulunduğu dine yönelik olarak altından kalkamayacağı birtakım iç sorular yüzünden bazı şüphelere kapılmak durumunda kalabileceğinin bilincindedir. Nitekim Batı dünyasının amansız üstünlüğü karşısında yetişmekte olan çocuklarımız bize sık sık "En mükemmel din bizimki ise neden geri ve zayıf durumdayız?" diye sorarlar. Çocuk zihninin merakını tatmin edici açıklamalarla gidermekte zorlanan ebeveyn genellikle konuyu geçiştirmeye çalışır.

Oysa inancı, bu insana mutlak karamsarlığı kesin biçimde yasaklamaktadır... Dini kaynakların çok fena geçeceğini haber verdiği "ahir zaman"da yaşadığına inanmak bile mutlak bir karamsarlığı dayatmaz. Eğer dayattığı düşünülüyorsa, bu konuyla ilgili "haber"lerin, sağlık dereceleri açısından "tartışmalı" olması kaçınılmazdır. İslam'ın herhangi bir zaman dilimi için mutlak karamsarlığı öngörmesini, peygamberin "âlemlere rahmet" olarak gönderildiği gerçeği ile bağdaştırmak zaten mantık dışıdır. Sadece mealini okuyanlar dahi görür ki, *Kur'an-ı Kerim* buna engeldir. Kaldı ki, ileride ele alacağım mehdi beklentisi bütün tartışmaya açık yönlerine, arayış ve yenilemeyi erteletici etkilerine rağmen, yalnızca simge niteliğiyle dahi bir tür iyimserlik dinamiğidir.

2) Müslüman insan, kendisini yenilgiye uğratıp gerileten uygarlık çevresinin inanç temelini oluşturan Hıristiyanlığı hiç tartışmasız olarak batıl kabul etmektedir.

Bu yargı, Müslüman insanı inanç sisteminde eksiklik aramaktan uzak tutacak, kusuru kendinde bulmaya yöneltebilecektir. Üstelik dindar Müslüman için bu alanda bir direnç noktası daha vardır:

Levent Şahverdi Arşivi

O, Batı'nın yükselişini, parlak dünyevi başarılarıyla at başı giden yaygın bir ahlaksızlık, hatta korkunç bir insanlıktan sapma olarak da görebilmektedir. Dolayısıyla bu dünyevi üstünlük karşısında eziklik hissetmemesine yarayabilecek bir teselliye sahiptir: Ben zayıfım, o güçlü; ama ben iyiyim, o sapkın...

Böylece aşağılık duygusunun ürettiği basıncı karşılayacak iki önemli motif ortaya çıkmaktadır.

Biri, galip tarafm dininin batıl ve bozuk olduğuna, diğeri de yine aynı tarafın bütün parıltılı görüntüsüne rağmen ahlaken asla özenilemeyecek kadar kötü durumda bulunduğuna inanmak, hatta böyle olduğundan emin olmak...

Peki, bu ve benzeri dayanaklar yaşantımızda ne kadar etkili olmaktadır? Müslüman insanın, Batı'yı batıl bir dinin güdümünde, üstelik ahlaken çökmüş bulması kendisine ne ölçüde kimlik özgüveni sağlayabilmektedir?

Doğrusu çoğu zaman bu dayanakları kullanmak, yalancı bir sorumluluk üstl&ımektir. Belki de bu, çelişki duygusundan bir kaçış denemesidir. Derin nedenler üzerinde düşünmeye ehil olamamak veya bunu sakıncalı, hatta tehlikeli bulup elden geldiğince uzak durmaktır.

Bu süreçte düşünebilen Müslüman insanın yakasını kurtaramayacağı temel çelişki, sürekli ikircik dayatır!

Son ve biricik Hak dininin İslam olduğuna ve dünya durdukça bu gerçeğin değişmeyeceğine inanırken, böylesine uzun süreli ve neredeyse kalıcı görünüm kazanmış bir geriliğe düşmeyi içine nasıl sindirebilecektir?

Müslüman insan, bu durumun "itikat bozucu" başka sebepleri olup olamayacağı yönündeki vesveselerinden nasıl korunabilecektir?

Levent Şahverdi Arşivi

Şaşkınlığını nasıl yenecek ve uzun vadeli planlar hazırlayıp çalışarak toparlanma yoluna nasıl girebilecektir?

Kendisini gerileten güç, geçmişte çok rahat yenebildiği ve her alanda üstün çıktığı Batı dünyasıdır. O güce karşı üstünlük ve hâkimiyet tabloları hafızasında hâlâ canlı olarak durmaktadır. Üstüne üstlük o gücün dayandığı dinin batıl olduğu konusunda en küçük bir tereddüdü de yoktur.

Zavallı "Zahir"

Bu noktada Hıristiyanlığın geçirdiği evrimin -veya değişimin- mesela Kilise'nin otoritesinin yıkılması gibi olguların, sade Müslüman için zaten fazla anlamı yoktur.

Düşünen ve tartışan Müslüman ise, genellikle çok basit nedenselci çözümlemelerin tekrarındadır.

Batı'nın İslam dünyasına karşı üstün gelmeye başlamasında, geçirdiği değişim ve evrimin payı ne kadar önemli olursa olsun, sade Müslüman'ın gözünde bunlar kendi hezimetleri için yeterli birer gerekçe değildir. Onun için durum kesinlikle şaşkınlık verici, hatta durduk yerde bile sorun üreticidir. Zira batılın dünyevi üstünlüğünü pek doğal karşılaması, bütün mazeret donanımına rağmen kolay değildir. Bu Müslüman, kendisini yenen ve gerileten gücü, dün olduğu gibi bugün de yalın bir şekilde "Haçlı" olarak algılamaktadır. Böylece, batıl bir din olduğundan kuşku duymadığı Hıristiyanlığın Hak dini karşısındaki "zahiri" zaferlerinden ötürü derin bir özgüven bunalımına sürüklenmektedir. Buradaki sığlaştırılmış anlamı ile "zahiri" kavramına sığınmak dahi, Müslüman insan için -aslında yetersizliğini sezebildiği- zoraki bir teselliden ibaret kalır.

Aydın Müslüman için de ruhsal durum çok farklı olmaz; çünkü aydın da bu noktada derinleşmeye yöneldiği zaman işin çetinleştiğini fark edecektir. Batı'nın yükselişini ve İslam

Levent Şahverdi Arşivi

dünyasının çöküşünü çok iyi ve çok doğru tahlil etmiş olsa da, yeryüzünün ikinci sınıf sakini durumunda bulunmanın ezikliği Müslüman aydını da etkileyecektir. O da kendisine "bahtımız neden böyle?" diye soracak, akim bulduğu sebeplerin doyurucu olmadığını hissedecektir.

Aydın olsun veya olmasm, gerileme sürecindeki Müslüman, duygu dünyası itibariyle şiddetli veya hafif bir şaşkınlık hali yaşamaktan kolay kolay kurtulamayacaktır: "Nasıl olur da Hak dini, batıl bir din karşısmda böylesine geriler?"

Bu yalm gerçek karşısında her türlü gerekçe yetersiz kalacak, "kozmik şüphe" aşılamayacaktır.

Ancak bütün olumsuzluklara rağmen Müslüman insanın bu soru karşısında "ilahi cilve" nitelemesiyle özetlenebilecek, gerçekte sağlamca yaşanabilir bir tür savunma mekanizmasına sahip olduğunu da düşünebiliriz: "Her işe hâkim bulunan ve her şeye gücü yeten Allah, en yüce tuttuğu peygamber de dahil hiç kimseye hesap vermek zorunda değildir."*

Müslüman insan bu mekanizmaya rağmen yine de şüphelerini tamamen bastırmakta güçlük çekebilecek, şaşkınlığını kökten yenemeyecek; çoğu zaman bütün başarısı, çelişkilerini sorgulamaktan kaçma ve saklanma becerisinden ibaret kalabilecektir.

Neden?

Kanaatimce temel sorun, Müslüman insanın aldığı genel "tevhit eğitimi"nin özellikle son asırlarda, acıklı bir ideolojik sığlığa indirgenmesidir.

Böyle bir sığlıkta, "Allah'ın bir olduğu ve ortağı bulunmadığı" yargısı ile salt zihni bir tanımlama düzeyinde algılanan "tevhit", hayatı kasvetsiz bir anlayışla yönlendirmeye yetmemektedir. Bu düzeyde bir algılayış Müslüman insanı

Levent Şahverdi Arşivi

mutsuzluktan, güvensizlikten ve savruk avuntulardan kurtaramamaktadır. Açıkçası ona her durumda " Allah var, gam yok" dedirtememektedir.

Bilindiği gibi ortalama Müslüman'ın hayatında, *Kur'an* ve sünnet ile açıklık kazanmış bütün isim ve sıfatları çerçevesinde Allah'ı birleme (tevhit) çağnsı, yalın bir zihni işlem seviyesinde çözümlenir: Bir tane Allah vardır ve başka ilah yoktur!

"İki kere iki dört eder" demek kadar yalın bir gerçek!

Böylesine yalın bir zihni işlem, bütün bir hayatı ve her oluşu açıklamaya yetecek bir anahtar olabilmekte midir? Bu zihni işlemle iman kapısmdan içeri giren Müslüman, oradan sonra hayatın her an önüne sereceği sayısız çelişkiler arasında selametle yol alabilecek midir?

Kanaatimce yalm bir "zihni işlem" sınırlarına hapsedilen bir tevhit inanışı, evrensel kuşatıcılıkta bir hayat anlayışı olmaktan çıkmaktadır.

Kalpsiz Tevhit

Burada, inanmış kişinin ibadet ve gayret eksikliği türünden meseleler üzerinde duruyor değilim.

Meselenin özü, "siyasal İslam" cereyanı ile birlikte inanç bahsinin fazlasıyla aklileştirilmesinde ve böylece ideolojik sığlığa mahkûm edilmesindedir. Siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte yoğunlaşan, tevhit gerçeğini anlamaya ve yaşamaya yönelik eleştiri, öneri ve çağrılar genellikle kalbi olanla değil, akli olanla ilgilidir. Bu süreçte geliştirilen ve yaygınlaştırılan dini söylem, dini yaşayışı ideolojik bir eksene oturtma çığırını açmıştır.

Oysa "tevhit gerçeğini anlamak ve yaşamak" meselesi, öncelikle Allah'ı tanımaya ve inancı zevk haline dönüştürmeye çalışmak şeklinde temellendirilmelidir. Islami

Levent Şahverdi Arşivi

yaklaşım bu temele oturmadıkça tevhit, sözlük sınırlarına hapsedilmektedir. O zaman da tevhit, bir papağanın dahi öğrenebileceği içi boşaltılmış bir şifreye indirgenmekte, bilemediniz kuru bir zihni benimseyiş şeklinde gerçekleşmektedir.

Sonuçta kişinin bütün varlığına sinmesi gereken "birlik" duygusu böyle bir tevhit anlayışıyla oluşamamakta, gelişememektedir.

Aslında bu durum, "iman" kavramıyla ilgili klasik "dil ile ikrar, kalp ile tasdik" tanımına odaklandığımız takdirde bütün açıklığıyla hissedilebilir.

Dikkatle bakınca günlük yaşantımızda bu tanımın fiilen "dil ile ikrar, beyinle tasdik" haline geldiğini görürüz. Çoğu insan "kalp ile tasdik"ten "zihni kabul ediş"i anlamaktadır. Hatta biraz daha deştiğimizde "kalp ile ikrar" deyiminin insanlara pek fazla bir şey söylemediğini gözleriz. Ortalama Müslüman bireye sorduğumuz zaman "burada kalp beyin demek değil midir3» şeklinde bir tepki ile de karşılaşabiliriz.

Tevhit gerçeği bir sonraki bölümde tekrar tartışılacağı için burada sadece, üzerinde durduğumuz çelişki açısından konuya değinildi.

Böyle bir tevhit anlayışının en önemli sonuçlarından biri şudur: Müslüman insan, Allah'ın Müslüman olmayan kulları aracılığıyla gerçekleşen dünyevi başarılan benimseyememektedir. Aynı insan, pek çok unsurlannı almasma rağmen yeni uygarlığı, başkalarına ait olduğu gibi aynı zamanda kendisine de ait hissedememektedir.

Bunun aksi, kişinin Müslümanlığına zarar mı verir?

Doğrusu, çoğu Müslüman bireyin böyle bir endişe yaşadığı söylenebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa derin, doğru ve kuşatıcı tevhit, evrende olup biten her şeyi bütüncül bir anlayışla değerlendirmeyi gerektirmiyor mu?

Müslüman insan, dünyada olan biteni, ilahi senaryonun yaşadığımız çağlar için öngördüğü sahneler sayarak, Allah'ın karmaşık dengeler sisteminde kendisine şimdilik biçilen çileli nöbet görevinin sebeplerini sorgulayarak bu şartlarda en azından galip taraftakiler kadar haksızlık ve zulüm işlemediği için sağlıklı bir teselli içinde onurunu koruyamaz mı?

Kaldı ki, Müslüman insan bu meselede haksızlık ve zulümlerin hesabının görüleceğine emin olduğu öte dünyayı bir an için hesap dışı tutarak şöyle de diyebilir: "Batı uygarlığı bunca üstünlüğüne rağmen henüz tam anlamıyla insanoğlunu mutlu edici bir toplum düzeni oluşturmak için yeterli değil. Bendeki parıltı noksanlığı ve dünyevi gerilik bundan çok daha önemli bir kusur sayılmaz."

Bu sadece "aşağılık duygusu"nu, kalenderce bir tül ile örtmek mi olur? Yoksa Müslüman insanın onur mekânları derinden derine, böyle bir vadide mi şekillenir?

Çoğu zaman Müslüman insan, söylem olarak tevhitten sapmadığı halde, eylem olarak tevhit ilkesini derinden kavrayıp yaşayamadığı için, Allah'ın mutlak tasarruf hakkını gerektiği gibi içine sindirememe durumunda kalmaktadır.

Mesela bu sığ tevhit anlayışı yüzünden, ortalama Müslüman'ın kafasında, Allah'ın Müslüman olmayanlarla ilişkisini belirleyen tutarlı bir fikir de yoktur.

Bulanık bir bakışla bu ilgi şöyle kurulur: Yüce yaratanın Müslüman olmayanlarla ilgisi, yalnızca onları cehennemde cezalandırmak üzere kıyameti beklemesinden ibarettir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şüphesiz en saf Müslüman bile biraz üstüne gidilse bunun böyle olup olmadığını sorgulamaya başlar. Ancak, olağan durumlarda genel kabul ve bakış budur.

Böyle olunca da, adeta gizli bir garipseme içinde, Allah'ın neden Müslümanların tarafını tutmadığını sorgulatan vesveselerin ayıklanması ve mutlak dünyevi yenilmişlik duygusunun aşılması, neredeyse imkânsız hale gelmektedir...

Bir numaralı çelişki olarak "biricik Hak dinine mensup olmak ile geri kalmışlık arasındaki uzlaşmazlık kuruntusu" Müslüman insanın önünü tıkayan en önemli engellerden biridir. Bu yüzden asırlardır sürdürülen silkinme çabaları ile yeniden güçlenme hareket ve taşanlarına rağmen sağlıklı başlangıçlar bile gerçekleştirilememektedir. Çünkü ortada, Müslüman bireyin kendi dini ile ilgili temel bir yanlış algısı ve yönlenmesi vardır.

Bu temel yanlış, tevhit ilkesinin adeta bir doktrin maddesi gibi benimsenişi, hatta basit bir matematik işlem gibi algılanışıdır. e

Oysa tevhit inancı her şeyden önce, her durumda korunan "yaşama sevinci"ni gerektirir. Burada daha doğru bir deyişle "var olma sevincf'nden söz etmeliyiz. "Hayn" da, "şeri" de yaratanın yalnızca Allah olduğuna bütün benliği ile inanabilen birinin, "korku" ve "üzüntü"yü ("havf" ve "hüzün") aşamaması doğal değildir. Şayet aşamıyorsa ya kendi -Sünni- "amentü"süne belli belirsiz bir itirazı vardır veya inancı henüz salt zihinsel bir kabul niteliğine bile kavuşamamıştır.

Bu iddia herhalde zorunlu olarak yeni bir çözümleme ihtiyacını önümüze koymaktadır. Ancak ondan önce, İslam kültürünün sunduğu teorik "tahammül" imkânlarının israf edildiğine tekrar dikkat çekmek gerekmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Her türlü alçalışı, "Allah'ın takdirine rıza" görüntüsü altında dirençsiz, hatta itirazsız bir kabullenme hali olarak "tahammül" acaba ödüllendirilecek bir davranış, yani sabır mıdır? Ya da bu tutum "tevekkül" sayılabilir mi?

Herhalde böyle bir tutum, bu tarz bir tahammül Müslüman insanın Hak dinine mensupken batıl bir din çevresinin karşısında bozguna uğramışlığının üretebileceği karmaşık eziklikler (kompleksler) için etkin bir telafi mekanizması veya tedavi yolu olamaz. Tasavvufi hikmet tarafı hakkıyla kavranamadan sadece kuru sözlük yüküyle kullanılan "takdire rıza", "rıza lokması", "bir lokma, bir hırka" gibi deyimlerle tanımlanan bir tevekkül anlayışı, genel din eğitimi çerçevesinde verilen "salt zihinsel işlemden ibaret" tevhit anlayışı kadar geriletici ve körelticidir.

Burada zıt görünümlü ama donuklaştırma açısından birbirine denk olan iki tevhit anlayışını vurgulamak gerekmektedir:

1) İdeolojik reçete yüzeyselliğinde salgılanan ve basit bir "tek tanrı" anlayışı olarak benimsenen tevhit...

2) Yaratıcının her şeyi yaptığına, olan biten her şeyde bir hikmet bulunduğuna inanır gibi görünenlerin sığ bir "vahdet-i vücut" taklidinden ibaret tevhit algıları...

Bunların ilki, yavan gerçekçiliğiyle tipik "maddeci" bir yaklaşımdan öte değer taşımamaktadır. İkincisiyse, Allah'ın hakkını bütünüyle Allah'a teslim etme bilincinin semtine uğrayamadan, sadece kişinin kendi gayret ve algılama eksikliğini örtme çabasıdır.

İlkinde olduğu gibi bunun da içinde tevhitten bir şeyler vardır, ama tevhit değildir.

Tevhit ilkesinin bu iki eksik ve sığ yorumu yüzünden Müslümanların ezici çoğunluğu ya farkında olmadan Allah'ı

Levent Şahverdi Arşivi

eşya ve oluşların neredeyse tamamen dışına iten bir algılayışa saplanmakta veya tamamen tersine bir anlayışla kulu büsbütün gölge oyunu kuklası düzeyine indirgemektedirler.

İlkinde, Müslümanların gerileyişinin teknik ve maddi sebeplerini tannlaştırıcı ve Allah'ın takdirinin mutlaklığını ihmal edici bir tevhit sapması dikkati çekmektedir. İkincisinde ise, çoğu zaman mistik görüntü altında tevhit gerçeğinin basmakalıplaştırılması durumu ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu İkincisinde, Allah'ın takdirine rıza göstermeyi, gayrete gerek bırakmayan bir tevekkül gibi algılama durumu gözlenmektedir. Oysa çoğu zaman bu sade mistik Müslüman, özel hayatında "takdire rıza"yı, bir miskinlik, hatta bir sükûnet dayanağı olarak kullanmamaktadır. Fakat dünyanm ve toplumun manzarasmı "Hak dini mensuplarının geriliği" açısından tartışmaya başladığı zaman böyle bir yoruma sarılmaktadır.

Bu şekilde işin kolayına kaçarak "Allah'ın bir bildiği var" türünden söylemlerle, bir birey olarak "evrensel boyutta İslam'ı temsil" sorumluluğundan sıyrıldığını sanmaktadır.

Belki de bu yüzden, İslami eğilimlerin hemen tamamında, yüzlerce yıllık gerileyiş sürecinin biriktirdiği karmaşık çelişki, kuşku ve tereddüt alanlarına karşı kayıtsızlık adeta kural gibidir.

Çoğu tasavvuf çevresindeki sığ ve sözlü "vahdet-i vücut" taklitçisi tevhit anlayışı gibi, "mürşitlik" kurumunu bile tevhit ilkesini zedeleyici bir unsur olarak algılayan köktenci din aydınının aritmetik tevhit anlayışı da bireylere derin ve gelişmiş bir İslam zevki yaşatamamaktadır. Her iki zihniyet de, yüzyıllardır başı eğik olan bu Müslümanların ruhlarına çökmüş yeniklik ve eziklik duygusunu tedavi edebilecek reçete olamamaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Geri kalmışlığı aşabilmek ve yenilenip canlanabilmek için dini hayatın güncelleştirilmiş bir zevke dönüşmesi gerekir. Oysa bu iki ana tevhit taklitçiliği de ilkel, gerçek dışı, İslam'la ilgili ama İslam'm evrensel dinamiğine aykırıdır.

Birbirine zıt gibi görünen bu iki "tevhit" anlayışı ve türevleri, Müslüman nesillerin beyinlerini ve gönüllerini sığlaştırmış; bilgi, düşünce, duygu ve sezgi açısından amansız bir kısırlığa sürüklemiştir.

Zevk ve coşku vermeyen, estetik derinlik kazandırmayan, yavan ve şiirsiz iki anlayış... Bir yanda gönülsüz akılcılık, öbür yanda akılsız gönüllülük... Bu yakada, Allah'ın kullarını son derece basit, ama eşit olmayan piyonlar gibi gören -sufilik iddiasındaki- kaba miskinin tevhit anlayışı... Öbür yakada Allah'ın kullarını Allah'ın semtine yaklaştırmayan kuru, sığ, ideolojik, doktrin narasından daha anlamlı olmayan basmakalıp hale getirilmiş tevhit yaklaşımı...

Oysa İslam, *Kur'atı-ı Kerim'in* çok boyutlu evrensel söylem ve çağrılan ile sünnetin çok renkli çeşitlemeleri sayesinde, en kötü şartlardaki Müslüman'ın bile ruhen üstün kalmasını sağlayabilen bir duygu, ahlak ve düşünce donanımı sunuyor. Bu sunuştaki gerçekliğe ve geçerliliğe en büyük örnek Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de yaşadığı çarpıcı ve derin "izzet" tablosudur. Bilindiği üzere, Hz. Ömer gibi üstün feraset sahibi bir zat bile Hudeybiye Antlaşması'nın ilk bakışta bir hezimet niteliği taşımasından ötürü ağır bir aşağılanma (zillet, alçalış) hali yaşadıklarını düşünüyor ve neredeyse peygambere isyankâr ifadelerle itiraz ediyordu. Ancak, "işini Allah ile birlikte yaptığından emin" bulunan peygamber, görünüşteki aşağılanışı umursamıyordu. Müşrikler onun antlaşmaya "Allah'ın elçisi" diye imza atmasını istemiyor, "Abdullah oğlu Muhammed" yazılmasını

Levent Şahverdi Arşivi

dayatıyorlardı. Arkadaşları, "bu kadarına da pes" derken, peygamber o tahkir edici dayatmayı bile kabul ediyordu.

Üstünlüğün (izzet) bütünüyle Allah'a ait olduğunu, hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği kadar güçlü şekilde algılayan peygamber, görünürde son derece ağır şartlar içeren antlaşmayı imzalamasına rağmen kendi kendisiyle barışık ve mutlak iyimserlik içinde bulunuyordu. Peygamber için hangi tarafın mutlak bir alçalış içinde tükeneceği belliydi. Görüntüyü ve geçici durumu önemsemiyordu. Hatta Allah'ın son peygamberi olduğundan emin bulunduğu halde, yenilgiler ve felaketler yaşayabileceğini de hiç akıldan çıkarmıyordu. Hepsinden önemlisi, peygamber olmanın bile mutlak galibiyet ve üstünlük garantisi sayılmayacağını çevresinden başlayarak bütün insanlığa öğretiyordu.

Bu öğretinin ışığında, daha sonraki kuşaklar ve nihayet bizler için, uzayıp giden yenilgiler ve bir türlü aşılamayan gerilik olgusu karşısında sağlık aşılayıcı tevhit anlayışı nasıl olmalıydı?

Aslında bu soMı, İslam dünyası için hiç bitmeyecek bir tartışmanın giriş kapısıdır. Böyle bir alanda sorgulama ve değerlendirme yapmadan önce bir İslami ilkeyi hatırlamak ve başa almak durumundayız: Doğru bir tevhit anlayışı, "hidayet"in kendisi olarak Allah'ın insana hediyesidir. Yaratıcı, *Kur'an-ı Kerim'de* kesin bir dille, hiçbir pazarlık payı bırakmaksızın hidayeti dilediğine bağışladığını buyurur.

Birey bu yönde bir nasibi olup olmadığından habersiz, ama kendisine saygısı gereği tevhit ilkesini dosdoğru şekilde kavrayabilmek, hidayete kavuşmak ve hidayette kalmak için arayış ve çabalarını sürdürmek durumundadır.

Fatiha bu talebin anahtarıdır.

Zaten bilindiği gibi hidayet ve hediye, kelime olarak aynı köktendir.

Levent Şahverdi Arşivi

Aynı şekilde sapıtmak da yine Allah'ın takdiridir. Ancak bu böyle olmakla beraber hidayete ermişlikte veya sapıklıkta kalmışlıkta bireyin bir şekilde katılımı muhakkak vardır. Zira katılımı olmazsa, sorumluluğu da olmayacaktır.

Mesele bu katılımın ne boyutta, ne ölçekte ve ne şekilde gerçekleştiğidir.

İşte karmaşık olan ve klasik mantığımızla çözümlenemez görünen budur.

Öyleyse, Allah dilemediği takdirde kimse hidayete emmediğine göre, doğru bir tevhit anlayışına kavuşabilmek için birey olarak elimizden ne gelebileceği sorusu askıda mı kalıyor?

Bu sorunun cevabı bakış açısına göre değişir.

Soru hayli zor ve muhakkak kıyamete kadar sürecek bir tartışmanın merkezini oluşturuyor. Ancak *Kur'an-ı Kerim,* İblis ile Âdem hakkındaki kıssalarda bize önemli ipuçları veriyor. Meselâ İblis Âdem'e secde etmediği için lanetlenince Allah'a şirretçe bir istekte bulunuyor: "Madem beni sapıttırdın, öyleyse bana mühlet ver..."

Âdem'e secde etmesini buyuran ilahi emre karşı gelirken sergilediği kibir ve küstahlığını daha da ileri götüren İblis, davranışının sorumluluğunu üzerinden atmaya, bizzat Allah'a iade etmeye çalışıyor. Buna karşılık Âdem daha sonra yine İblis'in dalaveresi ile Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyip dünyaya kovulunca -*Kur'an-ı Kerim'*in anlatımıyla- "Yarabbi biz kendi kendimize kötülük ettik, sen bağışlamazsan perişanlıkta kalırız," diyerek niyazda bulunmuştur. Oysa aynı Âdem de "Yarabbi sen isteseydin İblis'in beni oyuna getirmesini önlerdin," diyebilirdi, İblis kendisinde kusur görmeyip hadiseyi Allah'ın "mutlak yapıcı" iradeyi elinde bulunduruşuna bağladığı için evrensel küstahlığın timsali oldu. Âdem de muhakkak çok zeki olmasına rağmen Allah'a

Levent Şahverdi Arşivi

karşı mazeret geliştirme yoluna başvurmayıp, kusuru bütünüyle üstlendiği için edep, terbiye ve zarafetin önderi oldu.

Bireyin sorumluluğu ile Allah'ın her oluşun sağlayıcısı olması arasındaki dengenin sırrı herhalde Âdem ile İblis'in farkında düğümlüdür.

Kader bahsinde insan ile yaratıcının beraberliklerindeki belirsizlik, zaten varoluşun dini açıdan en temel muamması değil midir?

Böyle bir alanda beşeri mantık ile kuşatıcı ve susturucu bir çözüm üretmek şimdiye kadar başarılamadığına, peygamber de kader bahsinin tartışılmasını hoş görmediğine göre, bu muammayla ilgili temel soruların askıda kalması veya sadece çok üst düzeydeki Müslümanların kalplerinde aydınlanması yadırganamaz.

Zaman olgusunu kavrama düzeyi geliştikçe, bireyin kader bahsinde daha sağlıklı bir tatmine doğru yol alacağı düşünülebilir. Allah biz yaratılmışlar gibi takvimlerin içinde konumlanmadığı ve tevhit ilkesi zamanı da kuşattığı için, ilahi senaryo "ol deyince olmuş"tur. Kaderi, Allah'ın önce tasarlayıp sonra canlandırması gibi algılamaktan vazgeçersek, sanırım temel sırrın eşiğine sokulabiliriz. Bütün çoklukları kuşatması ve birlemesi gereken tevhit anlayışı, bize zamanın bir yaydan çıkıp -Allah dahil- her şeyi ve herkesi ve her oluşu üzerinde taşıyan muazzam bir ok olmadığını öğretebilmelidir.

Herkes için bir tek an vardır.

Allah'ın bazı yaratışları "ol deyince olmuş", bazıları ise zorluklar sonunda gerçekleşmiş değildir. Her şey bir tek ânın içindedir ve bizler de kaderimizin örülüşünde "aynı anda bulunuş" ilkesi yüzünden ortak fail ve sorumluyuz.

Levent Şahverdi Arşivi

Esasen kişi isterse birey olarak hiçbir sorumluluğu bulunmadığını, her şeyin failinin Allah olduğunu düşünsün, böyle bir mezhebe inansın. Bu durumda bile onun benliğinde bir "doğru-yanlış", "iyi-kötü" değerlendirmesi vardır.

Evrensel yaygınlıkta "iyi" kabul edilen durumlar, insan benliğinde bir hoşnutluk meydana getirir. Aynı şekilde "kötü" kabul edilen durumlardan rahatsızlık duymamız da bizim doğal bir özelliğimizdir.

Bireyin beyninde, kendisi tarafından çok açıkça algılanamayan, ama varlığı mutlaka hissedilen bir "günah-sevap cetveli" bulunmaktadır. Bu sistem Allah'ın iradesi ile iç içe işlemektedir. Birey kendisini sorumlu tutacak ölçekte tercihler yaparken, Allah'ın, her birinin ayrı ayrı işlevi olan değişik isimleri (Esmaü'l-Hüsna: Güzel İsimler) ile temas durumundadır. "Aynı anda oluş" ilkesince birey ile yaratıcısı arasında veri alışverişi veya paylaşımı yaşanmakta, böylece insanm da katıldığı ilahi bir eylem gerçekleşmektedir.

Öyleyse, Allah'ın lütfü ile bireyin arzusunun örtüşmesi, bütünleşmesi veya bu ikisinin birbiriyle ilintili olarak gerçekleşmesi sonucunda var olacak doğru ve kuşatıcı tevhit anlayışı nasıl bir kavrayıştır?

Tabii konu ile ilgili temel ilkeyi bir lahza bile akıldan çıkartmamak gerekmektedir: Hidayet Allah'tandır.

Peki, bu durumda birey de sorumlu olduğuna göre, insan bu meselede neyi, niçin, nasıl arayacaktır?

İşte bireyin kaderinin oluşumuna iştiraki, ya bu arayış macerasında büsbütün kayıplara karışıyor ya da insana tevhit gerçeğinin ipuçlarını sezdiriyor. O macerada karmaşık, ince, derin ve haddi hesabı olmayan sayısız büyük veya küçük oluş harmanlanıyor, kişinin özel tarihi Allah'ın kalemi ve kendisinin katkısı ile yazgıya dönüyor. Bunun içinde,

Levent Şahverdi Arşivi

doğru ve kuşatıcı tevhit anlayışına kavuşup kavuşamama keyfiyetinin yazılımı da mevcuttur.

Oluşma biçimi hakkında ancak bunları söyleyebileceğimiz mükemmel bir tevhit anlayışının ne olduğuna ve nasıl bir kavrayış getirdiğine ilişkin tartışmayı şimdi daha kolay yapabiliriz.

Anahtar Deliğinden

Yukarıda da değinildiği üzere kulun kader macerasına katılımını benimseten, ama bu konuda somut ve nicel pay dağıtımlarına götürmeyen, sayısız karmaşık değişkenleri peşin olarak varsaydıran bir tevhit... Allah'ın mutlak kudret ve hâkimiyeti ile bireyin tasarruf gücü ve sorumluluğunun kaçınılmazlığı arasında çelişki bulunmadığını sezdiren bir tevhit...

Mümin veya kâfir, herkesin aralıksız Allah ile beraber, Allah ile ilintili olmasının, onun karmaşık denetim sistemi içinde bulunmasının zorunluluğunu asla göz ardı ettirmeyen bir tevhit...

Gayret ile tevekkülün birbirleriyle çeliştiği yönündeki doğal kuruntuyu yok eden bir tevhit... Bir yandan yılgınlığı kökten dışlayıcı bir gayret, bir yandan Allah'ın yaratıcılık, bireyin yaratılmıştık sınırlarına karşı duyarlılığı bilince dönüştüren tevekkül... Bu ikisini mükemmel bir uyumla bütünleştirebilen, bir arada ve aynı anda yaşatabilen bir tevhit...

Böyle bir tevhidin ışıklarını yakalayabilmek için *Kur'an-ı Kerim*'deki bazı anahtar deliklerinden içerilere doğru göz atmaya çalışmak gerekmektedir.

Evrendeki sayısız farklı varlık ve oluşlarla hayatımızdaki kesin karşıtlıklar arasında bir "birlik" mantığı kurup kuramayacağımızı sorgulamalıyız.

Levent Şahverdi Arşivi

Böyle bir "birlik" bilincini yakalayamazsak, tevhit salt zihni bir işlem olarak kalacağı ve insana iman zevki vermeyeceği için sezgilerimizi zorlamalıyız.

Mesela "karşıt" durumlar arasında, mantığımızın reddetmesine rağmen kabul etmek zorunda kalacağımız bir "birlik" görebilir miyiz?

Deniyoruz: Mesela insanlar ile Allah arasındaki duygusal mesafe, sevgili halinden düşman haline kadar bin bir çeşitle ifade edilebilir. Nitekim müminlerin ortak inancına göre, Hz. Peygamber Allah'a "sevgili" yakınlığmdadır. Bu yakınlığı dileyen ve belirleyen yalnızca Allah'tır. Bir başkası da ona "düşman" uzaklığında, ama yine onun mülkündedir. Şeytan gibi... Bunu da dileyen ve böyle takdir eden yine Allah'tır.

Yapan bir.

Yapılan iki iş, bizim aklımıza göre iki "karşıt" olgu...

İlkinde Esmaü'l-Hüsna dediğimiz işlev kodlarından biri, ötekinde bir başkası icraatı gerçekleştirmektedir.

Her iki durumu yüzde yüz "karşıt" algılamamız, bizim tanımlama yapabilmek için siyah-beyaz keskinliğini arayan aklımızın gereğidir. Allah da bizim aklımıza göre hitabını düzenlediği için, her iki durumu böyle kavramamızı istemektedir. Ancak iki zıtlık arasındaki "birlik" gerçeğini benimseyiş, sıradan bir zihni işlem çizgisinde kalırsa neye yarar? Her iki işi yapanın veya yaptıranın aynı zat olduğunu kabul ediş düzeyinde kalan bir benimseyiş, kuşatıcı ve erdirici bir tevhit anlayışı sayılabilir mi?

Herkes bunu yapıyor zaten.

Bu bölümdeki çelişki yumağımızla ilgili olarak çözümleyici bir kavrayış veya bilinç sağlayacak tevhit anlayışı için daha çetin adımlar atmak gerek.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilindiği gibi, Allah kutsal kitabında kendisine ait isimler arasındaki işlev karşıtlığını vurgular. Yaratıcı hem "hâdi" (doğru yola erdiren) hem de "mudili" (sapıttıran) olduğunu ilan ederken, doğru yola iletmeyi de, sapıttırmayı da işlev olarak tekelinde tuttuğunu ve kimseyle paylaşmadığını bildirir.

Bu, bizim akıl yürütme tarzımıza göre Allah'ın "Ben hem siyahım hem beyazım" demesinden farklı değildir. Oysa bizim aklımız yaradılışı gereği, bir şeyin hem siyah hem beyaz olacağını kabul etmez.

Şimdi ne yapacağız?

Allah'ın kendisini böyle "karşıt" isimlerle tanıttığı kitabında "çelişki" bulunduğunu, üstelik peygamberinin de bunu fark etmediğini mi söyleyeceğiz?

"Müslümanların kutsal kitabını Muhammed kendisi yazdı" diyenler bile böyle yalın bir çelişkiyi ve farkında olmayışı ona yakıştırmazlar.

İnanan kişi için açıktır ki, Allah burada bize "karşıt"lığın insanca bir sınıflandırma olduğunu ihtar etmektedir. Yaratıcı bizim aklımızın ölçülerine göre yüzde yüz "karşıt" sıfatlara sahip bulunduğunu bildirmek suretiyle, mantığımızın kendisini bağlamayacağını açık biçimde vurgulamış oluyor.

Bizi şaşırtmak için mi böyle yapıyor?

Belki de evet.

İlgisizliğimizi yenmek veya sınırlı ilgimizi derinleştirmek için "hayret"le silkinmemizi murat etmiş de olabilir. Bu konuda insanın hayal gücü sayısız hikmet sıralamaya yetebileceği gibi, hiç tasavvur edemeyeceğimiz bir ilahi gerekçe de söz konusu olabilir.

Bölüm başlığımızın "Biricik Hak Dini Tezi ile Geriliğin Çatışması" olduğunu hatırlayalım.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu çelişkinin doğurduğu açmazlardan kurtulabilmek için, mantıkla yetinmeyen, ama mantığı da dışlamayan bir tevhit anlayışına ulaşmaya mahkûmuz.

Müslüman birey önce nerede ve ne konumda bulunamayacağını kestirebilirse gerçek tevhidi kavramaya aday olabilir.

Evet, henüz sadece adaylıktan söz edebiliriz. Çünkü takdir Allah'ındır, kesin karar ondadır. Tercihini nasıl ve ne yönde kullandığını sorgulayamıyoruz. Benliğimize aykırı gelse de gerçek bu: Allah, "Ben hesap vermem, hesap sorarım" diyor.

Allah'a, "Şeytan'ı niye yarattın? Güzellikleri yaratan (cemil) Allah olarak bu sana yakışıyor mu?" diye sorabilir miyiz?

Öyleyse "Ey Rabbim ben hem senin Hak dini dediğin inanca mensubum hem de yerlerde sürünüyorum, bu nasıl iş?" diye serzenişte bulunabilir miyiz?

İblis'i de, Hz. Muhammed'i de yaratan nasılsa aynı olduğuna göre, Şeytan'ın yanında yer almayı seçmemiz gerekmediği gibi, "gerilik" ve "ilerilik" dediğimiz iki zıt durumdan mantığımıza göre hoş bulmadığımızı tercih etmek durumunda da değiliz.

"Müslümanların uzunca bir dönem gerilemiş bulunmaları da Tann'nm takdiridir" demek, bizi bu "takdir" ile ilintili, eşzamanlı veya iç içe gerçekleşen insan tasarruflarını sorgulamaktan men etmez.

Böyle bir tevhit anlayışı, hem müthiş bir gelişim çekirdeği hem de sıkı bir savunma mekanizması olsa gerektir. Müslüman insan bununla muazzam başarılara yönelebilir. Kendisine, dünya hayatının uzun veya kısa bir diliminde

Levent Şahverdi Arşivi

küçülme ve alçalma imtihanı açılmışsa, ruh sağlığını koruyacak iksiri yine bununla bulabilir.

Bu noktada Müslüman insanın içine sindirmek zorunda bulunduğu ve hakiki tçvhit anlayışının kapsamında olan bir gerçeği vurgulamak gerekmektedir: Müslüman olmayan insanlar Allah'ın yeryüzünde kendi halleri üzere terk eylediği veya salt Şeytan'ın kullanımına bıraktığı topluluklar değillerdir. Yaratıcı, onlarla da, kendi planlarına göre sayısız karmaşık işler yapmaktadır.

Böyle bakabildiğimiz zaman yeryüzündeki maceramızın, sadece siyah-beyaz yalınlığında bir karşıtlığın şamatası olmadığını kavrayabiliriz.

İnsanın dünyadaki varlık sebebi, yaratmada çeşitlemeyi hayale sığmaz boyutlarda gerçekleştiren Allah'ın sanatıyla bütünleşebilmektir. Bu ise, bütün ana ve ara renklerin cümbüşü içinde dağılıp kaybolmamak, "mutlak hakikat"in boyasıyla şaheserleşmek demektir.

Kâfir-mümin, siyah-beyaz, aydınlık-karanlık gibi karşıtlıklar, insanın (Muş âlemindeki en büyük zıtlığı kavrayabilmesi için birer alıştırma, birer derstir. En büyük zıtlık ise "var olma" ile "yok olma" karşıtlığıdır. Biri eksi sonsuz, biri artı sonsuz...

Başka hiçbir karşıtlık, mesela kâfir-mümin karşıtlığı, varlık-yokluk karşıtlığından önde düşünülemez. Öyleyse "yok"u "var" edici güç yalnız, tekliği tartışılmayan Allah olduğuna göre "var" edilen her şeyi, temel bir ilke halinde tereddütsüz şekilde "saygın" bilmek, özgün tevhit inancmm "olmazsa olmaz" şartı değil midir?

Kanaatimce İslam'ın bugün içeriden ve dışarıdan en eksik ve yanlış algılanan yanı buradadır. Bir Müslüman için gerek İslam'ın, gerekse başkalarının bütün yasalarına temel olacak ilke ortadadır: Var edilmiş her şey saygındır!

Levent Şahverdi Arşivi

Yesevi, Hacı Bektaş, Mevlânâ ve Yunus'ların anlatmaya çalıştığı tevhit budur.

Eminim ki, "varlık" ve "yokluk" hallerine göre, siyah ile beyazın veya kâfir ile müminin karşıtlığı bile mecazdan ibaret kalır. Çünkü hiçbir karşıtlık, "var olma" ile "yok olma" durumları arasındaki kadar kusursuz ve tam değildir.

Hiçbir hayal gücü "mutlak yokluk" hakkında kişiye en küçük bir deney yaşatamaz. Bu yüzden, ilahi senaryonun dünya bölümünde bütün öteki karşıtlıklar yanı başlarındaki az çok benzeşen sayısız oluş ve nesnelerle belirginleştirilip vurgulanır ki, insan en dehşet verici karşıtlığın önemini kavrama yoluna girsin. Hayatın temel öğretisi, bu en hakiki karşıtlığı oluşturan varlık-yokluk sırrına varabilmektir.

İnsanoğlu "yok olma" halinin tanımlamasını yapamayacağı için, kendisine bağışlanan "var olma" nimetinin ne denli bir teşekkür gerektirdiğini anlamaktan acizdir. Oysa onu her durumda mutlu edecek bilgi buradadır. Çünkü teşekkür "var olma sevinci"nin temeli, dolayısıyla, erdirici tevhit anlayışının bineğidir.

Bunun içindir ki, insan birine içten gelerek teşekkür ettiği zaman pek doğal ve derin bir hoşnutluk yaşar.

Tevhidin özünü teşkil eden "var olma sevinci" şükrün en dolaysız biçimidir, insanoğlu "var olma" ve "yok olma" karşıtlığı üzerinde derinleştikçe teşekkür edecek, içten teşekkürünü geliştirdikçe sunulan nimet ve imkânlar artacaktır. *Kur'an* çok açık şekilde böyle bildirmekte, Allah bunu taahhüt etmektedir: "Siz (nimete) şükrederseniz, ben de muhakkak arttırırım."

Yaşama sevinciyle eşanlamlı bir şükür bilinci insana bilgece bir bakış kazandıracak, onu bozgun ortamlarında da güncel telaşın üstüne çıkaracaktır. Çünkü kişi bu sayede,

Levent Şahverdi Arşivi

görece dünyevi perişanlık ve karışıklıkların, görkemli evrensel denge karşısında önemsizliğini fark edecektir.

O zaman Hak dinine mensup bulunma inancı ile geri kalmışlık olgusu arasında sıkışmak söz konusu değildir. Bu kıvamdaki insan "Allah'ın hakkını tamamen Allah'a özgü kılma" bilincine ermiştir. Evrende olup biten her şeyi kesin bir biçimde bilmek için ancak Allah olmak gerektiğini baştan teslim eden bu bilge bakış, kişiye yaşantısıyla örmeyi sürdürdüğü kaderi içinde kendi sorumluluk payını daha sağlıklı bir şekilde algılatabilecektir. Onun görevi, mutlak acizlikten yola çıkarak, yetenek ve beceri sınırlarını zorlaya zorlaya, Allah'ın halifeliği makamına doğru yürümektir. Kişi, kendi ruh sağlığını ve onurunu korumak bakımından da buna mahkûmdur. Doğru hedef üzerinde bulunarak bütün yetenek ve imkânlarını kullanmaya kararlı olmak, insanın görevinin bilincine ermesi demektir. Böylece onun çabaları, hedef doğrultusunda, ya en iyi ihtimalle peşinde bulunduğu bütün olumlu gelişmeleri gerçekleştirmeye yetecek, ya kısmen başarılı sonuçlar verecek ya da en kötü ihtimalle hiçbir işe yaramayacaktır.

Her şey veya hiçbir şey!

Bu kadar basit! Zira Allah dilerse insanın çabaları seçtiği hedef için gerekli her şeyi sağlayacak, dilemezse hiçbir sonuç alınamayacaktır! Ama her iki durumda da, insan halifelik görevinin gereklerini yerine getirme yolunda bütün yetenek ve enerjisini kullanmaya çalıştığına inanacaktır. Bu inanç, onu sorumluluk duygusunu yitirmeden suçluluk duygusundan kurtaracak, böylece kendi kendisiyle barışık yaşayabilmesi mümkün olacaktır.

Kaderi doğru algılamak da budur: Sorumluluk duygusunu yitirmeden suçluluk duygusunu aşabilmek...

Levent Şahverdi Arşivi

Zaferde ve kederde, hüzünde ve düğünde, ruh sağlığı açısından tek güvenli İslam ve tevhit anlayışının özü buradadır. Çünkü burada çaba ve teslimiyet iç içedir. Gerçi tevekkül ve gayretin aynı anda ve birleştirici bir yorumla yaşanması, bıçak sırtında ayak kesilmeden yürümek kadar zor olsa gerektir. Fakat bunu başarmanın imkânsız olduğuna inanamayız.

Bu durumda Müslüman insanın, "Biricik Hak dinine mensup bulunduğundan şüphe duymama" ile "müzmin yenilmişlik" arasındaki tereddüt çıkmazını aşması, kendisine saygısını koruyabilmesi, kimliğiyle barışık olarak huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmesi için bilgelik kıvamına ermesi kaçınılmaz değil midir?

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci Bölüm
Akılcı Tevhit ve Kalbin Terkedilişi

İnancı hakkında düşünen Müslüman için sağlıklı bir tevhit anlayışı, İslam inancının gereklerini yaşamanın hem başlangıç hem de doruk noktasıdır. Zira böyle bir anlayış nasip kılındığında, kişi dini yükümlülüklerinden yüksünmez, aksine inancının gereklerini yerine getirmekten zevk almaya başlar.

Aslında bu söylemdeki "işin başı ve sonu bir" anlamı hep tekrarlandığı için ilk bakışta sadece şairane bir ifade kabul edilebilir, gerçekliği konusunda yeterli bir fikir oluşmayabilir. Oysa bu yargının yalın bir gerçek olduğunu belirlemek için tevhit açısından zamanın "an" veya "dem" olarak çokluğundan da bir birlik fikrine varılabileceğini sezmek, aynca "taklit" ve "tahkik" ayrımım değerlendirmek yeterlidir.

Bilindiği gibi "tahkik", tevhidin bütün gerçeklerine ermek; "taklit" ise henüz buna özenme durumunda bulunmak demektir.

Başlangıç aşamasındaki mümin kişinin tevhidi algılayışı ancak "taklif'ten ibarettir. Bu taklitte zihnin katılımı ile birlikte dilden söylemek (ikrar) vardır. Ancak bu ilk aşamada insan zihninin de tevhit gerçeğine katılımı pek etkin ve ağırlıklı değildir. Zihnin dildeki söyleyişe daha ağırlıklı biçimde katıldığı durum, aşağıda göreceğimiz gibi doruk ile başlangıç arasında, ortalarda bir yerlerde yapay bir yaklaşım olan "akılcı tevhit" anlayışıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

"Allah'tan başka tanrı yoktur" fikrini aşkın heyecanlar uyandıramayan bir benimseyişle ifade ve "ikrar" etmek, kişinin kalbinden bütün sahte tanrıları veya neredeyse tanrıymış gibi değer verilen başka varlıkları çıkarıp atmaya yetmemektedir. Çünkü "doğrudan çok tanrılı" inanışların pek yaygın olmadığı bu çağda "Allah'tan başka tanrı yoktur" yargısı, neredeyse "dünya yuvarlaktır" demek gibi, herkesçe benimsenen bir bilgi durumundadır.

Böyle bir "bilgi"nin zihinden benimsenmesi nasıl coşku uyandırabilir?

Milyarlarca defa "dünya yuvarlaktır" dense kim heyecanlanır?

Açık yüreklilikle söylemek gerekirse "akılcı tevhit" iman değil, herhangi bir siyasi tercih gibi sadece "kabul" etme, mantıklıca bulma durumudur. Onda, inanışın derinliği ve heyecanı yoktur. Oysa iman şüpheyi sıfırlama tutkusudur, "akılcı tevhit" ise bir bakıma şüphelere kulp bulma yöntemi...

İman aşk meselesidir, "akılcı tevhit" ise hesap kitap işi...

Bu tür bir tevhit, farkında olunmaksızın din işlerini "kral tann-köle insan" ilişkisi düzeyine indiren bir etki yaratabilir. Esasen bu çarpıklık kanaatimce büyük ölçüde "ibadet" kelimesine verdiğimiz aşırı maddi anlamdan kaynaklanır. Allah, *Kur'an-ı Kerim'de* "Ben cinleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım" buyurmakta, buradaki "ibadet etme" emriyse genellikle "kulluk etmek" anlamında kullanılmaktadır. Oysa kanaatimce bu ayetteki "liya'budûn" şeklindeki emri "tapsınlar" diye tercüme etmezsek, Arapçadan Türkçeye ve başka dillere geçişte ciddi sorunlar doğacaktır. Çünkü insanı Allah karşısındaki mevkii itibariyle kul ve köle gibi kavramlarla tanımlamak, ister istemez dünyevi bir

Levent Şahverdi Arşivi

benzetmeye kapı açmakta, zihnin gizli kıvrımlarına çarpık bir kıyaslama sokmaktadır.

Buradaki sorun alanını daha açık nasıl anlatabiliriz?

Diyelim ki, Allah karşısında insanı "kul" olarak tanımladık.

Padişah karşısında da "kul" konumunda bulunan insanlar vardı.

Bugün de hizmetliler bir tür "kul" konumundadır.

Şüphesiz kul ve köle kavramları arasında Türkçemizdeki işleyiş bakımından hatırı sayılır farklar vardır. Ayrıca halk arasında insandan kul diye söz edildiği zaman Allah'ın huzurundaki mevkii ifade edilir. Böylece Türkçe kul kelimesi, aslında "ibadet yapan" anlamında kullanılır gibi görünmektedir. Fakat böyle bir isimlendirme, ister istemez dünyevi düzlemdeki kul-efendi ilişkisini çağrıştıran bulanık sızıntılara yol açmaktadır.

Kanaatimce insan Allah karşısında kul konumunda değil, "tapan" durumundadır.

Tapmak da sevmenin en ileri halidir.

Hatırlattığımız ayetin asli anlamı da fikrimce tapma derecesinde sevgidir. Ancak böyle bir sevgi Allah ile ilişkiyi zevk ve mutluluk haline getirebilir, kişiyi yaratıcının emirlerini neşe içinde yerine getirebilme erginliğine ulaştırabilir.

Bu kayıtlarla tekrar akılcı tevhit tarzına dönelim: Hesap işlemi sığlığında bir tevhit, şirk diye bildiğimiz "Allah'a ortak koşma" durumunun insan benliğinde sinsi bir şekilde devam etmesi anlamına bile gelebilir. Zira "akılcı tevhit" anlayışıyla hareket ettiğimiz zaman "tanrılaştırılmış bağlantılar" kurmak zorundayız. Bu durumda zihinsel tutarlılık, bir tür soyut put halini alabilir. Kişi duygusal ve doğal tutarlılık yerine, her şeyin birbirini doğruladığı bir sistem arar

Levent Şahverdi Arşivi

durur. Evrende bunu bulmak ve algılamak insan takatini aşmaktadır. Felsefe kuracak birikim ve yeteneğe sahipsek, dini yorumlamada kendi içinde mutlak tutarlılığı olan bir sistem bulduğumuzu varsayabilir, buna taraftar da edinebiliriz. Böylece "inanç" sisteminin ilkeleri ile ilintili bir felsefe yapmış oluruz ve bu saygın bir çaba da teşkil edebilir; ama "iman" zevki vermeye yetmez.

Çok az "zevk sahibi" insanda İslam'ın bir "külfetler sistemi" olarak değil, bir mutluluk programı olarak algılandığı gözlenir. (Burada zevk kelimesini hem maddi ve estetik haz hem de derinliğine dini mutluluk anlamında kullanıyorum.)

Bütün mesele kişinin kalben doyuma ulaşabilmesidir. Bu da tevhit gerçeğinin, bütün seziş, duyuş, düşünüş, söyleyiş ve davranışlara mührünü basması, kişide karakter niteliğine bürünmesi demektir.

Bu noktada insan, Allah'tan başka ilah bulunmadığı gerçeğini benliğinde yaşadığı için aşk derecesine aday bir zevk haliyle yaratıcısına yönelmiştir. Böyle bir yöneliş, insanın gönlünde sahte ilâhlara veya ilah derecesinde önemsenecek varlık ve değerlere yer bırakmaz.

Şimdi bir kere daha başlangıçtan ileride, doruktan pek geride bir menzil olan "akılcı tevhit" derecesine dönelim: Kanaatimce bu, İslam'ı henüz zevk edinememiş, ama bir anlamda meslek gibi veya külfet gibi yaşayan kişilerin kuru anlayışını yansıtır.

Genellikle "rasyonalisf'in karşılığı olarak kullanılan "akılcı" kavramının, *Kur'an-t Kerim'*deki "akl" kelimesinden türemiş fiillerin anlamlarıyla birebir örtüştüğünü düşünmek zordur. Çünkü *Kur'an-ı Kerim,* "aklı kullanmak", "akletmek" gibi ifadelerle Türkçeleştirdiğimiz "akl" kökenli fiiller sayesinde düşünmeyi önermekte veya aksini yapanları uyarmakta, eleştirmekte yahut kınamaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Allah'ın kelamında muhakkak önemli farklılıkları olan, ancak görünüşte yakın anlam içeren bu lafızların bulunması, varlık ve oluşları kavramada aklı biricik alet veya yöntem olarak dayatmaz. Oysa "akılcılık" (rasyonalizm) her alanda yöntem olarak bize rehberlik sunma iddiasındadır.

Bu noktada Müslüman insan için kafa karıştırıcı bir durum ortaya çıkmaktadır: İnanç sistemi aklı çok yüceltmemekle beraber büsbütün inkâr etmediğine göre, kişi ondan bir şekilde yararlanacaktır. Ancak bunun ölçüsü ne olacak, akıl nereye kadar işlerlik arz edecektir?

Bu soruya karşı elimizde yeterli ve her durum için geçerli ölçütler var mıdır?

Aklın işlev alanının sınırlarına ilişkin İslami hüküm ve söylemler, düşünen Müslüman bireyi ne derece bağlamakta, daha doğrusu bağlayabilmekte midir?

Yoksa akıl, her Müslüman'ın beyninde sinsice sorgulamalarla çok ilerilere kadar gittiği halde, içten ve dıştan baskılarla çekiştirilip susturulmakta mıdır?

Eğer din işinde akıl tek belirleyici olsaydı, mezheplerin sadece birini akla uygun ve meşru saymak durumunda kalmaz mıydık?

Bakış açılarına göre aklın çözümlemeleri farklılaştığı için din işinde birliği, daha teknik deyimle tevhit gerçeğini salt akılcılıkla sağlamak mümkün olabilir mi?

Burada "nakl"i öne geçirmek veya aklı tamamen tasfiye etmek gibi bir amaç gütmüş olamayacağım açıktır. Kaldı ki, "nakl"in de bakış açılarına göre farklı yorumlanabilmesi, nihayetinde bir "akletme" işi değil midir?

O zaman, farklı farklı "akletme" biçimlerinin meydana getirdiği çokluğu sorun olmaktan çıkaran bir tevhit anlayışına ulaşmamız nasıl mümkün olabilecektir?

Levent Şahverdi Arşivi

Tasavvufun "çoklukta birlik" deyimi, böyle bir anlayışa yönelik arayışların tanımı olmaya en uygunudur. Ancak "çoklukta birlik" hali ise aklın kavrayabileceği bir durum değildir. Hatta klasik mantıkla pek bağlantılı bir yeti olarak benimsenen akim "çoklukta birlik" halini kavraması şöyle dursun, aksine reddetmesi gerekir. Çünkü "çoklukta birlik" deyimine en basit şekliyle yaklaştığımız zaman mantık bize hemen itiraz edecektir: Bir şey hem "bir" hem de "birden fazla" nasıl olur?

Biraz daha açmayı deneyelim: Biliyoruz ki akıl, doğal olarak Müslüman insan için de olumlu bir yeti (kuvve) durumundadır. Dolayısıyla mümin kişi "akıl dışı" davranmak, mesela naklin tartışılmayan verileri (nass = dogma) karşısında bile aklı büsbütün iptal etmek durumunda değildir. Fakat aynı Müslüman insan diğer yanda, bir yöntem olarak karşısına çıkan "akılcılık" ile başını derde sokabilmektedir. Çünkü bunu bir yöntem olarak benimsediği takdirde, *Kur'an-ı Kerim'in* sonsuza açık ve değişik yorumlamalara elverişli öğretisi karşısında tökezlemekten kurtulamaz. Hatta bazı durumlarda *Kur'an-ı Kerim'in* anlam örgüsünü çözümlemekten büsbütün uzak kalır. Sonuçta da, ya zihni rahatlığını tercih edip sorulardan kaçacak veya *Kur'an-ı Kerim'de* çelişkiler bulunduğu saplantısma kapılacaktır.

Mesela en temel noktada, insanın iradesinin varlığı ile yaratıcının "Siz dileyemezsiniz, ancak Allah diler" anlamındaki bildirimini mantık sayesinde birbirleriyle bağdaştıramaz. Nitekim kelam ilmi bu ve benzeri konularda akim sınırlarını, insan zekâsının en parlak hamleleriyle zorlamış, ama bütün düğümlere "mantıklı" çözümler getirmeyi başaramamıştır. Kaldı ki, bizzat peygamberin "kader" konusunu tartışmaktan uzak durmayı öğütlemesi de, meselenin akıl

Levent Şahverdi Arşivi

yürütme ile çözümlenemeyecek kadar karmaşık olduğunun belgesi değil midir?

Öyleyse ne yapacağız?

"Akılcılık-nakilcilik" türünden kafiyeli ayırımlarla tasnif yaptığımızı sanarak Müslüman insanın iman zevkini açıklamamız mümkün değildir.

"Hidayet" Allah'ın lütfü olduğuna ve *Kur'an-ı Kerim* çok açık biçimde bunu bildirdiğine göre ne akıl, ne de nakil bu hadisede birinci derecede etken bulunmaktadır.

O zaman hidayete varan iletişim, Tanrı ile insan arasında nasıl kurulmaktadır? Bu "zevk" nereden, somut ifadesiyle hangi organdan insanm benliğine yayılabilmektedir?

Müslüman insan eğer akıldan üstün başka yetilere sahip bulunduğuna inanmıyorsa başı dertte demektir. Zira her zaman akılla açıklamaktan aciz kalacağı konu ve durumlarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.

Kalpsiz Müslümanlık

Müslüman insan "kalp" denen yeti hakkında bir fikre sahip değilse veya buna inanmıyorsa, özellikle de *Kur'an-ı Kerim*'in bu yetiye yaptığı vurguları sadece "beynin bir fonksiyonu"na yönelik sayıyorsa, aklın çaresiz kaldığı noktada yapabileceği tek şey vardır: "İslam dini akla uygun değildir!" diyerek kestirip atmak.

Bir Müslüman bunu aklından bile geçiremeyeceğine göre ne yapacaktır?

Konuyu askıda bırakıp zevk haline dönüşmeyen ve doyuma ulaştırmayan, kupkuru zihinsel bir kabul olarak tevhidin yalnızca lafzı ile mi yetinecektir?

"Allah'tan başka Tanrı yoktur."

Sadece söz!

Levent Şahverdi Arşivi

Ve yalnızca dünya hayatı için geçerli.

Hepsi bu kadar mı?

Yok, eğer kişi kalbin veya başka bir mekanizmanın kendisini geliştirip olgunlaştırabileceğine, aklının ermediği durumları kavramasını sağlayacağına -belki akıl ile anlama ihtiyacından kurtaracağına- inanıyor ise, bu gerçekliği bizzat tecrübe edene kadar yine de işin yalnızca sözünde kalmaya mahkûm değil midir?

Ortalama Müslüman için bu vadide, "ilme'l-yakin", "ayne'l-yakin" ve "hakkeTyakin" aşamaları nazari bir denklem olarak önünde durmaktadır. Bugünkü kavramlarımıza yaklaştırmaya çalışacak olursak, "öğrenimle algılamak", "gözlemle algılamak ve "yaşayışla algılamak" şeklinde ifade edebileceğimiz bu aşamalar, sade Müslüman tarafından ne kadar ve nasıl değerlendirilmektedir?

Nihayet bu aşamalar da "akılcı" bir tasniften ibaret değil midir? Aklımız sayesinde bu aşamaların var olduklarını veya var olabileceklerini benimsememiz, onların birinden öbürüne geçmemizftsağlamaya yetecek midir? Sonunda, en ileri makam saydığımız "hakke'l-yakin" aşamasına varmamızı mümkün kılabilecek midir?

Özetle Müslüman insanm, "akıl" olgusu karşısında son derece hassas bir durumda bulunduğu tartışma götürmez.

Burada yine kaydetmek gerekir ki, "akılcılık" Batı düşünce tarihinin bir ürünü gibi görünmekle ve antik uygarlıklara kadar dayandırılmakla beraber, İslam kültürü tarafından dışlanmış veya atlanmış değildir. Nitekim Batı'nm, akıl dışılığa teslim olduğu çağlarda İslam dünyasının bazı düşünürleri -sözgelimi kelam alanında İmam Maturidi, fıkıh vadisinde İmam Hanife- nakli bilgilerin yanında akıl yürütmeyi de yöntemlerinin en önemli araçlarından biri olarak kullanmışlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

İslam uygarlığının çöküşünden sonra ise "akılcılık" önceleri her akımı beğenenin oyuncağı olur, sonra da devrin yükselen değer söylem ve ideolojilerine dayanak sağlayan demagojik bir alete dönüştürülür.

Günümüzün Müslüman aydını da, adını koyarak veya koymadan, herkesin kendince başka bir anlamda kullanabildiği akılcılığı kutsayabilmektedir. Bunların söylemlerinden, İslam'ın sadece "akla" hitap ettiği sonucuna varmak gerekmektedir.

Yaratıcının elbette insanoğlunun akima da hitap ettiğini kimsenin inkâra kalkışacak hali yoktur!

Fakat yalnızca bu kadar mı?

İslam'ın öncelikle ve yalnızca günlük dilde kullandığımız anlamdaki "akl"a hitap ettiğine hükmetmemiz halinde zihnen rahatlamamız mümkün müdür?

Eğer öyle olsaydı, bütün akıllı ve akılcı insanların "iman" nuru ile aydınlanması gerekmez miydi?

Yeniden "kalp" dediğimiz yetiye dönmek zorundayız: Bu meleke, başka bir "âlem", başka bir mekanizma değil de sadece aklın bir işlevinden mi ibarettir? Yoksa sadece "duygusal alan"a merkez olduğu varsayılmış bir hayaller ve vehimler kutusu mudur?

Müslüman olduğunu söyleyen bir kimse kalbi farklı ve özel bir yeti saymaya, inancı bakımından mecburdur. Ancak bu sadece zihinsel bir benimseyiş olmaktadır. Çünkü *Kur'an-ı Kerim,* bütün ruhuyla bize akılla bağlantılı ama akıldan üstün bir yeti olarak kalbin varlığını ve imkânlarını vurgulayıp durmaktadır. Ne var ki, zihinsel benimseyiş, olağanüstü bir mekanizma olarak kalbin varlığına inanmaya ve bu inancı yaşamaya yetmemektedir. Böylece kalbe

Levent Şahverdi Arşivi

karşı adeta dile getirilmeyen bir inkâr türü yaygınlaşmış bulunmaktadır.

Bu durumun başlıca sebebi de kuru "akılcı" yaklaşımdır. Fiilen kalbi dışlayan bu yaklaşım İslami açıdan çok ciddi bir inanç sorunu teşkil etmekte ve kanaatimce Müslüman bireyi kısırlaştırmaktadır.

Allah'a ancak banş içindeki kalp (selim kalp) ile varılabilir.

"O gün mal ve evlatlar yarar sağlamayacak, yalnızca Allah'a selim kalp ile gelen kazanacaktır" diyen *Kur'an-ı Kerim* bu melekenin insan için en merkezi sistem olduğunu vurgular.

İnsanın makineleşmesinden yakınıp duran pek çok Müslüman aydının, örtülü bir biçimde ve herhalde farkında olmaksızın akılcılığı kalbin önüne alışları merkezden kaçış türleri içinde en vahimidir.

İlginçtir ki, bu "kalpsiz Müslümanlık" türünü "akılcılık" konusunda eleştirefdavranan ve küçümseyen bazı sözde tasavvuf çevreleri de besleyebilmektedir.

Aydın olma iddiasındaki pek çok Müslüman, görünüşte akıldan çok kalbe vurgu yapan sahte veya kof mistiklerden kendini ayrı tutmak için, belki de olduğundan daha fazla "akılcı" görünmeye yönelmektedir.

Akılcılık açmazı, başta sosyalizm modası olmak üzere diğer Batı kökenli akımların da etkisiyle özellikle son yüzyıl içinde Müslüman aydınların büyük çoğunluğunu, günlük hayatta, "ilm-i ledün", "keşif", "tasarruf", "nazar", hatta "dua" gibi fizikötesi bilgi ve iletişim yöntemlerinin fiilen inkârcısı haline getirmiştir. Böylece onlarm, düşünce ve işlerine Allah'ın yardımı büyük ölçüde kesilmiş, arayış ve

Levent Şahverdi Arşivi

çözümlemeleri her geçen gün yaratıcılıktan daha da yoksun duruma gelmiştir.

Bu, Müslüman için "olağanüstü"nün tükenişidir.

Oysa bu akılcılık modasına rağmen, istisnasız bütün Müslüman aydınlar insan akimın yetersizliğine de inanırlar. Burada ancak bir kısmına değinebildiğim karmaşık dürtüler ve bilinç bulantıları yüzünden ve nihayet nasipsizlik tecellisi olarak, yüreklerinin kapısını aralamaktan uzak kalırlar.

Sonuçta bu aydınların çoğu, beyaz adamın kendilerini vurmak için kullandığı silahı ellerine alıp evire çevire onunla yaralarını iyileştirmeye çalışan yerlilerin bahtsızlığı içinde ömürlerini boşa tüketirler.

"Akılcı sayılmama" korkusu Müslüman aydının zihninde "bilimsel düşünce"nin klasik ve yetersiz kurallarını sinsi birer tabu haline getirmiştir.

Bu durumda çağımızın pek çok Müslüman aydını için "bilimsel düşünce"nin eskimiş ilke ve şartlan adeta fiilen ikinci bir amentü halini almıştır. Mesela çok yakın zamanlara kadar nedensellik (determinizm), sıradan Müslüman aydın için tevhit ruhunu zedeleyici bir tabu niteliğindeydi. Zira "belli şartlar altında, belli olaylar, belli sonuçlar doğurur" ilkesi, geçerlilik alanı ne kadar sınırlı tutulursa tutulsun günümüzde Müslüman insanın zihninde adeta "ilahi irade"nin baş rakibi konumuna gelmiştir.

Böylece bir yandan "akılcılık" ile kendini sınırlayan Müslüman insan, bir yandan da ilahi sistemin son derece karmaşık ve derin olduğunu sezebildiği için yaman bir açmaza düşmektedir.

Özgün yöntem yoksunluğu yüzünden "akılcılık" ile mütevazı bir açılım arayan Müslüman, çoğu zaman farkına bile varamadan başka bir uygarlığın insanı olma yoluna girebil-

Levent Şahverdi Arşivi

mektedir. Bu, kâğıt üzerinde "maneviyatçı" diye tanımlanan, ama gerçekte en kaba türünden maddecilik kadar dünyevi düşkünlük getiren bir süreçtir. Müslüman adam bu yolda yürümeye devam ederek "siyasal İslam'T ve sermayeyi de keşfederek günümüzde dünyeviliğini daha da renklendirmiş görünmektedir. Artık Müslüman adam da herhangi bir Batılı gibi kolayca maddeci ve dünyevi davranışları inancının gerektirdiği manevi açılımların önüne yerleştirebilmektedir. Daha açık bir ifade ile Müslüman birey, kendinde bulunmayıp da Batılı adamda var olan "dünyevi önemi kesinleşmiş" birtakım değerleri edinmeye başlamıştır. O şimdi sanıyor ki, özellikle maddi imkân ve değer bakımından Batılı adam ile benzeştikçe güç dengeleri düzelecek, kendisi de artık bu gezegenin birinci sınıf sakini haline gelecektir. Fakat derinden derine yine yakıcı eziklik hissetmekten kurtulamamadadır. Zira, Müslüman insan sadece Batılı adamın ulaştığı sonuçları taklit etmiş, bazı kazanımlar sağlamıştır; ama suyun başına kadar ulaşıp "bilgi üretme yanşı"na henüz girişebilmiş değildi^

Bugün artık pozitivizmin din olduğu çağı geride bıraktık. 19. yüzyıldaki gibi, bilimin yakın bir gelecekte kâinatın bütün sırlarım ortadan kaldıracağına, hayatı ve evreni her yönüyle kavramaya yeteceğine inanmak ve bel bağlamak, bugünün ezici yükselen değeri değildir. Farklı disiplinler gelişip derinleştikçe, öğrenilenlerle öğrenilmesi gerekenler arasmdaki uçurumun büyüklüğü ve giderek büyümekte olduğu daha çarpıcı biçimde algılanmaktadır. Bilim klasik anlamıyla cehaleti görece geriletmekte, ama bilinmesi gerekenleri azaltamamaktadır.

Sürekli bilgi açlığı insanoğlunu yeni veriler edinme yolunda heyecanlandırmaya devam ediyor. Her çözülen düğümün ardından yeni düğümlerle, her keşfedilen sırrın

Levent Şahverdi Arşivi

arkasından yeni sırlarla yüz yüze gelmeyi sürdürüyoruz. İnsanoğlu bilimden daha aşkın ve daha çarpıcı yöntemlerin sancısını çekiyor. Dünün büyük bilim adamlarını gizlice büyü ile düşüp kalkmaya yönlendiren, kabala gibi iyi bilinen esrarlı mistik kaynaklarda keşifler aramaya sürükleyen o aşkın heyecan geri geliyor. Müthiş hayal oyunları ile süslenmiş filmler ve kitaplar bir yandan gerçek ile fantezinin sınırlarını bulanıklaştırırken, bir yandan da yeni nesillerin ufkunu daha da enginleştiriyor.

Kısacası "akılcı Batı dünyası" bile, sayesinde ulaştığı bütün başarılara rağmen artık akim yetersizliğini daha derinden hissetmeye başlamıştır. Düşünen dünya artık 19. yüzyılın "pozitivist yobazlığı" ile yatıp kalkmamaktadır.

Hiç şüphesiz akılcılıktan ve müspet bilime sarılmaktan vazgeçilmiyor, ama daha ötesi, daha kestirmesi için daha aşkın olana yönelik arayış da engellenemiyor.

Pek çok Müslüman aydın ise Batılı adamın bitirdiği ve bıraktığı yerdeki tarzıyla akılcılığı bilerek ve veya bilmeyerek putlaştırmaktan vazgeçemiyor.

İslam'ı Daraltmak

Belli ki Batı'nın harikulade başarılarının temelinde "akılcılık" ilkesinin bir numaralı dayanak olduğu inanışı Müslüman aydını çok derinden etkilemeye devam etmektedir.

Elbette Batı'nın gelişiminde akılcılık çok önemli rol oynamıştır. Bunu başarının bir numaralı dayanağı sayan kişi haklı da olabilir. Fakat bugün Müslüman insan, Batı'nın gelmiş bulunduğu yerin aynısını mı yakalamak istiyor? Ülküsü sadece bundan mı ibarettir? Eğer öyleyse, neden? Batı uygarlığı insanoğlunu mutlu edebilmiş midir? Yeryüzüne barış ve huzur getirebilmiş midir?

Levent Şahverdi Arşivi

Geçmişten bugüne Batı'nın başarılarının Müslüman insanda uyandırdığı hayranlık, doğrudan kendi kutsal kitabı ile olan iletişimini de çürütebilmektedir. Zira bu süreçte "akılcı" veya sözde "akılcı" yöntem, manevi hayat için de neredeyse yeterli tek anahtar halini almıştır.

Hem de hiçbir zaman "şunu şunu yaparsan muhakkak şunu elde edersin" şeklinde şaşmayan dini vaatler söz konusu değilken!

Bu kuru akılcılık sürecinin sonuçları çok ağır olmuştur.

Bir kere salt "akılcı" iz sürme ile hareket ettiği takdirde Müslüman aydının *Kur'an-ı Kerim'de* sayısız "çelişki" şüphesi bulması kaçınılmazdır.

İlle de Batı tarzı "akılcılık" ile değerlendirmeye kalkışacak olursak *Kur'an-ı Kerim'de* yer yer çelişkiler bulunduğu kaygısına kapılmaktan kurtulamayız.

Esasen *Kur'an-ı Kerim* ile ilintisi yavan meal ve tefsirlerle sınırlı bulunan Müslüman aydının pek çoğunda bu kaygıların derin sızısı hi£ eksik olmaz. Salt "akılcılık" ile değil de, akılcılığın tek başına yetmezliğinden hareketle kararlı biçimde düşünmeye ve yaşamaya yönelemedikçe, bu tür fikri sızıları bastırabilmek için birey kendi sorularından kaçmak zorunda kalır. Bu ise, *Kur'an-ı Kerim'le* derinden iletişim kuramama sancısına çözüm olarak yalancı telafi arayışlarını gündeme getirir.

Böylece Müslüman aydın, temel kaynağı olan *Kur'an-ı Kerim'e,* yalnızca dünya hayatıyla ve toplumla ilgili açılımlar için yönelir, sonuçta İslam'ı salt bir ideoloji düzeyinde algılamaktan kurtulamaz.

Bu durum aslında Müslüman toplumlann gerileme süreci boyunca tırmanan dünyevileşmenin özünü bize verir.

Levent Şahverdi Arşivi

Kişi salt akılcılık marifetiyle her şeyi yerli yerine oturtma kuruntusu içinde, aşk ile değil, en çok mantık ile meşguldür. Birey olarak kendisi için "zevk" niteliğinde bir "iman"a değil, "sağlam bir doktrin tutarlılığına öncelik verir.

Hiç kuşkusuz "âlemlere rahmet" olduğu iddiasındaki bir öğretinin içinde, pek çok başka boyutla birlikte ideolojik ve doktrinci tasarılar için de ilham verici unsurlar bulunması doğaldır. Tıpkı *Kur'an-ı Kerim'in,* sosyal olaylan çözümlemek için veya evrensel beşeri hukuk düzenlemeleri yapmak için yaratıcı ipuçları verdiği gibi!

Asli sorun, İslam'ın salt ideoloji veya salt doktrin gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. Hatta bunlarla beraber, sorunun, *Kur'an-ı Kerim'i* insana neredeyse sıfır "yasama" hakkı bırakan bir "kanunlar külliyatı" farz etmekten kaynaklandığını da söyleyebiliriz. Ne ilginçtir ki, bu algılayış "âlemlere rahmet" söylemini dilden düşürmeyenlerde de geçerlidir.

Doğrusu bu durum sadece İslam'ın bozgun süreciyle ilgili bir çarpıklık da değildir. Kendi çağları için gerçekten evrensel dehalar olarak hayranlık duymamız gereken "ehl-i sünnet" kelamcıları da söz konusu çıkmazın içindedirler, hatta bundan önemli ölçüde sorumludurlar. Bu sorumluluk, Sünni itikat cetvelini oluşturan üstatların kendilerinden sonraki bütün İslam büyükleri için tartışmasız biçimde bağlayıcı olamamasındadır. Nitekim Sünni kelamcılar ile mesela İbni Arabi'ler, Mevlânâ'lar ve Yunus'lar -en azından zahiren- bazı temel noktalarda mutlak çelişme halindedirler.

Oysa bu kelamcı dâhiler de, dini yaşama bakımından yukarıda adlarını andığım üç büyük sufi ve benzerleri gibi çağının örnek şahsiyetleri arasında yer alırlar.

Öyleyse şu veya bu hususta bir itikat mezhebinin imamı ile aynı şekilde düşünmemek Müslüman bireyi ehl-i sün-

Levent Şahverdi Arşivi

net düşmanı yapmaz, uçurumdan aşağı da yuvarlamaz. Yüce Allah "insanlar bir kayşalar da hemen cehenneme atıversem" diye fırsat bekleyen kötülüklerin ilahı değil, güzelliklerin Rabbidir.

Sözünü ettiğim çelişme, bu bilgin ve düşünürlerin hizmetini bir başka açıdan önemsemeye elbette engel değildir:

Kanaatimce ehl-i sünnet inanç sistemini (akait) oluşturan düşünürlerin (kelamcılann) büyük hizmet ve himmeti, İslam'ın geniş kitlelerce algılanabilecek en tutarlı "doktrin özetlemesi"ni çerçeveleyip bize sunmuş olmalarıdır.

Sade Müslümanlar, İslam'ı özüne en yakın, ancak bu kadar anlayabilir, anlatabilir; daha fazlasını ise yalnızca sezebilir ve yaşayabilir.

Esasen bizatihi kelam ilminin doğuşu ve itikat mezheplerinin şekillenmesi birer akılcılık deneyidir. Müslümanlar arasında daha o zamandan, şu veya bu adlar altında adeta akılcılık yanştınlırken, aynı dönemlerde gelişip yayılmaya başlayan sufilik bir anlamda denge sağlıyordu. Ta ki bu uygarlık çöküp, İslam toplumları üstün oldukları "batıl dünya" önünde gerilemeye başlayıncaya kadar...

Bu dönüm noktasından uzunca bir zaman sonra, 20. yüzyılın başlarından itibaren Müslüman aydın, "akılcılık" dediğimiz yöntemi tekrar keşfetti. Aslında bunu Batı'dan alması gerekmediği, kendi uygarlık birikimi içinde aynı yöntemin var olduğu düşüncesiyle çarpık bir teselliyi de teşhis saymaya koyuldu: "Benim gerilemem, bir zamanlar atalarımın Batı'ya öğrettiği akılcılığı sürdüremeyişim yüzündendir. Onların ilerlemesi de benim mirasımdan edindikleri bilgi ve akılcılık sayesinde mümkün olmuştur."

Bu değerlendirmeyi, ilk bakışta güçlü saymak zorunda olduğumuz pek çok tarihi gerçeklik de destekliyordu. Zira Endülüs'ün çöküşünden sonraki dönemlerde atalarımızın

Levent Şahverdi Arşivi

"akılcılığı" terk ettiği doğruydu ve bunun genel gerilemede mutlak bir payı vardı. Yine aynı dönemlerin İslam toplumlarında -başka toplumlarda da olduğu gibi- tartışmasızca "akıl dişilik" sayılacak işler ve boş verişler yaşanmıştı. En masum ve kaçınılmaz yeniliklerin bile meşru görülmemesi ve hatta şiddetle bastırılmak istenmesi, en zararsız buluşların dahi benimsenememesi gibi...

Sonuçta zahiri gerçeklerin de katkısıyla Müslüman aydın, ilahi iradenin paymı hesap dışı tutan bir teşhis kuruntusuna saplanmıştır. Sığ bir genellemeyi de öngören, tek sebebe indirici bu teşhis batağında hâlâ çırpınıp durmaktadır.

Bu durum, kanaatimce Müslüman aydının tevhit gerçeğini kökünden yitirme tehlikesine yol açmıştır. Hem de, her şeyi tevhit adına yaptığı iddiasına rağmen! Zira bu süreçte -sürekli vurgulamaya çalıştığım gibi- tevhit sadece zihinsel bir işleme dönüşmüştür. İslam'ın özü niteliğindeki tevhidi yalın bir matematik denklem gibi algılamak yeterli sayılır olmuştur. Müslüman bireyin bilincinde "iki kere iki eşittir dört" demekle, "La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah" demek arasında zihinsel işlem değeri açısından kayda değer bir fark bırakılmamıştır.

Bu noktada bir karışıklık alanına erkenden dikkat çekmekte yarar var: İdeolojik İslam veya siyasal İslam çizgisinde hayli zaman ve emek harcamış bazı aydınların tevhidi sıradan bir zihinsel işlemden öteye taşımaya yönelik "köktenci" ve "kalpsiz" yaklaşımları da yine "akılcı tevhit" çerçevesindedir. Mesela bu çizgidekilere göre insan "yasa" yapamaz, hele "anayasa" yapması hiç söz konusu edilemez. Böyle bir şeyi yapmak tevhit inanışına kökten aykırıdır. Açıkçası şirktir. Yasa yapma hakkı yalnızca Allah'a aittir.

Fark edileceği gibi böyle bir yargı, ilk bakışta tevhidin sıradan bir zihinsel işlemden daha ileri bir anlama kavuş-

Levent Şahverdi Arşivi

turulma çabası gibi görünür. Burada sadece Allah'ın tek olduğu yalın gerçeği ile yetinilmemekte, onun ilahlık hukuku bütünüyle tanınmakta, herhangi bir yetkisinin insanlar tarafından kullanmaya kalkışılmasına izin verilmemektedir.

Böylece ortaya daha kuşatıcı sayılabilecek bir tevhit anlayışı çıktığı söylenebilir.

Ancak bu gibi yaklaşımlar da "akılcı tevhit"teki tipik duyuş ve seziş fukaralığını gidermeye yetmemektedir. Çünkü bu mantığın doğası gereği, iki mezhep arasmda birbiriyle çelişen yasa yorumunun da tevhide aykırı olması gerekir. O mantık, bu içtihatlardan birini mutlaka yanlış sayacak ve dolayısıyla bu durumu "Allah'ın koyduğu yasa yerine başkasını getirmeye kalkışmak" türünden bir şirk örneği kabul etmek zorunda kalacaktır.

Doğru elbette tektir! Hele Tanrı'nın doğrusu tek kere tektir!

Peki, bu, her durumda, her yerde, her boyutta, her göz için öyle midir? *

Eğer öyle ise, *Kur'an-ı Kerim'de* anlatılan Hz. Musa ile Hz. Hızır hikâyesindeki masum çocuğun öldürülüşü nedir? Orada Hz. Musa'nın cinayet saydığı eylem, Hz. Hızır eliyle nasıl iyiliğin ta kendisi olmaktadır?

Kısacası Allah'ın doğrusu herkes için ve her durum için değil, yalnızca kendisi için ve bildirdiği kişi için tektir.

Ne var ki, köktenci bunu dinlemeyecektir: Allah'ın metninden iki ayrı ve birbiriyle çelişebilen yasa hükmü çıkarmak tevhide uyar mı? Allah, kendi yasasmı yorumlara açık bırakır mı? Hayır, bir tane doğru vardır, ötekiler yanlış ve batıldır!

Hiç şüphesiz bu mantıkla peygamberlerin var olması da tevhit ilkesine aykırı bulunabilir, şirk sayılabilir. Nihayet

Levent Şahverdi Arşivi

onlar da yeryüzünde Allah adına uygulamalar yapmış, onun yetkilerinden bazılarını kullanmışlardır.

Yine aynı keskin akılcının mantığına göre Allah'ın birden fazla kutsal kitap göndermiş bulunması da tevhide aykırı olabilir. Zira onların da birinde şarap yasaklanmamış, birinde ise haram kılınmıştır!

O mantık dayatmalıdır: Bu nasıl "yasal tevhit?" diye.

Keramete Sürgün

Şüphe yok ki bunlar "akılcı tevhit"in zayıf yanlanna ilişkin sıradan birkaç örnekten ibarettir. İnsan zekâsının birden fazla tanrı fikrini reddetmesini yeterli tevhit anlayışı saymaya başlamak ve kalbin imkânlarını adeta gizli bir inkârla gündemden düşürmek bu sürecin en korkunç felaketidir.

Böylece ortaya bir tür "maddeci Müslümanlık" çıkmaktadır.

Müslüman aydınların çoğu, tevhidin bir yaşama biçimi olduğunu söylerken bile zihinsel bir veriyi benimsemeye çağrı yapmaktan öteye gidememektedirler. Bu süreçte "akılcılık" kompleksi, İslam toplumlannın hayatından neredeyse kerameti sürgün etmiştir.

Tabii sorun biraz da "keramet" kavramının tanımındadır!

Keramet nedir? Keramet özel bir "evliya harikası" değildir ki.

Bilindiği gibi terim niteliğiyle "keramet" Allah'ın, peygamber olmayan herhangi bir bireye sade veya olağanüstü güzellikler ihsan etmesidir.

Bu ihsanı "güzellikler" kavramıyla değil de, "doğaüstü durumlar" anlamıyla tanımlasak, keramet terimini sirk manevralarıyla aynı kefeye yaklaştınrız!

Levent Şahverdi Arşivi

"Sade veya olağanüstü güzellik" olarak tanımladığımız zaman "keramet" Allah'ın insanlara hediyesi ve tartışılmaz bir tevhit gerçeği olur.

Bir an için düşünelim: Bir insanın kendisinden daha kötü durumda bulunan birini görüp şükredebilmesi ve ders çıkarabilmesi neden keramet sayılmasın? Hatta bu, neden "suda yürümek" kadar üst seviyeden bir keramet olmasın?

Fiziki bir harikayı, manevi derinlikten daha önemli saymak, doğrudan maddecilik değil midir?

Şükür dersi alabilmek çok mu kolaydır?

İnceden inceye sorgulayarak düşünürsek, halis şükrün suda yürümekten çok daha çetin bir keramet olduğunu sezmez miyiz?

Bir kere kişiye şükür dersi çıkaracağı kötü durumdaki insanı fark ettiren, karşılaşma yapmasını ilham eden, kısacası "kerem" gösteren, "ikram" eden, "keramet" sunan Allah değil midir? Herkes benzeri olaylarda kendisinden kötü durumdaki kişiyi görebiliyor, görse bile mukayese yapabiliyor ve ders alabiliyor mu?

Şimdi, böylesi sade bir ilahi yardımın, doğaüstü bir hal sergilemek durumunda kalan kişinin kerametinden farkı sadece bizim bakış açımızdan ibaret değil midir?

Her ikisini de yaratan, her iki gerçekliği de var edip ayarlayan, zamanın ve mekânın şu veya bu kesitine denk düşüren aynı Allah değil midir?

Bir oluşun bizim tarafımızdan Allah'ın kuluna lütfettiği bir keramet sayılması için ille de sirkteki cambazmkiler gibi "harika bir numara" şeklinde mi ortaya çıkması gerekir? Neden bilgece bir söz söylemek, mesela ateşte yanmamaktan, havada uçmaktan, tayy-i mekân etmekten daha üstün bir "kerem" sayılmasın?

Levent Şahverdi Arşivi

Allah'ın yardımı ile gerçekleşen bütün güzelliklerin birer keramet olduğunu hangi Müslüman inkâr edebilir?

Böyle bir yardıma her Müslüman'm açık olması gerekmez mi?

Buna ne gibi bir engel vardır?

Keramet Allah'ın "kerem"idir ve bu kerem sadece Müslümanları değil, bütün insanları kuşatır. Müslüman olmayan herhangi bir kişide de Allah'ın takdir buyuracağı birtakım güzellikler bulunabilir. Bu ilahi "ikram"dır. ("Keramet", "kerem", "ikram" ve Allah'ın isimlerinden olan "kerim" kelimeleri hep aynı köktendir...)

Dikkatle baktığımız zaman, bütün olumsuz tutum ve davranışlarımıza rağmen, hayatımızda sayısız "keramet" ile ödüllendirildiğimizi görürüz.

Salt "rızk" edinmenin bile bir "keramet "olmadığını söyleyebilir miyiz?

Yine mesela hamilelik neden mucizevi bir hadise sayılmasın? Pek çok cinsel birleşmede bedeni zevkten başka hiçbir şey elde edilmediği halde, bazılarından harikalar harikası bir yapı olan yeni bir insanın hayata geliş macerasının başlayabilmesi neden keramet değildir?

İşte asıl tevhit karşıtı yaklaşım; oluş ve işlerin basit olanlarını insana, karmaşık, çetin ve büyük olanlarını Allah'a özgü saymaktır. Oysa basit olan da, karmaşık olan da Allah'ın mülkünde, onunla yarattıkları arasmda cereyan etmektedir.

Allah büyük işlerin tanrısı, insan da küçük işlerin tanrısı değildir. Bütün işlerin tek tanrısı Allah'tır; insan da onun en mükemmel yaratığı olarak bu işlerin bir kısmında yürütme, hatta yeri geldiğinde yasama erkine katılabilir. İnsan bazen Allah'ın "yardımcısı" veya "vekili"dir, bazen de hasmı veya rakibi...

Levent Şahverdi Arşivi

Allah'ın kereminden bilimsel tıkanmaları aşmada, zalimleri bertaraf etmede, kısacası her türlü maddi veya manevi meseleyi çözmede yararlanma yolu olarak "keramet" hüneri, "akılcılık" kulübesine sığınan Müslüman aydının evini ve hayatını terk etmiş, pazarlanacak dindarlığı olmayan gönül erbabınm semtine göç etmiştir.

Konumuzun başına dönerek bölümü toparlayalım: Hakiki tevhit öncelikle kalbin yaşadığıdır. Beynin onayladığı ve dilin söylediği ise tevhidin taklidinden ibarettir.

"Akılcı tevhit" bu taklidin "tahkik"e dönüşmesi (özgünleşmesi) yönünde, yanlış bir yol tutmak demektir. Bölümün başlarında da belirttiğim gibi bu, tevhidin ilk aşaması olan "taklit"ten ileride, "tahkik"ten geride bir konumdur... Fakat "tahkik" yolunda aldatıcı oyalaması yüzünden, belki başlangıç aşaması olan "taklit" durumundan bile geridir. Çünkü bu yolun önünde sayısız boşluklar, hatta tehlikeler bulunmaktadır.

Bir kere "akılcutevhit" ile yola çıkan kişinin, ardı ardına gelecek ve birbirini doğuracak sayısız "niçin"ler karşısında zihnen tıkanması kaçınılmazdır.

Sözgelimi, kader konusunu -daha önce de işaret edildiği gibi- "akılcı" yöntemle açıklamak mümkün değildir.

Tabii ki bununla kadere inanmanın akılla bağdaşmadığını söylemek istemiyorum. Ancak klasik bir mantık yürütmeyle kader kurgusu üzerinde iz sürmeye çalışacak insanın yolu sadece karanlıklara çıkacaktır.

Bu karanlık ya cinnet, ya inkârdır.

Oysa kader bahsinde insan gönlünün doyuma ulaşması, açıkçası samimiyetle ikna olması ve huzur bulması imkânsız değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu derin tatmin lisanla ifade edilemez. Zira her söz bir akıl yürütme denemesidir; sebep-sonuç bağı aratır. Tek boyutlu bir tutarlılık gerektirir. Fakat "tek boyutlu tutarlılık" ne kadar kesin bir kuraldır, kime ve neye göredir, niçin zorunluluktur, ne derece zorunluluktur?

Salt "akılcı" ölçütlerle "tutarlı olma" arayışı, geçmişte ve günümüzde Müslüman aydınların çok tuhaf tevil denemelerine yol açmış ve açmaya devam etmektedir. Hatta bu gayretlerin sonucunda, bir başka "akılcı" kişiye gülünç gelebilecek bazı açıklamalara varıldığı da görülmektedir.

Elbette bu sorunu aşmak için özel bir tutarsızlık öneriyor değilim. Aksine, aklı putlaştırmayan bir tutarlılığın mümkün ve gerekli olduğuna inanıyorum. Böyle bir tutarlılık insanın duygu, düşünce ve davranışlarının tamamım içerebilir. Buna "doğal tutarlılık" diyorum. Yalnız "doğal tutarlılık" derin veya sığ çelişkilerin tamamını yenmiş olmak demek değildir.

Şüphesiz ruh sağlığı açısından sorunu olmayan insanın da hayatında türlü çelişkiler vardır. Fakat onun doğal tutarlılığını koruyan temel gerçek, bu çelişkilerin bilincinde olmasıdır. Bu da aslında kişinin, değişmezliği yalnızca yaratıcıya özgü bir nitelik olarak tanıması demektir.

Sözlerin ifade ettiği düşünce zincirinin halkaları arasındaki ilişkileri sağlamlaştırma çabası, ne kadar saygıya değer zilini bir başarı ile sonuçlandırılırsa sonuçlandırılsın, "niçin'Ter asla bitmez. "Niçin'Ter bitmedikçe de tutarlılığın eksiksiz olamayacağı açıktır. Şüphesiz benim "doğal tutarlılık" deyimi ile anlamak ve anlatmak istediğim durum da mükemmellik belirtmez.

Bu yüzden insanı "tutarlı" deyiminden daha fazla anlam ifade edebilecek başka bir kavramın içini doldurmaya, "uyumlu" olmaya çağırabiliriz. Bu da, Allah'ın muradını anlama konusunda mutlak bir alçak gönüllülük içinde, sü-

Levent Şahverdi Arşivi

rekli onun yardım ve desteğini dileyerek, onun istediği yöne gitmeyi benimseme (rıza) halidir.

"Tutarlı" olma hırsının içinde sinsi bir "küstahlık" vardır. Çünkü bu tavır için için "Ey Tanrı, senin yaptığın ve yapacağın her işi anlayabilirim. Benden bir şeyi saklayamazsın," dercesine bir diklenme tazammun eder. Oysa "uyumlu" olmayı arayışta "edep" vardır. Yaratıcı karşısında insana önce "edep" gerekir.

Edep nedir?

Yaratıcı ile iletişim kurmanın zarafet ve asalet kuralları edep kültürünü oluşturur.

"Akılcı tevhit", Müslüman aydının, tefekkür (düşünme) ve tezekkür (anma) ibadetini de yanlış uygulamasına, dolayısıyla ilahi iletişimden zevk alamamasına yol açan temel engellerden biridir.

Şöyle ki: "Akılcı tevhit" adamı, tefekkür sayesinde insan zihninin bütün "şirk unsurlarından arınabileceği kuruntusunu yaşar. Bu aydına göre, insanın zihnen koşabileceği "ortak" kolayca sayılıp dökülebilir. Onları bir kenara ayırdınız mı, birlik (tevhit) fikirde gerçekleşir. Yine "akılcı tevhit" adamına göre tezekkür (anma) için kurumlaşmış ve alışkanlık haline gelmiş ibadetleri "huşu içinde" saf coşkuyla yapmak yeterlidir.

Peki, bu huşu nasıl elde edilecektir?

Onu birey mi tahsil eder, yoksa Allah mı lütuf buyurur?

Elbette birey ister, Allah yaratır, verir.

Güzel ama her isteyene verir mi? Vermediği olmaz mı? Allah'ı bizim sözlerimiz ve taleplerimiz bağlar mı?

Bu soruların cevabı "evet" olmadığına göre, nerede kaldı akılcılık ilkesinin yere göğe sığdırılamayan "nedensellik" (determinizm) kanunu?

Levent Şahverdi Arşivi

Hadi "insan ister, Allah verir" dedik. İnsanın istemesi, isteyebilmesi, salt kendi marifeti olan bir başlangıç mıdır? İnsanın isteyebilmesi, her şeyiyle kendi bünyesinde başlayıp bitebilecek bir keyfiyet midir? O isteğin oluşmasında Allah'ın lütfü ve bu lütuf çerçevesinde evrendeki başka varlıkların katkısı yok mudur? Varsa Allah bunu niye istisnasız herkese yapmaz?

İşte sorular çıkmazı.

Dün veya bugün "akl"ın sınırları hakkında dünyalar dolusu laf edilmiştir. İnsanoğlu binlerce yıldan bu yana, daha "akl"ın ne olduğunda ve nasıl bir "yeti" niteliği taşıdığında uzlaşma sağlayamamışken, böyle bir araçtan yola çıkarak kuşatıcı bir yöntem inşa edebileceğimizi öngörmek, doğrusu yadırganacak bir "akılsızlık" değil midir? Bunca fiyakalı bilimsel gelişmişlik havamıza rağmen, insan beyni hakkında henüz sadece "zırnık" miktannca fikir sahibiyiz.

Kaldı ki, şu an beyinle ilgili edindiğimiz "fikir"cik de ancak binlerce yılın sonunda, nihayet bitirdiğimiz 20. yüzyılın içinde ortaya çıkabilmiştir.

Peki, onca zaman "ne olduğu belirsiz, ama ettiğinden belli nesne" ile mi dünyaya ve kendimize yön verdik?

Müslüman insanın bu çıkmazda mutluluğu bulmasına ihtimal yoktur. Çok "akılcı" hayli Müslüman tanıdım, ama hiçbirini huzurlu ve tatmin olmuş göremedim. Özellikle de inançlarıyla uyum içinde ve derin bir zevk hali yaşayabildiklerine tanık olamadım.

Lakin avunabildiklerini kabul ederim.

Şüphesiz herkes gibi ben de akıl diye bildiğim melekemden memnunum, mahiyetini tam bilemediğim bu cevher için Rabbime şükrediyorum. Onunla pek çok işimi yapıyorum, sözgelimi bu satırları yazıyorum. Fakat beni sonsuzun eşi-

Levent Şahverdi Arşivi

ğine bile getiremiyor, "sonsuz" hakkında bana hiçbir fikir veremiyor. Sadece sonsuzun kaçınılmazlığını kavratabiliyor bana.

Ne var ki bu kadarı yetmiyor.

Sonsuzda seyretmek, dolaşmak, görmek istiyorum.

Oysa "akılcılık", yapay bir doğa içinde tur attırıp insanı tekrar gişenin önüne getiren bir lunapark treninden başka şey değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

Üçüncü Bölüm
Evrensel-Güncel Çatışması ve Korsan Fıkıh

İslam dünyasında "temel kaynaklara sadık kalmak" ile "yenilik ihtiyacı" arasında yaşanan, daha doğrusu pek de yaşanamayan eski ve köklü çatışma, takdir edileceği gibi bütün çağların en temel sorunudur.

Aslında klasik akılcılığın geçerli olabileceği alan da burasıdır, tevhit gerçeği ve iman zevki değil.

İslam'ın evrensel çağrısı ve öğretisi ile güncel ihtiyaç ve sorunlar arasında uzlaşma aramaktan doğan çatışmalar, zaman zaman -kişiden kişiye değişen boyut ve ölçekte- itikat sorunu da doğuracak gelişmeler şeklinde tecelli etmiştir.

Bu konuda yenilik isteğine taraf olanlarla özden sapma (bidat) kaygısına taraf olanlar arasındaki çatışma, her ikisini de bunaltacak boyutlardadır.

Yeniliklere şu veya bu derecede açık olanların, için için "Acaba İslam'ın özünden sapmalara mı uğruyorum?" diye kuşku yaşaması kaçınılmazdır. Öbür yanda "gelenekçi" veya daha sert deyimle "muhafazakâr" olarak tanımlananlar da ister istemez zamanın getirdikleri karşısında türlü açmazlara düşmektedirler. Dolayısıyla yenilikten yana olanlarla karşıtlar arasındaki çatışma, iki yönlü bir "karmaşık alan" (kompleks alan) meydana getirmektedir.

Kuşkusuz, her iki yakada "durum alışlar" farklı alt derecelere de ayrılabilir. Fakat çatışma ağırlıklı olarak iki ana kutup arasında cereyan etmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu karmaşık durum, İslam toplumlanndaki çeşitli sosyal, siyasal ve kültürel bunalımların gelişip müzminleşmesinde de önemli rol oynamıştır. Ancak olgu yeni değildir. Aksine pek eski ve köklü olduğunu, basit tarihi hatırlatmalarla dahi kolayca tespit edebilmekteyiz.

İslam tarihi ile ilgili kulaktan dolma bilgi sahibi bulunanlar bile vâkıftır ki, peygamberin vefatından hemen sonra dahi, birkaç somut olayda bazı Müslümanlar *Kur'an-ı Kerim'den* ve sünnetten sapmalar olduğuna ilişkin iddialar ortaya atmış, bir kısım çağdaşlarını eleştirmiş, hatta suçlamışlardır.

Bunlara çarpıcı bir örnek olarak, Hz. Ebubekir'in zekât vermeyenlerin üzerine askeri birlik gönderme ve yaptırım uygulama kararı alması sonrasında sergilenen ilk tepkileri gösterebiliriz.

Kimi Müslümanlar bu uygulamanın peygamberimiz zamanında görülmediği tezinden hareketle halifeye muhalefet edecek olmuşlardı.

Hz. Ebubekirt>u eleştirilere karşı, *Kur'arı-ı Kerim'de* hemen daima arka arkaya beraberce zikredilen zekât ve namaz hükümlerini birbirinden ayırmaya kalkışanlarla elbette savaşacağını tekrar ve ilan eder. Böylece bazılarının sapma saydığı uygulamasının gerçekte İslam'ın temel kaynağından çıktığını ifade etmek ister.

Görüleceği üzere halifenin bu uygulaması birebir bir sünnet taklidi değil, bir yorum (içtihat) niteliğindedir. Böylece devlet çok kesin biçimde kanun yapmış olmakta, zekâtın zorla alınması hükmünü getirmektedir.

Kimse bu zorla alımın *Kur'an-ı Kerim'*in apaçık emri olduğunu söyleyemez. Fakat halife, "namaz ile zekâtm arasını açmaya kalkışana elbette savaş açarım" diyerek, doğrudan silahlı yaptırımın hukuki gerekçesi olup olamayacağı pekâlâ

Levent Şahverdi Arşivi

tartışılabilir bir yorumla kanun koyabilmiştir. *Kur'an-ı Kerim* "Kim namaz kılıp da zekât vermezse ona savaş açın ve zorla aim" demediği halde, halife kendi içtihadı ile bu şekilde bir yasa koyabilmiştir. Elbette her biri peygamberin yakın eğitiminden geçmiş pek çok bilge insanın bulunduğu o günkü İslam toplumunda böyle bir uygulamanın isabetli olup olmayacağını sorgulayanlar çıkacaktı. Nitekim tamamen toplum ve din adına denetim bilinci ile bu sorgulamayı yapanlar da olmuştur. Halifenin gerekçesi belki onları "yasa gerekçesi" olarak tam tatmin de etmemiştir. Ancak gayeleri muhalefet etmek değil, *Kur'an-ı Kerim'e* ve sünnete aykırı, adaletsiz iş yapılıp yapılmadığını denetlemek olduğu için, halifenin gerekçesini ruhani değeri itibariyle yeterli bulduklarına hükmedilebilir. Bu gerekçenin özü, Allah'ın ayetlerinin anlamları kadar tertibine de büyük özen ve saygı göstermektir ki, böyle bir dayanaktan yola çıkılarak çok sert bir yasa ve yaptırım düzenlenmiştir.

Bu, İslam tarihinde şimdiye kadar -Hz. Ebubekir'e de nefret besleyen aşırı Şia dışında- pek haksız bulunmayan bir "akıl yürütme" ile hükme varma ve yasa yapma örneği sayılabilir.

Şüphesiz bu girişim "güncel"in gereklerini yerine getirmeye yönelik yeni bir yorum ve uygulamaydı. Kendi rızasıyla vergisini vermeyenlere yaptırım uygulanması ve bu şekilde temel bir yurttaşlık görevini yerine getirmeye mecbur bırakılmaları güncel bir zorunluluktu. Bir anlamda da "devlet aşaması"na gelişin ilk ciddi göstergesi olarak kaçınılmaz bir durumdu.

Uygulamanın bizzat Hz. Ebubekir gibi İslam toplumunda tartışılmaz bir kişilik tarafından gerçekleştir ilmekte oluşu da, zaten güçlü bir muhalefetin boy göstermesine meydan vermezdi. Kaldı ki -yukarıda dolaylı biçimde ifade edil-

Levent Şahverdi Arşivi

diği gibi- burada itiraz edenler zekâtın verilmeyebileceği konusunda bir tartışma içinde değillerdi. Tepki, verginin tahsil ediliş biçimine yönelikti. Bu itirazın ayrıca, çağımızın deyimi ile "hukuk devleti" duyarlılığı açısmdan zamanına göre son derece ileri bir adım sayılması gerektiği de açıktır.

Dikkati çekecektir ki, henüz kurumlaşmış anlamda bir devlet yokken bile, ilk İslam toplumu pek çok alanda olduğu gibi "hukukun üstünlüğü" konusunda da müthiş bir bilince sahip haldeydi.

Hz. Ömer zamanında da buna benzer yenilik uygulamaları ve geçici itirazlar görüldüğünü biliyoruz. "Muta nikâhı"nın kaldırılışı gibi...

Esasen peygamberden uzaklaşılan her gün, bir öncekine kıyasla, toplumu yöneten emirlik kurumuna itaatin daha azaldığına, itirazın daha yükseldiğine sahne olur. Nitekim daha karizma tik bir lider olmasına rağmen Hz. Ömer zamanında doğan muhalefet konulan, Hz. Ebubekir zamanındakinden daha fazladır. Ancak, bu tür yeni olaylara yeni yaptınm uygularrft örnekleri ve onlara karşı gelişen tutumlann Müslüman toplum içinde köklü sorunlar doğurmaya aday ciddi ihtilaflara yol açması ve siyasi fitneye dönüşmesi Hz. Osman zamanında başlamış ve gittikçe tırmanmıştır.

Başlangıçta fikri, hukuki, dini bakış açılarının farklılığından gelişen makul ihtilafların, çok sesliliğin bereketi ve "rahmet" boyutu olmaktan çıkıp fesat sürecini başlatmasında, üstelik yüzlerce yıl sonrasını bile etkileyecek fitnelere dönüşmesinde temel etken nedir?

Peygamberin oluşturduğu, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanlarında karşılıklı anlayış çerçevesini taşmayan "muhalefet kültürü", Hz. Osman dönemi ile beraber klasik devlet bürokrasisinin oluşmasıyla birlikte mi fitneci tartışmalara dönüşmeye başlamıştır?

Levent Şahverdi Arşivi

Herhalde en ılımlı ve ortalama tespit budur.

Özellikle Bizans'ın eşiğindeki Şam Valisi Muaviye'nin, çağmm şartlarına uygun bürokrasi ve protokol tercihleri, cihangirlik eğilimi (emperyal vizyon) daha Hz. Osman zamanında "muhalif tutum" alışlara karşı hoşgörüyü ortadan kaldırmaya başlamıştır. (Peygamberin pek sevgili dava arkadaşlarından Ebu Zer'in sürgün edilmesinde gördüğümüz gibi-)

Konumuz açısından Hz. Osman dönemi, fitneler çağmm başlangıcı olduğu kadar, "kökten" diyebileceğimiz "yenilik" örneklerinin ortaya çıkması bakımından da son derece ilginçtir.

Buradan yola çıkılarak "yenilikçilik" ile "fitne" arasmda doğrudan bir bağlantı kurulabilir mi?

Böyle organik ve kaba bir ilişkinin kesinliğine inanmıyor, dönemi öncelikle "ilginç" ve doğurgan bulmakta ısrar ediyorum. "Yenilik" ile "fitne" arasmda doğrudan ve kesin bir sebep-sonuç ilişkisi kurabilmek için kavramların çok tartışmasız olması gerekir.

Oysa biz Müslümanlar olarak daha "yenilik" kavramı konusunda bile ortak ölçüt ve tanımlara sahip sayılmayız. Aslmda sadece İslam dünyasmda değil, her kültürde sosyal konulan anlatmada kullanılan kavramlar, hatta bilimsel terim muamelesi gören pek çok kalıp tartışmaya açıktır.

Konuyla ilgili "tecdit" (yenileme), "bidat" (sapma), "içtihat" (hüküm çıkarma) gibi üzerlerinde nispeten ortak bir anlayış bulunan terimler dahi bütün İslam bilgin ve düşünürlerinin zihninde ve dilinde birebir aynı çerçeve ile şekillenmiş değildir. Daha açık ifadesiyle, hangi yeniliğin dince meşru "tecdit" sayılabileceği hususunda şaşmaz bir ölçüt yoktur. Bilginden bilgine bu değerlendirme değişecektir. Aynı şekilde neyin "bidat" terimi ile ifade edilmeyi hak

Levent Şahverdi Arşivi

eden bir dini sapma olduğu, neyin masum bir değişim veya gelişim sayılması gerektiği de hemen her zaman tartışmaya açık bulunmak zorundadır.

Bu yüzden meramı ilgi duyabilecek sade insana da aktarabilmek için daha güncel kavramlar geliştirmeye ihtiyaç vardır.

Böyle bir endişe çerçevesinde tartışmak istediğim sorunu, "Evrensel ile güncel arasında çelişki veya bağdaşmazlık doğduğunda çözümü üretecek bilinçli yenileştirme ihtiyacı" şeklinde ifade etmeyi uygun görüyorum. Fakat bu tanımlama acaba ne kadar sağlıklı bir çerçeve çizebiliyor? Elbette tartışılır. Ne var ki, bütün bu kavram ve terim karmaşasına rağmen arayış ve tartışmayı sürdürmek zorundayız.

Kesin olarak ifade edebileceğim ilk nokta şudur: Bu bölümde, kendi kimliğinden kaçış anlamında başkalarına öykünme ve özenme şeklindeki sıradan taklitçiliği tartışmıyorum.

Böyle bir anlamda "yenilik" konumuz değil. Esasen böyle bir yeniliği yalın olarak hastalıklı bir hal sanıyor ve üzerinde bulunduğumuz tartışma alanı ile ilgili görmüyorum. Bunun başka bir tartışma konusu olması gerektiğini düşünüyorum.

Mesele, Müslüman toplum için ciddi ve gerçek ihtiyaç olarak kendini hissettiren "yenilik" olgusudur.

Yenileştirme ihtiyacı açısından Muaviye'nin daha valiliğinden itibaren çağının ve çevresinin yerleşik "emperyal" bakış ve yaklaşımına öykünmesini değerlendirmek, konuyu çerçevelemek bakımından herhalde ilginç bir örnek olacaktır.

Çökmekte olan Doğu Roma'yı taklit etmeye çalışmış bir yöneticinin uygulamalarında o günkü Arap toplumu için "yeni" denebilecek bazı yönler bulunduğu kabul edilebilir. Ama bu, Muaviye'nin tutumunun mutlak olarak "yenilikçi

Levent Şahverdi Arşivi

ruh" ile açıklanmasına yetmez. O, İslam'la beraber toplumun benimsediği bazı ilkeleri ve kendisinden öncekilerin sadelikten şaşmayan yönetim tarzını niye değiştirmiştir? Bu sorunun cevabı, herhalde serhat valisi olarak yaptığı gözlemlerle varılmış, "Devlet denen çark, Bizans'taki gibi yürütülür" şeklindeki kanaatte aranmalıdır. En azından önemli sebeplerden biri budur.

Ne var ki, burada kesin bir yargıyla Muaviye'nin yaptıklarının sadece körü körüne taklitçilikten ibaret olduğu da iddia edilmiş değildir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in yenilik uygulamalarını, hatta Hz. Osman'ınkileri ilke olarak peşin şekilde dinamik "yasama örneği" sayıp, yine bir "sahabe" olan Muaviye'nin yaptıklarını daha ilke planında mahkûm etmek haksızlıktır. Meşruiyet bakımından yeni yorum ve uygulama hakkı, valilik ölçeğinde Muaviye için de geçerlidir. Bu hakkın isabetli kullanılıp kullanılmadığı sadece Muaviye açısından değil, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer ve başkaları açısından da tartışmaya açıktır.

Aksi halde bir kısım Şia'nın yaptığı gibi "masum önder" kuralını benimsemek kaçınılmaz olur. İslam'ın özü itibariyle muhtemelen ittifaka yakın bir görüş birliği ile kabul edebileceğimiz temel gerçek şudur: Vahiy yoksa masumiyet de yoktur. Yalnızca vahiy, insanı hatalardan arındırır veya döndürür. Bu yüzden peygamberlerden başkası, her zaman kalıcı hata yapabilir.

Bu itibarla Muaviye de kalıcı hata yapmaya açık olarak, yeni yorum ve yeni uygulama hakkını kullanmıştır. Onunkileri, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'inkilerden farklı olarak sorgulayabileceğimiz tek yön, ilke planındaki meşruiyet meselesi değil, içerdikleri yanlışlardan ibarettir. Yoksa yöntem açısından hepsi aynı işi yapmış, yeni durumlara yeni cevaplar geliştirmiş, kısacası "içtihat" eyleminde bulunmuşlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Valiliği buyunca Muaviye bunu çoğunlukla keyfi ve isabetsiz yapmış olabilir mi? Olabilir.

Bu onun sorumluluğundadır.

Doğrusu, şahsen Muaviye'nin İslam toplumunu yönetme tarzına Bizans'tan getirdiği yenilikleri benimseyenlerden değilim. Fakat onun bir "serhat" valisi olarak Bizans devlet yönetme tarzmdan etkilenmesi herhalde çok yadırganacak bir durum da değildir.

İnsan böyle bir yapıdadır. İktidar ateşi ile yaralanmaması için mucize gerekir ki, o da ancak peygamberlere özgüdür.

Vali Muaviye Bizans'a özenerek veya öykünerek peygamber ile ilk dört halifesinin sadeliğini dışlamış sayılabilir. Kayserlerin görkemli teşrifat düzenine sulanmış, şatafata, gösterişe, saltanata heveslenmiş olabilir. Bütün yaptıkları, İslam'ın ilk neslinde pek görülmeyen şekilcilikler içerebilir. Yine dört büyük halifedeki bilgelikten yeterince nasipli bulunmadığı da söylenebilir. Ancak bütün bunlar Muaviye'nin kendisini müçtehit saymakta haksız olacağını göstermez. Zira o da, başlangıca vali olarak birincil kaynaktan meşruiyetle belirlenmiş bir "hukuk yapıcı" durumundadır. Onun "içtihat" kurumunu kötüye kullanıp kullanmadığı hususu ise, kendisi ile yaratıcısı arasındadır. Böyle bir yetkinin gerçek ve nesnel bir denetleme makamı bulunamayacağı için, tarih sadece sonuçlara bakarak uygulamalarının isabetli olup olmadığına hükmedecektir.

Yapamayacağımız tek şey, başka yönetici-sahabe için geçerli bir hak olarak gördüğümüz yeni yorum, yeni uygulama, kısacası "yasama hakkı" için Muaviye'yi baştan yetkisiz bulmaktır.

Bu hakkı genellikle isabetli kullandığı fikrinde olmayışım ise sadece beni ve benim gibi düşünenleri bağlar. Başkalarının isabetsizlik teşhisi meşruiyet sorunu doğurmaz. Dev-

Levent Şahverdi Arşivi

let yönetimini ve dolayısıyla yasama yetkisini Hz. Ali'den hile ile almış olması, Kerbela vahşetine imza atacak oğlu Yezid'e saltanat hazırlaması, böylece İslam dünyasındaki gelmiş geçmiş en büyük fitneyi kökleştiren zalimi ümmete musallat etmesi, hesabı yeryüzünde görülebilecek bir dava da değildir.

Yöntem Meselesi

Yenilik, zaman içinde değişen şartlardan doğan ihtiyaçları karşılamak üzere, derinlemesine araştırma, tartışma ve uzlaşma sonucu ortaya çıkmadıkça benimsenme oranı düşük olacak ve toplum içinde gerginliğe yol açacaktır.

İhtiyaçların dayattığı yenilik ve değişim, özgün çözümlemeler getirmelidir. Başka kültür çevrelerinin yükselen değerlerinden ilham alınsa bile, üstüne kimliğin damgası basılmak, en azmdan toplumun kendi özellikleriyle uyumunu sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Şüphesiz bütün bunlar yalnızca iyimser birer temenni değeri taşıyabilir. İslam toplumlarının tarihi seyrini incelediğimiz zaman "muhalefet kültürü"nün çöktüğü yerde, en zorunlu alanda ve en düşük düzeyde yeniliğin dahi fitneye sebep teşkil edebildiğini görürüz.

Bu durum her fitnenin yenilik girişim ve deneylerinden beslendiğini kanıtlamış olmaz. Ayrıca bu, yenilik adı altında eskiye dönüşleri veya güncel taklitçilikle toplumun bünyesine uymayacak kültür kopyacılığını öngörmek de değildir.

Yenilik ister gerçek ihtiyaçlar hakkında sağlıklı girişimlerle araştırılıp uygulanmış veya uygulanmak istenmiş olsun, ister hastalıklı heveslerden ve kimlik bunalımından doğup bayağı bir özentiyle ortaya çıkmış bulunsun, toplum huzuru için her zaman gerilime yol açabilecek bir olgudur. Ancak açıktır ki, yenilik adı verilecek girişim ve uygulamalara

Levent Şahverdi Arşivi

öncülük konumundaki kimselerin özellikleri, bu gerilim katsayısını büyük ölçüde belirler.

Böyle olduğu içindir ki, zaman olarak Hz. Peygamber'den uzaklaşıldıkça, yeni denebilecek uygulamaların benimsenmesi daha da zorlaşmıştır. Muhalif tutum alışlarda sertleşme baş göstermiş, tepkiler güçlenirken hoşgörü eksilmeye başlamıştır.

Bu durumun iki temel sebebi olduğu söylenebilir:

1) Yenilik diye nitelenebilecek uygulamaların, gittikçe, toplum katındaki saygınlık değeri daha düşük yöneticiler tarafından yapılması, mesela Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gibi, iktidar mevkiine olabilecek en düşük muhalefet ve itirazlarla gelmiş önderlerin devrinin kapanmış bulunması...

2) Dünyada ve toplumda meydana gelen değişimlerin sürekli yükselen yoğunluğu dolayısıyla, ilk dönemlere oranla çok daha sık ve çok daha geniş alanlarda yeni uygulamalara ihtiyaç duyulması...

Bu noktada altiqj çizmemiz gereken önemli bir husus da karşıtlığı belirleyen özelliklerin her iki taraf için de farklı şekillerde benimsenmekte oluşudur. Ortalama muhafazakârlar, yeniliklere (tecdit) açık olmayı büsbütün reddetmedikleri gibi, berikiler de özden sapma (bidat) konusunda en az karşıtları kadar duyarlı bulunduklarını öne sürerler.

Bu durumda çatışmanın gerçekte pek yalın bir yenilikçi-tutucu karşıtlığı olmadığı ortadadır. Bütün mesele "sınırların" tartışılmasından, yöntemden ibaret gibi görünmektedir. Böylece meselemizin aslında, yeniliğe evet veya hayır tartışması değil, sadece "yenilik ama nereye kadar ve nasıl" tartışması olduğu açıktır.

Oysa bu hiçbir zaman kolayca çözülebilecek bir mesele değildir. Her zaman yenilikte ileri gidildiği veya aşın tutucu

Levent Şahverdi Arşivi

kalındığı iddiaları şu veya bu ölçüde geçerli olacak, çatışma sona ermeyecektir.

Yüzeysel tanımlamaya göre, "yeniliklere açık olma" ile "kaynağa sadık kalma" çatışması, ilk yüzyıllardan itibaren İslam dünyasında bilgin ve düşünürlerin gündemine yöntem tartışmalarını getirmiştir. "İçtihat" kavram ve kurumu etrafında yürütülen yoğun, samimi ve seviyeli zihni etkinlikler, (paralel alanlardaki diğerleri gibi) İslam tarihinin yüksek akli başarılarının bir bölümünü teşkil eder. Gerçekten de klasik dönem İslam aydınları bu meselenin üzerine, insan zekâsının ve bilgisinin bütün imkânlarıyla gitmeye çalışmış ve birtakım ölçülere varabilmişlerdir.

Bu süreçte, en azından ilk yüzyıllar için, bidat korkusu ile içtihat ihtiyacı arasında mümkün olabilecek azami dengenin sağlanmasına çalışılmıştır.

Bugünkü kavramlarımızla ifade edecek olursak, söz konusu çabalar "güncel" ile "evrensel" arasında uzlaşma ve uyum için yöntem geliştirme denemeleridir. Ancak, her şeye rağmen derin görüş ayrılıkları ve farklı yaklaşımların doğması kaçınılmazdır. Bununla birlikte, mezheplerin oluşumuna doğru giden süreçte, İslam'ın evrensel niteliğine uygun çeşitliliğin, ümmet için büyük bir zenginlik (rahmet) teşkil edebileceği konusunda pek tereddüt yoktur.

Ne var ki, önceki semavi dinlerin karşılaştığı bozulmanın (tahrifat) benzerlerine uğrama kaygısı İslam aydınına yoğurdu üfleyerek yedirdiği için, "güncel" gerçeklikler ile "evrensel" çağrıyı dinamik bir şekilde uzlaştıracak yapıyı teşkil etmesi gereken içtihat kurumu adeta masalsı kayıt ve şartlara bağlanıp kalıplara dökülmüş, böylece yenilenebilirlik fiilen imkânsız hale gelmiştir.

Bu süreçte farklı bir kurum olmasına rağmen "fetva", yer yer bu fiili yasağı deler gibi "içtihat" işlevi üstlenir. Böylece

Levent Şahverdi Arşivi

bir tür korsan fıkıh alanı oluşur. Şehzade katline fetva vermek gibi... Terimlerin içeriği konusunda ne kadar tutucu olursak olalım, böyle bir fetva, içtihadın fiilen yasak bulunduğu bir ortamda yapılmış korkunç bir içtihat deneyinden başka bir anlam taşımaz.

Şunu da belirtmekte yarar var: İçtihat veya fetva, ister korsan şekilde gerçekleşsin, ister klasik kurallara uyularak ortaya çıksın, doğruluk ve yanlışlıkları açısından sadece sorumlularını bağlar. Bunların yanlış, kötü, hatta korkunç olmalarından İslam değil, onları üreten insan sorumludur. Bu itibarla inananlar için İslam, özü ile Tanrı eseri olduğuna göre, kusursuzdur. Fakat bunun böyle olması Müslüman insanı, İslami olan her şeyi kusursuz bulmaya mahkûm etmez.

İslami olan herhangi bir gelişmenin bizzat İslam'ı bağlaması söz konusu değildir.

Bu sebepledir ki, geçmişin herhangi bir dönemindeki İslami uygulamalarla ilgili haklı veya haksız olumsuzluklardan yola çıkarak İslam'ın özü ve geneli hakkmda yargıda bulunanlar tuhaf bi^yanlışa düşmektedirler. Böyle bir davranış, denizdeki kirlilikten ötürü denizi suçlu bulmak gibidir.

Sorumlu olan insandır.

Kısırlaştıran Korku

İslam coğrafyası genişledikçe, farklı mahalli kültür ve örflerin beraberliğinde yeni uygulamalara ihtiyaç yoğunlaşırken, yozlaşma tehlikesinin yükselmesine karşı, sapma (bidat) kaygılarını fazlasıyla aşan vehimler ortaya çıkabilmektedir.

Bunlar zorunlu değişmeleri hukukileştirmeye, yani fiilen kilitlenmiş "içtihat kapısı"nı aralamaya engel olmuştur. Gerçi, bu olgunun harcıâlem gerekçesi, klasikleşmiş hatta efsanevi nitelik kazanmış kayıt ve şartlara uygun müçtehit

Levent Şahverdi Arşivi

yetişmemesi ise de, böylesine önemli bir uygarlık sorunu karşısmda bu teslimiyetçi mazeret, herhalde aydın sorumluluğunu gidermeye yetmez.

Tanımı kim yapmıştır?

Yine insan. Öz kaynaktan sapma korkusu ile yenilik ihtiyacı arasındaki çatışma, İslam toplumlannın kültür hayatını derinden etkilemeye devam etmiştir.

Yaklaşık bin yıllık dönem, "içtihat kapısının fiilen kapalı bulunduğu" çok çok uzun, verimsiz ve tedirgin bir tarih kesiti olarak yaşanmıştır...

Bu dönem zarfında tarikatların önemli bir bölümü, yaşantının içinden çözümler geliştirip İslam'ın evrensel çağrısı ile güncel gerçekler arasında uyumu yakalayabilen kurumlar olarak hayati bir işlev yürütür, boşluğu doldururlar. Böylece geniş kitlelerin, dinleri ile dünyalarını barışık yaşayabilmelerine imkân sağlamış olurlar.

Bu sayede halk gerileme sürecinde bile ruhen diridir.

Siyaset ve medrese ise (ümera ile ulema), "güncel" ile "evrensel" arasmdaki uzlaşmazlığın üstesinden gelmeye yönelik cılız denemelerden ileri gidememiştir.

Bu sebeple devlet, yükselme devrinde bile ruhen ölüdür.

Büyük bir uygarlığın çöküşünde temel sebeplerden biri herhalde bu karmaşık durumdan kurtulamamaktır. Çünkü böylelikle, dini hayat için en gerekli olduğu alanlarda aklın yeterince değerlendirilmesi imkânsız hale gelmiştir.

Aslmda meselenin doğasında, aşılmasını gerçekten zorlaştıran kaçınılmaz duyarlılıkların bulunduğu gerçektir. Çatışmanın taraflarından herhangi birini tamamen haksız veya tamamen haklı görmek mümkün değildir. Ancak durumun en kestirme ifadesi şudur: Bidat korkusu içtihat dinamiğini bastırmıştır. Başka bir deyişle, yozlaşma kay-

Levent Şahverdi Arşivi

gısı gelişim ve değişim ihtiyacına işleyebilen bir kurumsal yaklaşımın önünü kesmiştir. Sapma korkusu kaskatı donuklukların bekçiliğini yaparken, zaman içinde yenilik ve değişim ihtiyacı gerçekten yozlaşmaya yol açacak sınırları da zorlamaya başlamıştır.

Doğrusu her iki kaygıyı uzlaştıracak ve her zaman geçerli olacak bir "teknik" bulmak halen çok kolay görünmemektedir. Eğer bu karmaşık durum aşılacaksa, önce onun tartışılabilirliği üzerinde ittifak etmekten başka yol yoktur.

Oysa kutuplardan birini zaten bir bakıma, hadisenin tartışılabilir olmadığı tezi meydana getirmiyor mu?

Çöl ikliminin şartlarında Arap örfü ile gelişmiş erkek giyim tarzını biricik Müslüman kıyafeti gibi değişmez ve dokunulmaz kalıp sayabilen bir muhafazakârlık türünün etkin olabildiği bir kültür ortamında, yenilenmenin ölçüt ve kuralları için evrensel bir yöntem tartışması yapabilmek için belki de hâlâ erken...

Müslüman inşgn "uygarlık geliştirme" yükümlülüğü ile dinin aslım koruma sorumluluğu arasındaki -asla aşılamaz olmaması gereken- çatışmanın muhasebesine acaba daha ne kadar zaman kayıtsız kalacaktır?

Çatışmanın Verimi

Alanın kutsal niteliği dolayısıyla "tartışılabilirlik" her zaman ve her durumda çatışma demektir. Ama bunu, yine alanm duyarlılıklarına uygun bir üslupla yürütmeyi ısrarla denemek durumundayız.

Pek tabii bunu yaparken fikri ve ilmi çap kadar önemli bir şart da, her iki karşıt konumun üretebileceği keskinlik ve sivrilikten mümkün mertebe arınmış bir kişiliğe sahip olmaktır. Bu kişiliğin özünde de, her iki zıt kaygıyı peşin olarak saygıyla karşılamak yatmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Çetin ve derin dini meseleler, ancak karmaşık şartlanmalardan olabildiğince armabilmiş aydınlarla çözümlenebilir. Fakat bu arınmanın ilk adımı da, her türlü karmaşıklığı ve beşeri zaafı daha baştan, dünya hayatının bir gerçeği olarak ciddiye alıp kayda değer bulmaktır.

Yeni olanın hemen her zaman -en azından kısmen- meçhul sonuçlar getirebilecek nitelikte olması, bidat korkusunun baskın çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bundan sonra da aynı durumun söz konusu olmaya devam edeceği açıktır.

Hakiki İslam âlimlerinin büyük çoğunluğunun her zaman aşın ihtiyatlı olmalan, buna karşılık yan aydınların, cerbezeli malumatfuruş kişilerin ve tutucu kitlelerin tepkilerinin her zaman fitnelere yol açabilecek sorumsuzluklar içermesi, dinamik ama dengeli bir içtihat geleneğinin oluşup devam etmesini önleyen şartlan büsbütün çetinleştirmektedir.

Ne var ki, olgu her zaman kendini dayatmaya devam etmiş, öyle veya böyle "yenileşme" denebilecek değişimler süregelmiş, güncel gerçeklikler hemen her zaman nazari çerçeveleri delmiştir.

Bu süreçte sapma korkusu yüzünden İslam dünyasında bilim, kültür ve sanat hayatını kısırlaştıncı baskı gücü oluşturan çevreler de samimiyetlerine rağmen -aynca kısmen samimiyetlerinin de karmaşık etkisi altında- çoğu zaman yenileşme zorunluluklanna bizzat yenik düşmektedirler. Nice keskin muhafazakâr sık sık, önceleri karşı çıktığı uygulamaları bir zaman sonra benimsemek durumunda kalmaktadır.

Gariptir ki, muhafazakârların hemen her seferinde, önce katıksız sapma (bidat) diye direndikleri değişimlere sonradan teslim olmaları, yenileyici arayışlara karşı hoşgörülerini geliştirmeye yaramamaktadır. Aksine çoğu muhafazakâr, başlangıçta şiddetle reddedip sonra benimsemek zorunda

Levent Şahverdi Arşivi

kaldığı her yeniliği,"sonuncu" olması dileğiyle geçici bir taviz şeklinde kabullendiklerine dair bir kaydı bilinçaltlannda saklı tutmaya çalışarak bir tür soyutlanmaya yönelmektedir. Buna rağmen, bastırmaya devam eden yenilik ihtiyaçları karşısında içe kapanıklığı belirginleştiren bir direnç gösterirler. Ancak bu direnç yine de onları taviz vermekten, dolayısıyla ruhlarını kemiren "bidat uygulamalarına bulaşmış bulunma" halinin suçluluk duygusundan kurtaramamaktadır.

Bu arada yenilik ihtiyacını yozlaşmaya ve vahim sapkınlıklara kadar götürmekle suçlanacak kişi ve çevrelerin her devirde bolca var oluşu, bidat korkusunun abartılmasını da mazur, hatta makbul hale getirmiştir.

Gerçekten de, bugün bile, her samimi Müslüman insan için bidat korkusu, en azından söylem düzeyinde üstüne titrenen bir duyarlılık alanıdır.

Oysa günümüzde en softa adamın bile hayatı, kendi dini eğilim ve söylemlerine göre bidat sayılması gereken yenilik uygulamaları ile doludur.

Muhafazakâr, saf Müslüman kendisine derin acı veren bu durumu itiraf etmekten çekinse bile, duruşu ile yansıtmaktan kurtulamaz.

Bir de bidat korkusunu hayatlarına rehber kılıp "ehlisünnet" çizgisinden sapmalara karşı savaş vermeyi adeta meşrep edinen, gerçekten dini samimiyetlerinden kuşku duyulamayacak çevreler vardır ki, bunların özel hayatlarında daha sıkı bir disiplin bulunduğunu gözleriz. En azından bidat ve yenilik konusundaki söylem ve eylemlerini birbiriyle örtüşür halde tutmaya özen gösterdikleri kesindir. Ancak yine de hayatlarına ve eylemlerine, kendi söylemlerini fazlasıyla delecek oranda bidat girmesi kaçınılmazdır. Zaten kendilerinin de yer yer bu durumu itiraf ettiklerini gözleriz.

Levent Şahverdi Arşivi

Aslında bu çatışma olgusunu büsbütün ortadan kaldırmak imkânsıza yakın bir zorluk ifade etse de, böyle bir alanda düşünce üretiminin özgürleşip gelenekleşmesi ve yaygınlaşması durumunda Müslüman insanın kültür hayatı müthiş bir canlılık ve zenginlik kazanabilir. Ümmet de kolay kolay mutlak yanlışta ittifak etmeyeceği için, sapma kaygısı ile yenilik ihtiyacı arasında denge oluşabilecektir.

Bir an düşünelim: Bir yanda neredeyse "çılgınca" yenilik taraftarı aydınlar bulunsun. Hatta bunlar biraz da "kabuk aydını", "şarlatan", "laf ebesi" gibi suçlamalara maruz kalan kişiler olsunlar. Öbür yanda da her bir yeni nesneyi ve farklı davranışı "bidat" saymaya hazır bir "Dinin Asimi Koruma Jandarmaları" bulunsun...

Bu iki kutup arasındaki akımların gerilimi altında güzel, makul ve geliştirici çözümlemeler ortaya çıkamaz mı?

Beklenir ki, dengeli Müslüman aydın da bu sürece, "evrensel" işlerliği arama adına "güncel"in üstüne çıkarak katılabilsin. Babadan, anadan, komşudan veya hocadan devraldığı İslami eğilim de dahil her şey hakkında özgürce düşünmeye mezun ve hatta memur olduğunun bilinci içinde davranmaya başlayabilsin.

O takdirde kutup akımlar arasındaki gerilimden dinamik bir bereket devşirme sistemi neden geliştirilemesin?

Böyle bir olgunluğun ilk aşaması da herhalde iki kutbun birbirini anlayışla karşılamayı öğrenmesidir.

Neden, "aşırılık" saydığımız olgular karşısında, kendimizi şiddetli tepki gösterme hakkına sahip görürüz? Hele konu dinin temel meseleleri ile ilgili ise büsbütün gazaba gelip köpürürüz?

Levent Şahverdi Arşivi

Neden "Aşırılık da bir insanlık halidir... Ben öncelikle şu işin özüne, aslına bir bakayım, sonra da ardını bekleyeyim" demeyiz, diyemeyiz?

Yalnızca eski deyimle, "hiddet-i şeriyye" adına mı çullanırız?

Yoksa bu tür tepkilerle, taraf olma durumumuzun bize yüklediği sinsi savaşçılık dürtüsü ve yoğun benlik basıncı altında, sadece kendi nefsimizi ve camiamızı kutsama açlığını tatmin etmeye mi çalışırız?

Bir an bakalım: Dinden sapma endişesini her şeyden öne alan herhangi bir "tutucu" Müslüman bireyi kınayıp İslam dairesinden dışlamamızı zorunlu kılan herhangi bir dini veya beşeri kural var mıdır?

Bidat korkusu ile kendisini ve elinden gelse bütün İslam dünyasını birtakım yeni olgulardan ve fikrince tehlikeli saydığı değişmelerden korumaya çalışan böylesine ateşli bir Müslüman, belki de bütün samimiyetiyle dininin en yüksek ülküsü "Allah rızası" için kendince ciddi fedakârlıklarda bulunduğunu düşürffnektedir.

Tehlikeli, hatta kuşkulu olanı bile benimsemektense, dünya hayatında işini zora sokma uğruna tutucu veya gelenekçi kalmayı, "çağdışı", "ilkel", "en aşın gerici" sayılmayı ve daha birçok şeyle karalanmayı, çevresiyle çatışmayı göze alan bu sade Müslüman bireyin tavrı, salt kimliği adına direnebilen bir kişilik yansıması olarak dahi saygıya değer değil midir?

Kendisini etnik bakımdan ayrı bir kökten hisseden kişinin, yaşadığı toplumda kimliğini ifade etme ve hatta bu kimlikle ayrılıkçı hareket oluşturma çabalarını kutsayan demokrat mantık aynı türden bir mücadeleyi dini kimliği adına yürütmek isteyen bireyi neden dünyanın en tehlikeli varlığı sayar?

Levent Şahverdi Arşivi

Şiddete başvurmamak kaydıyla, neden herhangi bir dini inanışın fanatiği de, etnik köken fanatiği kadar anlayışı hak etmez?

Doğrusu hiç kimse Allah'ın kelamı ve peygamberin sünneti ile çatışması muhtemel gelişme ve yeniliklere, adeta meydan okurcasına cüretle sarılmayı Müslüman bireyin edep şartıyla bağdaştıramaz.

Kutuplar Nasıl Dengelenir?

Bir kişi değişim ve gelişim ihtiyacını çok önemseyebilir ve tehlikeyi göze alabilir, ama bir başka Müslüman da "yenilik" olgusu karşısında pekâlâ şöyle düşünebilir: "İhtiyat ve temkin, büyük ve parlak kazançlar elde etmenin önünde engeldir, ama büyük kayıplan da asgari ihtimale dönüştürür. Şahsen hızlı gelişme ve yükselme ihtimali bulunsa bile yeniliğin getirebileceği tehlikeleri ve meseleleri göze almıyorum."

Böyle düşünen kişiye ne yapabiliriz ki?

O da nihayet bir insan.

O da inancını ciddiye alıyor, hem de fazlasıyla! Hayatını çok daha çetin hale getirme pahasına kendince tehlikeli gördüğü değişim karşısında ürpertisini korumak istiyor.

Ama bunu başkalarına zorla dayatmıyor.

Gerileme sürecinde inancını ciddiye alan Müslüman, dünya üzerinde zaten bin bir geçici telaş yaşamakta, türlü kozmik sorular ve sorunlarla boğuşmakta, derin bir "akıbet kaygısı" altında bunalmaktadır. Hz. Âdem'in yasak meyveyi yediği vaktin suçluluğunun pek farkında olmasa da şu veya bu şekilde yaşayarak, son derece zorlu bir dünya macerası sürdüren bu bireyin yeniliklerden uzak durmayı kendisi için bir tür manevi güvence saymaya hakkı yok mudur?

Levent Şahverdi Arşivi

Kısacası kitlelerin yeniliğe karşı, belki de kendi eğilimlerinin bile gerektirdiğinden çok daha fazla korumacı ve ürkek durması yadırganabilir mi?

Şüphesiz bu sorular, çatışmayı olduğu gibi bırakmanın mantığını geliştirmek gayesiyle seçilmiş değillerdir. Elbette bu çatışmada karmaşık boyutları en az düzeye indirebilmek için yapılacak pek çok şey vardır.

Fakat buna nereden başlayabiliriz?

Mesela, yenilik ve gelişme ihtiyacı karşısında sade Müslüman bireyin samimi bidat kaygısı yüzünden sürekli ikircikli bir yaşantıya mahkûm bulunması nasıl önlenebilecektir? Dahası, bu adam kutsal kaynaklarına karşı devamlı bir "suçluluk duygusu" -veya en azından şüphesi- içinde, geleceğin temellerini nasıl atacaktır?

Bu sorunun cevabı, günümüzde yaşanan İslami tartışmalarla, bir bakıma adı pek konulmadan araştırılmaktadır. Bir yanda cerbezeli yenilikçiler ve şarlatanlar, bir yanda mesela "sema" etmenin gelenekleştiği günden sonraki bütün Mevlevileri dahi İslam halkasının dışında tutacak kadar katı bidat jandarmaları...

Ortalarda bir yerde ise her iki yaklaşıma karşı soğukkanlı şekilde direnmeye çalışan denge aydmlan, bu sonuncular artık yavaş yavaş etkili olmaya başlayacak gibi görünüyor.

Sorunun karmaşıklığı her iki aşırılığın birbirini beslemesinden kaynaklanmaktadır.

Böylesine karmaşık bir fitneye karşı "orta yol"un yüksek mücadelesini vererek, hem yenileyici olmak ve gelişmenin önünü açmak hem de korunması zorunlu bulunan sınırları mutlaka korumaya çalışmak, üstün bir bilim, düşünce ve ahlak kıvamı gerektirmektedir. Bu davanın adamları dünyevi hırslarını aşmış, bilge kişilikte olabilmeliler ki, if-

Levent Şahverdi Arşivi

rat ve tefritin ortasında denge unsuru olabilsinler. Onların görkemi, zekâlarının derinliğinde, bilgilerinin genişliğinde ve dillerinin keskinliğinde değil; manevi olgunluklarında görülebilmeli, hissedilebilmelidir. Onlar yerince susarak da, söyleyerek yaptıklarından fazlasını yapabilirler.

Bidat duyarlılığını köreltmeden, yenilemenin bozguncu dürtüler ve "reformcu" fantezilerle taze açmazlar doğurmasına çanak tutmadan, İslam toplumlannın ve bütün insanlığın geleceği için *Kur'an* ve sünnet yolunu zamanm insanı için aydınlatmaya çalışmak sıradan "allame" işi değildir. İlimde derin, düşüncede üstün olmak, benzersiz zenginlikte bir kültüre sahip bulunmak, böylesine karmaşık bir sorun karşısındaki her iki keskin tarafın etkinliğini birden kırmaya yetmez. Bu görevin ilim ve tefekkürle beraber, ama onlardan daha önemli şartı kanaatimce aşktır.

Allah dostu olan âşık bilgin ve düşünce adamlarının sözü, soluğu ve davranışları, İslam dünyasının bu en belalı çatışması karşısında başarı sağlayabilir.

Böylece hem bidat duyarlılığı korunabilir hem de yenileme ve geliştirme ihtiyacı mümkün olduğunca karşılanabilir. Zira aşkı olmayan yenilikçi veya tutucu zevatın ilim ve tefekkür seviyeleri hangi dorukta bulunursa bulunsun, fikir ve önerilerini nefsani dürtülerinin etkisiyle ortaya atıp atmadıkları konusunda insanlar üzerinde güvence oluşturamazlar. Benlikçi dürtülerinin etkisine açık olduğu hissedilen tartışmacının söyleminde ve eyleminde kolayca art niyet aranır, sırtında kamburlar gösterilir. İlahi aşkın tadını almış, dinini zevkle yaşayan, kalbine mukayyet olarak sade ve sakin konuşan tartışmacı ister yenilikçi, ister muhafazakâr bir görüş dile getirsin, insanları rahatsız etmez, gönülleri yormaz.

Levent Şahverdi Arşivi

Ne var ki, İslam tarihi boyunca nice büyük aşk adamı dini önderler de kınanmış ve çekiştirilmiştir. Ancak eğer birinin üzerinde toplumca ittifak sağlanması umulacak veya en azından karşıt kutuplarca hakemliği makbul sayılacaksa, o her durumda ilmi ve aşkı ile bir ahlak anıtı niteliğinde olacaktır. Aşksız İslam bilgin ve düşünürü, herkesçe teslim edilmiş deha sahibi bile olsa, yine de onu yalnızca Hakk'ın ve hakikatin sözcülüğü mevkiinde görenler, görmeyenlerden çok daha az çıkacaktır.

Ayrıca aşk ehli olmaymca alt edilmesi mümkün bulunmayan beşeri zaaflar şöhretle beraber palazlanacak ve dile dolanacaktır. Böyle bir kişi ise, doğru ve güzel bir söylemle ustaca savunsa dahi, önereceği İslam'ın temel ilkelerine aykın düşmeyen yeniliklerin bile ister istemez şüpheyle karşılanması durumunu doğuracaktır.

Hakk'a dayanan sadelik ancak aşk ile mümkündür. Bu sadelikten yoksun bulunanlar yalnızca kafalara hitap edebilir, böylece dile getirdikleri çok bilinmeyen saf gerçekler bile istismar konusu olabilir. Hatta bunlar çoğu zaman, yalnızca İslam konusunda dışarıdan ahkâm kesmek için gevezelik malzemesi arayan meydan aydınlarına hizmet etmiş olurlar. Böyleleri ancak "Ne iyi konuşuyor, ne hoş söylüyor, işte gerçek İslam bu" dedirtebilir... Elbette bu da bir şeydir, ama çok az bir şeydir. Bu seviyede bir çaba, İslam adına ancak kaliteli bir ideolojik çalışma sayılabilir. Belki boş değildir, ama ne derece sadra şifa olabilir?

Bu keşmekeş arasında bütün iyi niyetiyle kendisine yol yordam arayan samimi Müslüman bireyin gönlüne hitap etmek ve ona rehberlik yapmak için, zevk sahibi bir aşk adamı olmak şarttır.

Levent Şahverdi Arşivi

Burada hemen belirtmeliyim ki, meselenin olağanüstü çetinliğine rağmen mutlak çözümsüzlüğün öngörülemeyeceği hususu, önemli bir açık kapıdır.

Yukarıda da değindiğim gibi, Müslüman aydın bu kapıyı zorlamak durumundadır. İncitmeden, kırmadan, gönül yıkmadan...

İslam açısından evrensel ile güncelin sorunsuz bir şekilde uzlaşması bir ütopya bile olsa, Müslüman aydın için bu uğurda ömür tüketmeye değmez mi?

Ne var ki, bu noktada hadisenin her iki temel kutbunun derin bir fikir çilesi içinde kendi kendilerini muhasebeye çekmeleri şarttır. Çünkü karşılıklı çok ağır yaralar açılmış, ayrıca farklı dini eğilimler arasındaki ilişkiler neredeyse siyasileşmiştir.

Din konularında kutuplaşmayı çok sevdik. Geçmişe ya burun kıvırdık, ya secde ettik!

Yalnızca istisnalar orta yolu denedi.

Şimdi kendimizi çok daha derinden sorgulamalıyız: Devraldığımız İslam kültürü mirası, elbette hâlâ muazzam bir servet olarak hayatımızı zenginleştirmeye devam etmektedir. Bu mirasın eskiyen ve günceli karşılamakta yetersiz kalan yönlerinin yoğunluğu, onu üretenlerin eksikliğini veya geriliğini göstermez. Yüzlerce yıl sonrasının pek çok boyutunu görememiş olmaları, onları küçümsememizi de haklı çıkarmaz.

Öte yandan, kıldan tüyden günlük sorunlarımızın bile çözümünü yalnızca bu külliyatın içinde bulabileceğimiz yönündeki saplantı da, onu üretenleri yüceltmek değildir. Aksine, onlara da, Allah'a da iftiradır. Çünkü böyle bir iddia, o bilginleri dolaylı bir biçimde tanrılaştırmak demektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Baştan beri, üstüne zırnık ilave etmeden bu ilmihal ve fıkıh külliyatma sımsıkı sanlanlar mevcut olduğuna göre, uygarlık planında gerileyip çöküşümüzün bütün vebali, öyle davranmayanlara mı ait sayılacaktır?

Bunu hangi vicdan benimseyebilir?

Tersi de aynı derecede geçersizdir: Her zaman "aykırı" söylemi olan insanlar gelip geçmiştir. Hemen hemen bütün dönemlerde, az veya çok etkili olan kökten yenilikçiler de zuhur etmiştir. Bunların varlığı neden bozgunu önlemeye yetmemiştir?

Tek mesele sayıca yetersizlikten mi ibarettir?

Risk Nimeti

İslam uygarlığının çöküşünün sorumlusu, yükselen ve yenip geçen Batı da değildir!

Yüzlerce yıldan bu yana, daha Batı'nm cehalet ve geriliğinin tartışılmaz gerçek olduğu asırlardan başlamak üzere günümüze kadar çözemediğimiz temel bir sorunumuz vardır. Bu, her zaman karşımıza çıkan evrensel ile güncel çatışmasına çözüm üretmek için yenilenebilir, dolayısıyla sürdürülebilir bir yöntem geliştiremeyişimizdir. Oysa bu yöntem için yeterli ilhamı dört büyük halifenin uygulamalarında bulmak mümkündür. Bütün mesele, bu uygulamaları *Kur'an* ve sünnetten süzen mantığı keşfedip Hz. Ebubekir'in, Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın ve Hz. Ali'nin bakış tarzını güncelleştirebilmektedir.

Oysa bugünün şartlarında geriye dönüp değerlendirdiğimiz zaman dört büyük halifenin zamanında gerçekleştirilen bazı yeni uygulamaların bile olumsuz sonuçlar doğurduğunu öne sürebiliriz. Fakat bu, onların yenileştirme tekniklerinden ilham almamıza engel olabilir mi?

Levent Şahverdi Arşivi

Kaldı ki, burada "olumsuz sonuçlar" nitelemesinin de "görece" olduğu muhakkaktır. Ama farz edelim ki, Müslüman kamu vicdanı, dört halifeden birinin herhangi bir yenilik uygulamasının kesin şekilde olumsuz sonuçlar doğurduğuna inanmaktadır.

Acaba bunun başlıca anlamı ne olmalıdır?

Böyle bir olumsuz sonucun varlığı, dürüst Müslüman aydın için sözünü ettiğimiz zatları küçümseme gerekçesi mi sayılacaktır?

Herhalde hayır!

Böyle bir olgu, yeni şartlara uygun yeni uygulamalar geliştirmenin, riski göze almayı zorunlu kıldığını gösteren bir ilham, bir cilve değil midir?

Bu noktada bir örnek üzerinde kısaca duralım: Bilindiği gibi Hz. Osman ücretli imamlık uygulamasını başlatmıştır. Bir bakış açısına göre, bu uygulama ile Kilise'ninki kadar kesin olmamakla beraber, bir tür ruhban sınıfı ortaya çıkaracak sürecin geliştiği varsayılabilir.

Doğrusu bu tezi destekleyecek pek çok gerekçeyi bir çırpıda sıralayabiliriz. Ancak, Hz. Osman'ın döneminde şartların böyle bir din hizmetini kurumlaştırmayı ve maaşlı hale getirmeyi zorunlu kıldığını öne süren bir başka görüş de vardır. Aksi tez için olduğu gibi, bunun için de kolayca pek çok haklı gerekçe sıralamak mümkündür.

Açıkçası, dürüstçe tartışıldığı zaman bu olayda savunmak için de, eleştirmek için de pek çok İslami dayanak bulunabilir.

Sözgelimi sonuçların tatsız olduğu, imamlık görevinin camileri birer resmi daireye dönüştürdüğü söylenebilir.

Hz. Osman'ın uygulaması da savunabilir, o dönemde artık çoğalan ve büyüyen camilerin bakım ve gözetimi için

Levent Şahverdi Arşivi

ücretli imam ve kayyum bulundurmaktan başka çözüm geliştirilemeyeceği de öne sürülebilir.

Sonuçta, bir tür yan ruhbanlık olgusuna yol açmış da bulunsa, bu yeniliğin yerine başka bir çözüm üretilemediği de ortadadır.

Böyle bir konuyu tartışmak keyifli olabilir. Fakat varılacak sonuçlarm hiçbiri, örneğimizdeki olayın ifade ettiği "riski göze alma" sorumluluğundan önemli değildir.

Kanaatimce risk sorumluğunu alabilmek ilahi bir nimettir. İnsanın iyi niyet ve yetenek sınırlarını geliştirmek için risk olgusu son derece önemli bir dinamiktir.

Kişinin dikkatini keskinleştirecek olan da risktir, ufkunu enginleştirecek olan da.

Riskin, hayatın vazgeçilmez bir gerçeği olduğunu bizzat *Kur'an-t Kerim'in* ilan ettiğini düşünmemize engel yoktur: "Bir şeyi hayır görürsünüz oysa onda sizin için kötülük vardır, bir şeyi kötü görürsünüz onda da sizin için hayır vardır" anlamındaki bildirim, riskin hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olduğunu kabul zorunluluğumuzu ortaya koymaktadır. Kutsal kaynak böyle buyurduğuna göre, yapacağımız herhangi bir uygulamanın, bize nasıl görünürse görünsün, nihai tahlilde ve gerçekte iyi veya kötü olduğunu yalnızca Allah bilir. Hayatta sayısız yeni karar almak ve uygulamalar yapmak durumunda bulunduğumuza göre, her türden hayır görünümlü girişimlerimizin şer olma ihtimali var demektir. Öyleyse risk, ilahi senaryonun bizim için öngördüğü en temel gerçeklerinden biridir.

Risk korkusuyla yeniliklerden kaçınan Müslümanlara eksiksiz bir saygı duyuyor, ama tavırlarım onaylamıyorum. Zira onların büyük bir çoğunluğunun "riski göze almamak" adına kendi gerçeklerinden kaçtıklarını ve böylece

Levent Şahverdi Arşivi

ruh sağlıklarını bozucu türlü karmaşık haller yaşadıklarını düşünüyorum.

Sonunda ya birtakım mazeretlere sarılıp "zaruret" teselisinde bocalamakta veya düpedüz geçmiş zamanın şekilci taklidine sığınmaktadırlar.

Ayrıca bu noktada "zaruret"in fıkıhtan alınma bir maymuncuk gibi her kapıyı açmada kullanıldığını da kaydetmek durumundayım. Fıkıh yöntemi bize "zorunluluk" olduğu zaman kurallara uymayabileceğimizi söylüyor, neyin "zorunluluk" sayılabileceği konusunda da ilkeleri belirliyor. Fakat birey "zorunluluk" halini kendi kendine tanımlamaya kalktığında her türlü kuralı delebiliyor.

Esasen güncel ile evrensel arasında bocaladığımız zaman -çoğumuz- uyduruk çözümler üretmek üzere "korsan fıkıh" limanına sığınıyoruz.

Oysa orada "cemaat" veya "örgüt" öğretilerinin oluşturduğu sentetik mezheplerde boş hülyalarla demlenmekten fazlası yoktur. Orada, "içtihat kapısının kapandığı" yargısından söylem planında zerrece taviz verilmediği halde, fiilen içtihat niteliğinde sayısız yorum yapılır ve uygulanır. Bunlar bazen pek cahilce kıyaslarla üretilmiş gülünç yorumlar da olabilirler. Fakat bu yaptıklarına rağmen, kendilerini bidatten sakınma konusunda en hassas topluluk sanmaya devam da ederler.

Bu korsan fıkıh limanlarında klasik mezheplerden sökülmüş iğreti iskelelere kayığını çeken Müslüman, zamanın rüzgârına karşı bir sağa, bir sola yalpalanmakta; bir dem kaçamak yeniliklerden, bir dem tutucu şartlanmalardan su alıp dibe çökmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Dördüncü Bölüm

Cihat Kültürü ve İnsan Hakları Mücadelesi

Batı karşısında askeri alanda yaşanan zincirleme yenilgilerin tamamen tükenişe kadar bir yerde son bulmayacağı yolunda şüpheler Müslüman toplumun bilincini kemirmeye başlayınca, yüzeysel de olsa yenilik arayışlarının gündeme geldiğini biliyoruz. Bu süreçte derin tereddüt alanlarından birisinin "cihat" olgusuyla ilgili bulunması kaçınılmazdır. Tanrı gücünün de desteğine açık bir kutsal mücadele olarak cihadın zihinlerdeki yeri ve değeri, sürekli başarısızlıklardan mutlaka etkilenmiştir.

Böylesine uzun bir yenilgiler döneminden sonra Müslüman insan cihat konusu için neler hissedip düşünmeye başlamış olabilir?

Bu alanda merakımızı giderebilecek yeterli ve sağlam veriye sahip değiliz. Ancak gerileme sürecinin çelişki tortuları arasında iz sürmeye çalışabiliriz.

Bir kere cihadın kutsal ve doğaüstü desteğe açık bulunmadığı, başka toplumlann alışılmış savaş türlerinden farksız olduğu görüşüne doğru bir dönüşüm olamaz.

Müslüman toplumlar kusuru kendilerinde aramış, başarısızlığı genel anlamda inanç ve gayret eksikliği ile açıklamak gibi harcıâlem, kolaycı teşhislerle yetinerek durumu sorgulamış olmanın rahatlığını hissetmişlerdir. Nitekim değişik ifadelerle yakın zamanlara kadar gelen bir söylem bu

Levent Şahverdi Arşivi

kolaycılığı yansıtır: "Bütün mesele, Müslüman toplumların cihat bilincini yitirmiş olmasından kaynaklanmaktadır."

Bu yargı büsbütün boş ve yanlış mıdır?

Bilimin, teknolojinin, kültürün, sanatın ve ekonominin, kısacası bütün hayatın cihat kavramı içinde algılanması durumunda -ki bence aksi doğru değildir- bu yorumu özü açısından ciddiye almamak isabetsiz olur.

Ne var ki, çok zengin ve sağlam bir İslami terminolojiye sahip olmamıza rağmen, nedense cihat terimi çoğu zaman "kıtal" (öldüresiye vuruşma; savaş) kavramı ile özdeş biçimde algılandığı ve algılatıldığı için, cihat denince yalnızca klasik muharebe akla gelir olmuştur. Oysa *Kur'an-ı Kerim* ve hadisler bu iki kavramın karıştırılmasına elverişli olmak şöyle dursun, aksine, önleyici veriler sunmaktadır.

Buna rağmen böyle bir özdeşleştirmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamak herhalde pek kolay değildir.

"Cihangirlik" kavramının sürekli "yükselen değer" olduğu çağların savaşçft^artlandırmalan, cihat teriminde yaşanan kavram daralmasında önemli bir etkendir.

Ayrıca, ganimetin yine bu çağlarda en büyük ekonomik girdilerin başında olmayı sürdürmesi de cihat terimiyle ilgili boyut daralmasında etkili olmuştur.

Şüphe yok ki, cihat terimi, gerektiğinde en acımasız türünden savaşı da içine alabilmektedir. Ancak bu acımasız şartlara rağmen, cihat niteliği taşıyan savaşta muhakkak Hz. Ali'nin vuruşma ahlakını esas alan bir çerçeve bulunmalıdır. O Hz. Ali ki, tam öldüreceği anda düşmanı yüzüne tükürdüğü için "Bu durumda işe nefsimin hıncı karışır" diyerek kılıcını indirmekten vazgeçmiştir. O Hz. Ali ki, kendisine devlet yönetimini kaybettiren sürecin başlarında Muaviye taraf farlarının *Kur'an-ı Kerim* yapraklarını mızraklara geçirip

Levent Şahverdi Arşivi

saldıracak kadar alçalmalarını bile anlayışla karşılayabilmiştir. Hatta bu olay karşısında yanındakilerden bazılarının bu azgın düşmanlan kâfirlikle suçlamalarını reddetmiş, "Hayır, onlar bize isyan etmiş kardeşlerimizdir" diyerek insanlık tarihine geçmiş sayılı sağduyu kahramanlarının başında geldiğini belgelemiştir.

Bu ahlakı merkez alan çerçeve, silahlı savaş türünden mücadeleyi cihat saymak için zorunlu olsa gerektir. Fakat asıl mesele cihadın sadece bu tür maddi savaştan ibaretmiş gibi algılanmasındadır.

Esasen günümüzde, hemen her Müslüman bu algılamanın yanlış ve eksik olduğunu benimser. Fakat tatsız olan ve karmaşık durum ifade eden husus, bu benimseyişin galip uygarlık çevresince dayatılmış bulunmasındadır.

Batı'nm cihadı barbarlığın kutsal kılıfı veya geçmişindeki Haçlı Seferleri'nin karşıtı şeklinde görmesi ve göstermesi büyük ölçüde başarılı olmuş, Müslüman insan da bundan fazlasıyla etkilenmiştir.

Bu çelişkili durumu biraz daha açmaya çalışalım: Bilindiği gibi, İslam toplumlannda Batılılaşma sürecinde bir yandan cihat terimindeki anlam ve boyut daralması yoğunlaşmış, bir yandan da bu daraltılmış içeriği ile neredeyse lanetlenir olmuştur.

Hıristiyan Batı için hep "tehlike" olan cihat, Batılılaşmanın tırmandığı Müslüman toplumlarda da peşin şekilde mahkûm edilmiştir. Bu süreçte artık cihat, barbarlık ile özdeş sayılır. Pek çok Müslüman aydın da, terimin uğradığı bu boyut daralmasından etkilenerek cihadı daha esnek bir anlamla algıladığını gösterme telaşına düşmüştür. Doğrusu cihat teriminin gerçek boyutları ile tekrar Müslümanların gündemine gelmesi de bir bakıma bu yolla mümkün olmuştur. Açıkçası cihadı salt silahlı mücadele olarak algılamanın

Levent Şahverdi Arşivi

yanlışlığı, daha çok Batı'nın ve kökten Batıcıların bu terimi "öcü" şeklinde görmesi ve göstermesi sayesinde fark edilmiştir. En azından, artık fark edenler vardır.

Bu karmaşık durumun ilginç yansımalanndan biri de, cihat olayını, Batı'yı ve Batılılaşma yanlılarını rahatsız etmeyecek bir kalıba dökme çabalarıdır.

Özellikle 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarındaki bazı "atak" Müslüman aydınlar, Batı'nın İslam'ı barbarlıkla özdeş göstermesine kompleksli bir tepki vererek, cihat kavramını "yalnızca savunma amaçlı savaş" şeklinde yorumlamaya özen gösterirler. Oysa bu yaklaşım da, cihat teriminden sadece silahlı mücadeleyi anlamak demektir. Böylece cihat basit bir konum değişikliği yaşamış olur. Bu, bir sınırlamadan başka bir sınırlamaya geçiştir. Artık cihat toprak kazanmak uğruna değil, yalnızca toprak korumak uğruna kutsal savaş anlamına hapsedilmiş olur. Doğrusu, böyle bir yorumun cihadı barbarlık olarak görenler de dahil kimseyi tatmin etmesi beklenemez.

Kaldı ki, kapsamı daraltmayı bir an için kenara bıraksak bile bu yorum başka sorunlar da doğurmaktadır. Mesela Mekke'nin Fethi dahil pek çok İslami sefer ve zafer doğrudan "savunma amaçlı savaş" tanımının dışına düşmektedir.

Bu durumda da yapay tevillere başvurulmaktadır!

Fetih girişimlerinin savunma amaçlı olanları ile olmayanlarını birbirinden ayırmak gerektiği şeklindeki çözüm denemelerinde gördüğümüz gibi...

Bugün, yerine göre "taarruz"un da bir savunma savaşı sayılabileceğini hepimiz kabul edebiliriz. Ancak burada önemli olan nokta, herhangi bir mücadeleyi cihat kapsamı içinde görebilmek için Müslüman olmanın yetip yetmediği hususudur.

Levent Şahverdi Arşivi

Herhalde "Müslüman olmak" her saldırı ve fetih girişimini cihat kapsamı içine almaya yetmez. Bu bakımdan sözgelimi Irak'ın Kuveyt'e saldırısı asla cihat kapsamında sayılabilecek bir girişim değildir.

Kaldı ki, bazı durumlarda Müslüman olmayanların savaşlarının bile cihat kapsamı içinde değerlendirilebilmesi mümkündür.

Kosova için NATO'nun müdahalesi gibi... Zira en azından görüntüye bakarak, bu müdahalenin akabilecek çok daha yoğun kanı önlediğine hükmedebiliriz. Yeryüzünde barış ve sükûn adına yapılan her müdahale, hangi inanış çevresinden gelirse gelsin cihadın hikmeti ile birebir örtüşen bir mücadele sayılabilir. Her durumda işin özü yeryüzünde bozgunculuğu, kan dökmeyi ve zulmü önlemek olduğuna göre, sözgelimi herhangi bir gayrimüslim gücün daha fazla insanın ölmesini önlemeye yönelik girişimi de, kaba savaş anlamındaki cihadın temel hikmetini karşılamış olur. Yeter ki niyet gerçekten barış ve adalet olsun.

Bu noktada konuyla ilgili olarak bir tanım arayışına girsek, "Evrensel ilke ve değerler çerçevesinde adil ve haklı gerekçelere dayandığında, savaş, cihat kapsamından sayılır" diyebilir miyiz?

Tabii "adil ve haklı gerekçeler" gibi, kişiden kişiye ve toplumdan topluma farklı yorumlanabilecek deyimlerle genel geçer bir çerçeve çizilemeyeceğini, en azından herkesi tatmin edecek bir çözüm geliştirilemeyeceğini göz ardı etmiyorum. Ancak, klasik savaş anlamında cihadı uluslararası hukukla uyumlu bir yoruma kavuşturmak bakımından, tartışmalı da olsa adalet ve hak ölçütlerine başvurmaktan başka bir seçeneğimiz yoktur.

Bütün bunlar, cihat teriminin yalnızca bir boyutu olan maddi savaş ile ilgili değerlendirmelerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

İtiraf etmeliyiz ki, cihadı sadece bu açıdan yeniden yorumlama ihtiyacı, Müslüman aydının kendiliğinden hissettiği bir sorumluluk değildir. Doğurduğu çabalann sonuçları başarılı olsun veya olmasın, bu konuda yeni yorumlar için harekete geçiren ihtiyaç, terim üzerindeki uluslararası karalamalar yüzünden gelişmiştir. Böyle olduğu için de her durumda yeni sorunlu boyutlar üretme riski vardır. Değerlendirmeler ve yorumlar isabetli bile olsa... Ancak, bütün bu iyi niyetli yorum denemelerine rağmen, Batı'nm ve kökten Batıcıların cihat terimi üzerinde oluşturduğu karalayıcı kampanyalar karşısında en küçük bir başarı sağlanabilmiş değildir.

Cihat hâlâ suçtur.

Siz ondan gerçek bir İslami değer olarak "uygarlık mücadelesi" gibi evrensel bir görev bilincini anlasanız da, en azından "takiyeci" sayılmaktan kurtulamazsınız.

Batılılaşmanın vazgeçilemez yöneliş sayıldığı Müslüman toplumlarda bile, dış güçlere karşı silahlı mücadele zorunlu hâle gelince cihat ruhundan medet umulsa da, barış (!) demlerinde, hangi anlamda kullanırsanız kullanın bu kavram sizin için daima affedilmez bir "sabıka" durumundadır.

Cihadın Hakkını Vermek

Cihat terimindeki boyut daralmasını değerlendirirken, İslam tarihi boyunca egemen olan siyasi anlayış ve gelenekleri de unutmamak gerekir.

Emevi döneminden beri dini bir terim olarak cihadın siyasete, muharebe anlamına ağırlık verilerek taşınması, çarpıcı bir dönüşüm ifade eder. Terimdeki boyut daralmasına etki eden siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler arasında bu çarpıklığın çok özel bir yeri olsa gerektir. Böylece, uzun bir zaman İslam dünyasının Batı'ya karşı savaş meydanların-

Levent Şahverdi Arşivi

da yaşadığı yenilgilerin kolaycı ve yaygın değerlendirilişi, cihat teriminin kıtal ile özdeşleştirilen anlamı çerçevesine hapsolmuştur.

Esasen Müslüman insan uygarlık olarak çöküş sürecinde bulunduğunu, ancak savaşlarda yaşadığı yenilgilerle ciddi şekilde anlamaya başlamış değil midir?

Yine böylece, uygarlık planında genel gerilemenin sonucu olan askeri yenilgilere ilişkin bir teşhis -yani cihadı bırakma veya hakkını verememe söylemi- çöküşün temel sebebinin sağlıklı biçimde keşfedildiği saplantısını doğurmuş ve yaşatmıştır.

Vurgulamak gerekir ki, "hakkını verememe" deyimi doğru bir tespit olabilir, ama cihadı salt bir silahlı mücadele şeklinde algılamamak şartıyla...

Cihadın hakkını vermekten söz edeceksek, ilk adım olarak, uygarlığın bütün boyutları adına gerçekleşen her türlü çabanın, verilen fiziki mücadele kadar yaşanan sanat çilesinin bile bu terim içinde ifadesini bulabileceğini düşünmemiz gerekmektedir.

Aslında uzun yüzyıllar boyunca cihadın yalnızca muharebe boyutuna ağırlık verilerek algılanması oldukça düşündürücü bir cilvedir.

Bu eksik kavrayışın, biri ötekini etkileyen iki temel sonucu olması kaçınılmazdı.

Bu teşhis ne yapıyordu?

1) Cihadın, her çağın, her alanda en ileri olmayı hedefleyen topyekûn bir uygarlık şahlanışı biçiminde algılanmasını, yani gerçek tanımını terk ettiriyordu.

2) Batı'nm muharebe alanlarındaki başarılarının, genel bir uygarlık gelişiminin sonuçları olduğu gerçeğini fiilen örtüyordu. Böylece asli sebeplerden değil, acıklı sonuçlardan

Levent Şahverdi Arşivi

yola çıkan Müslüman toplumlar, öncelikle savaş kazanabilmek üzere askerlik konusunda ve doğrudan askerlikle ilgili alanlarda güçlenmeye yoğunlaşmak gibi bir eğilime giriyorlardı.

Şüphesiz bu da, yenilik arayışının sadece gündelik sonuçlarla ilgili olması demekti.

Topyekûn bir uygarlık geliştirme çabası şeklinde algılanması durumunda, cihadm Batı karşısmdaki gerileyişle ilgili anahtar terim sayılması elbette yanlış değildir.

Açıktır ki asıl sorun, cihadı sadece ölesiye ve öldüresiye vuruşma -kıtal- şeklinde algılayıp, buna rağmen genel bir bozgunun ve uygarlık planındaki çöküşün biricik sebebi saymakta ve hakkını verememektedir.

Böylesine çıplak bir çelişkiye rağmen bu tespitin pek geçerli sayılması da ayrıca ilginçtir.

Bu aşamada akla şöyle bir soru gelebilir: İslam dünyasında cihadı kıtal ile özdeş saymanın bir sebebi de bu dinin peygamberinin bir unvanının da "kılıç sahibi" (sahib-i seyf) olmasında aranabilir mi?

Eğer böyle bir etki varsa, başka bir yanlış anlama ve temel yanılma söz konusudur. Zira kılıç, savaşçılığın değil -gerektiğinde savaşmayı da dışlamamak kaydıyla- iktidarın (otorite) simgesidir.

Bu niteleme ile İslam peygamberinin dünyevi hayat için de "hükmedici" olacağı belirtilmiştir. Yoksa kılıcını kullanarak savaş meydanlarındaki düşmanlarını kendi eliyle haklayacak bir peygamber tanımı yapmak ve bunu vurgulamak üzere "kılıç sahibi" denilmiş olamaz.

Kendisinin, bizzat zırh kuşanıp elde kılıç, savaş meydanlarında komutan olarak yer almış bulunması, "sahib-i

Levent Şahverdi Arşivi

seyf" nitelemesinden hareketle böyle bir genelleme yapmayı haklı çıkarmaz.

Özetle, "sahib-i seyf" deyimi militarist bir çağrışıma hapsedilemez.

Nitekim Hz. Peygamber taşıdığı kılıcı hiçbir zaman savaşlarda bizzat hasımlan ile vuruşmak için kullanmamıştır. Hatta sanki kendisi ile ilgili bu "kılıç sahibi" sıfatının, hakiki ve evrensel anlamının saptırılmasını önlemek istercesine savaşlarda adeta özel merasimlerle kendi silahını arkadaşlarından birine verme yolunu seçmiştir.

Bu uygulama, cihadı ve Hz. Muhammed'in çağrısını özünden kavramak için anahtar niteliğindedir. Onun kılıçlı olmasına karşılık bu silahını bizzat hiç kullanmaması mutlaka özel bir anlam taşımaktadır.

Buradan pek açık bir şekilde bellidir ki, insanların hukukunu, toplumların maddi ve manevi çıkarlarını, aynca barışı ve esenliği korumak için gerektiğinde muharebe anlamında cihat çok tabiidir... Ancak Hz. Muhammed'in kılıçlı olmasının anlamı asla bununla sınırlı değildir. O, kültürden sanata, yönetimden savaşa, her alanda üstün olmaya çağrının simgesidir.

Öte yandan, cihadı ağırlıklı olarak kıtal ve muharebe anlamında değerlendirmek isteyenler, şehitlik kurumunun İslam tarafından cidden çarpıcı vurgularla yüceltilmesini gerekçe olarak gösterebilirler.

Oysa bu da tipik bir yanılma olacaktır.

Şehitlik sadece askeri mücadelelerden ötürü gerçekleşen ölümlerin adı değildir.

Gerçeği söylemenin de şehit edilme gerekçesi sayıldığı durum ve zamanlar olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Sadece bu anlayış bile, düşünce üretmenin ve düşünce özgürlüğünün doğrudan cihadın gerçeği olduğunu ispatlamaya yeter.

Ayrıca en önemli açılım şuradadır: Gelecek yüzyıllarda savaşların muharebe dediğimiz vuruşmalar biçiminde olmayabileceğini göz önüne alırsak, şehitlik kurumunun ve tabii ki cihadın biteceğine hükmetmek durumunda kalırız.

En azından nazari olarak yeryüzündeki savaşların ortadan kalkma ihtimali vardır. Fakat *Kur'an-ı Kerim'in* "iyiliği emretme ve kötülüğü menetme" diye ifade ettiği yüce insanlık görevi, kıtal dışı bin türlü yolla ve şimdi belki de hiç hayal bile edemeyeceğimiz yeni yöntem ve araçlarla sürebilecektir.

Nitekim peygamber, cihadın kıyamete kadar süreceğini bildirmiştir.

Şüphe yok ki, insanoğlu var olduğu sürece gerekli bulunan cihat gerçek ve geniş anlamıyla "insan hakları ve uygarlık mücadelesidir. *Kur'an-ı Kerim'de* yer alan "iyiliği emretme ve kötülüğü menetme" görevi budur.

Böyle bir görev "Müslümanlık şartı" olduğu kadar, insanlık borcu da değil midir?

Günümüzün Müslümanları, yaşadıkları sayısız acı tecrübeden sonra "cihadın gerçekte ve temelde" doğrudan doğruya bir "insan hakları mücadelesi" olduğunu tespit etmiş bulunmalıdırlar.

Kanaatimce cihadın bu anlamı, "uygarlık mücadelesinden de önceliklidir. Çünkü nihayet uygarlığı geliştirmenin de amacı insanın olgunlaşması ve yücelmesidir. Bu amacın da insan haklarının korunması temeli üzerinde inşa edilmesi gayet açık bir zorunluluktur.

Levent Şahverdi Arşivi

Gerçek ve Geniş Anlam

Öyleyse insanı en değerli varlık olarak korumaya ve yüceltmeye yönelik her düşünce, söz ve eylem doğrudan doğruya cihattır.

Cihat yalnızca Müslümanların haklarını korumak ve güvence altında tutmak için değil, bütün insanların, hatta zalimlerin bile akla gelebilecek her türlü hukukunu gözetebilmek için aralıksız yürütülmesi gereken evrensel bir mücadeledir.

Eğer İslam, bir şekilde "Müslüman olmuş" insanların benimsediği ve başkalarına da benimsetmeye çalıştığı bir ideoloji değil de, bütün evrenler için engin bir "rahmet" ise onun adına verilecek bir mücadelenin içinde sıradan bir "çevreci duyarlılık" dahi kutsal bir cihat değerindedir.

Cihadı Müslümanların "Tanrı adına insan öldürmesi" şeklinde algılayan veya algılamak isteyen Batı, gerçekte kendi geçmişindeki feci barbarlık mekanizmasını karşı tarafa yıkmaya çalışmış ve daha önce de değindiğimiz gibi bunda büyük ölçüde başarılı olmuştur.

Haçlı Seferleri'ni kendileri için nasıl "Kilise ve Tanrı adına kutsal silahlı mücadele" sayıyorduysalar, Müslümanların cihadını da aynı tanımın kalıbına indirgemeye çalıştılar ve istediklerini elde ettiler.

Sonuçta, cihat yalın bir kelime olarak zikredildiği an türlü karmaşık durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bunda tarih boyunca Müslümanların genel zaaflarının ve özellikle cihat konusundaki eksik anlayışlarının katkısı olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak böyle bir kabul, Batı'nın bizzat bu kavrama karşı da derin bir Haçlı Seferi yürüttüğü gerçeğini örtmez.

Levent Şahverdi Arşivi

İşte, Haçlı Seferleri'nin bu çağdaş (!) örneği ile Müslümanların çelişkileri ve karmaşık halleri üst üste binince, ortaya öcü olarak algılanan bir cihat terimi çıkmış, aslında bundan bütün insanlık kayba uğramıştır. Çünkü bu kavram daralması, sadece Müslümanlara değil, onlarla beraber bütün toplumlara rehber olacak "insanlığı yüceltme mücadelesini, sefil sömürgeci çıkarlar adına karalama ve köreltme sonucunu doğurmuştur.

Hiç şüphe yok ki, "cihada gâvur eziyetini sadece Batı yapmamış, tekilci yorumlarla İslam'ı yalnızca kendilerinin temsil ettiklerine inanan bazı Müslüman zümreler de terimin canına okumaktan geri kalmamışlardır. Bu arada müsamere çocuklarının bile estetik damarlarını çatlatacak seviyesizlikteki gülünç ve acıklı fetih şaklabanlıkları, sadece cihat terimini değil, bizzat Müslüman insanı bile küçük düşürmüştür.

Tabii bu arada böylesine zavallı şaklabanlan tanklı gövde gösterileri ile terbiye etmeye kalkışanlar da temsil ettikleri kurumların azanjpt ve vakarını gölgelemekten geri durmamışlardır.

İç siyaset mücadelelerinde dini değerleri dolaylı veya dolaysız, bilerek veya bilmeyerek sömüren ve yıpratan "mücahit" ve "mücahide" kitlesi ise cihat terimine yapılan gâvur eziyetini olabildiğince kolaylaştırmıştır.

Bu çevrelerin sorumsuzca israf ettiği başka dini terim, kavram ve kurumlar gibi cihat kelimesi de o kadar yıpranmıştır ki, anlam yaraları tamamen iyileşip boyut daralması kesin şekilde ortadan kalkıncaya kadar bu lafzı hiç kullanmamak halisane bir mücahitlik örneği ve Müslümanca bir kahramanlık olacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Beşinci Bölüm
Müslüman İnsanın Edilginlik Çıkmazı

Müslümanların uygarlık olarak gerilediklerini, kesin askeri ve siyasi bozgunlardan sonra apaçık biçimde algılayabildikleri™ biliyoruz.

Geminin battığına, ancak karaya vuran cesetlerin ve eşyaların görünmesinden sonra inanan yolcunun durumu gibi.

İslam dünyasında yenileyici ruhun pörsümesinden birkaç asır sonraya sarkan Osmanlı yükselme çağı, adeta bu uygarlığın "uzatma" devrelerini oluşturur...

Böyle bir durum da, arızalı bir aracın yokuş aşağı giderken, sağlam olduğu zamandan daha yüksek bir hıza ulaşmasına benzer.

Endülüs'teki çözülüş ve çürüyüş, İslam uygarlığının gerçek sonuydu. Nitekim bu dönemden sonra Osmanlı "altın çağı"nı idrak ederken, Batı arayış devrini bitirmiş, yeniden dirilişin temellerini atmış bulunmaktaydı. İslam'ın doğuşundan ve Roma'nın yıkılışından sonra dünya çapında başarıya ve görkeme hasret olan Hıristiyan dünyası, Rönesans'la beraber bilginin, sanatm ve yenilik coşkusunun coğrafyası olmaya başlamıştı.

Buna karşılık doygun ve yorgun İslam toplumları, sadece geçmişin birikimi ve doğal itişiyle varlıklarını sürdürme aşamasına gelmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Geri ve yenik düşmenin İslam toplumlannda yol açtığı çeşitli karmaşık durumlar arasında, "edilgin-tepkici konum" haline geliş, özel bir tartışma alanı oluşturmalıdır... Çünkü bu süreçte atılım öncülüğü karşı tarafa geçmiş, İslam toplundan ise kaçınılmaz olarak öncelikle "tepki geliştirme" mevkiinde kalmışlardır.

Böyle bir durum ise, ister istemez, "tepki"nin "etki"ye bir şekilde bağımlı olması sonucunu doğuracaktır.

Mağlup ve geriyken karşıt olmak ve mücadele yürütmek, galip ve üstün tarafın pek çok kuralını peşin şekilde kabul etmeyi ve tepkileri onlara göre belirlemeyi dayatır... Bundan kaçınmak hemen hemen imkânsız gibidir.

Eğer, üstün taraf olağandışı hatalar yapmaz ve yenileyici ruhu yitirip kendi içinden çürümeye başlamazsa beri taraf salt tepkici konumda kalmaktan kurtulamaz. Böyle bir mücadelede, sürekli karşı tarafın etkili ve "müdahil" bulunduğu tepkiler geliştirmek suretiyle başarı elde etmek herhalde imkânsız denecek kadar zordur.

Kaldı ki, bu süreçte, mağlubun tepkilerindeki galip olana ait etki payı, benzeşme dürtülerini de besleyecektir. Böylece, çatışan iki dünya arasında, "uygarlık" niteliği açısından farklar da üstün tarafm lehine azalacak, zamanla ortada sadece bir tek uygarlık kalacaktır...

Bugün artık bir İslam uygarlığından söz etmemiz mümkün değildir. Batı da, kendi uygarlığını, bütün gezegenin tek ve hâkim uygarlığı haline getirmiştir.

Başlangıç ve gelişim sürecinde Hıristiyan olan bu uygarlık, zamanla "yozlaşmış Kilise'nin etkisinden uzaklaştıkça ve hatta "incirlerin ilke ve öğretilerine ters düştükçe, olumlu ve olumsuz yanlarıyla evrenselleşmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu süreçte "edilgin-tepkici" konumdaki İslam toplumlarının kimlik bunalımları da, müzmin, ama beraber yaşanabilir bir hastalık haline gelmiştir.

Müslüman toplumlar artık bilinçaltlarına hâkim teslimiyetle, çoğu zaman "uygarlık" anlamında algıladıkları "çağ"ı bünyelerine sinmiş, ölümcül olmayan, ağrıları azaltılabilir ve etkilerine karşı avunma sağlanabilir bir maraz gibi görmektedir.

Müslüman Türk toplumu özelinde, "edilgin-tepkici" konumda bulunmanın karmaşık sonuçlarını tartışmak için, "karşı dünya"yı alt etmekten umudun kesildiği dönemi sağlıklı bir biçimde değerlendirmek gerekir.

Bu dönem, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ile birlikte girerek "yeniden eski muhteşem rüyayı görme" saplantısıyla son kuruntuyu yaşayıp iflas bayrağını kesin olarak çektiğimiz demlerdir.

Arkasından Türk toplumu, başardığı Bağımsızlık Savaşı'na rağmen farklı ve karşıt bir uygarlığa mensubiyet bilinci açısından pes etmiştir.

Toplum, doğal veya yapay türlü zorlamalarla, kendisini yenen uygarlıkla bütünleşme durumunda kaldığına inanmaya başlamıştır.

Bu bir bakıma "bükemediğin bileği öpme" durumudur.

İlk bakışta, böyle bir durumda kalan kişinin makul davrandığı da söylenebilir. Ancak, bükemediği eli öpen kişi herhalde çok keyifli ve mutlu olamaz.

Burada uygarlık ölçeğinde mücadeleden pes edişin, bütün bir toplumun değil, yalnızca Bağımsızlık Savaşı'nın öncülerine ait bir tercih olduğu öne sürülebilir. Böylece, bütün bir milletin teslimiyetinden söz edilemeyeceği iddiasına varılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Ne var ki, bunu doğrulamak mümkün değildir.

Zorunlu kültür değiştirmeleri ile biçimlenen bu dönemdeki kesin "uygarlık teslimiyetf'ne toplumun etkin ve geniş bir itirazı olmamıştır.

Gerçi "bükemediği bileği öpme" durumuna isyan niteliğinde, plansız ve sığ, tek tük tepkiler görülmüş, ama bu kıpırdanmalar hiçbir şeyi değiştirmemiştir.

Kaldı ki, bu cebri kültür değişimlerine (devrimlere) imkân sağlayan zaferin öncesini de iyi değerlendirmek durumundayız. Orada, kolayca halka mal edilmiş bir hareketin coşkusu yoktur. Çok iyi biliyoruz ki, yorgun ve bitkin toplum içinden ancak sınırlı bir zümre esarete isyan edip kurtuluş mücadelesini başlatmıştır.

Kitlelerin yeniden dirilişe çok çetin şartlarda inandırılabildiğini ve "İstiklal Savaşı"nı güçlükle benimsediğini gözden ırak tutarsak, cebri kültür değişimlerinin oluştuğu şartları sağlıklı biçimde değerlendirmemiz imkânsızlaşır.

Aydınlarının bil^önemli bir bölümü esarete -mandaya- razı olma noktasında bulunan bir toplumun, zafer sonrasmda hızla gerçekleştirilen devrimleri ne içtenlikle benimsemesi ne de onlara şiddetle karşı çıkması beklenebilirdi. Dolayısıyla başlangıç döneminde devrimleri yürekten kabullenenler de, onlara ciddi tepki gösterenler de sadece istisnalar olmuştur.

Bu süreci, şimdiki konumuz olan edilgin-tepkici tutumun karmaşık sonuçlan açısından değerlendirirken özgürce ve önyargısız düşünebilmemiz şarttır.

Böyle bir değerlendirmeyi dürüstçe ve sağlıklı biçimde temellendirebilmek, günümüzde yaşanan İslam'la ilgili çatışmaların köküne inmemizi de kolaylaştıracaktır. Asıl

Levent Şahverdi Arşivi

özel konumuza gelebilmek için bu ilgiyi de kurmak zorunluluğu vardır.

Türk toplumunda cebri kültür değişimlerinin doruk süreci olan yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında, geniş kitleler yoğun bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı: Derinliğine bilmeseler de, mutlak doğru olduğuna inandıkları dinleri ile ilgili pek çok değerin doğrudan veya dolaylı biçimde sorgulanması, eleştirilmesi ve yer yer dışlanması onlar için anlaşılabilir bir durum değildi.

Devrim din alanına girmeye nasıl cüret edebilirdi?

Bir büyük mücadelenin önderi de olsa, nihayet "fani" bir kişi "kutsal'T nasıl yeniden tayin edebilirdi?

Müslüman toplumun vicdanındaki soru buydu.

Biraz okumuş yazmış olan veya bilgin diye kabul edilen İslami duyarlılık sahibi kimselerin böyle bir ortamda yaşadıkları hayal kırıklığı, günümüze kadar uzanan pek çok sıkıntının önemli temellerindendir.

Bir kere toplumun kafası karışmıştı.

Bilinçli veya bilinçsiz, uygarlık boyutlu ve İslami nitelikli olarak yüzyıllarca Batı"ya karşı mücadele yürüten Müslüman toplumun en azmdan bir kesiminin "edilgin-tepkici konum"u bu süreçte kendi devletine yönelmiş, olay ilk defa köklü bir iç meseleye dönüşmüştür.

Yukarıda, Batı uygarlığının üstünlüğünü benimsettiği dönemde etki ve tepki ilişkisini değerlendirirken belirttiğim önemli bir özellik de, böylece yeni sürecin gerçeği haline gelmiştir. O da, tepkilerin büyük ölçüde etki odağı olan hâkim uygarlık tarafından şekillendirilmesidir.

Nasıl ki, Batı'ya karşı Müslüman toplumlar genellikle bu uygarlığın kurallarının biçimlendirdiği tepkilere mahkûm hale gelmiştiyse, olay iç meseleye dönüştükten sonra da

Levent Şahverdi Arşivi

devletin kültür değişimi yönündeki girişim ve uygulamaları, İslam açısından bir kimlik ve uygarlık sorumluluğu taşıma iddiasındaki kesimlerin tepkilerini büyük ölçüde belirlemiştir. Halen de öyle olmaktadır.

Açıkçası dün ve bugün "aşın" bulunan unsurlann tepkilerindeki aslan payı resmi aksiyonlara aittir. (Burada aşırılık ifadesi bir değer yargısı belirtecek şekilde kullanılmamakta, sadece, bilinen jargondan alıntı yapılmaktadır.) Daha somut bir ifadeyle belirtmek gerekirse, günümüzde toplumun belli kesimlerinin tepkilerinden rahatsız bulunan "düzen", gerçekte aynı "tepki'Terin büyük ölçüde hazırlayıcısıdır.

Önyargısız Sorgulama

Konumuzla bağlantısı bakımından bu iddiayı biraz daha açmak gerekmektedir.

Günümüzde "düzen" adına bir kısım İslami iddialı aşırı akımlardan şikâyetçi olanlar, aynı akımları yıllar içinde doğuran sebepler zincirinde geriye doğru gittikleri takdirde mutlaka şunu görümler: Cebri kültür değişimleri bu sürecin oluşumunda ciddi şekilde pay sahibidir.

Bunun böyle olması da doğaldır. Sert ve keskin hamlelerle yepyeni bir toplum yaratma girişimleri, kaçınılmaz olarak karşı tezlerin tohumlarını ekmiş, var olan karşı tez fidanlarını da beslemiştir.

Dürüstçe sorgulayalım: Esasen yüzyıllardan beri İslam'ı yok etmek için saldırdığına inanılan Batı dünyasına karşı "edilgin-tepkici" dürtüler içinde iyi-kötü direnç göstermeye çalışan Müslüman insanın kafası iyice karışmıştır. Zira yeni dönemde kendi devletinin yaptıkları ile dış düşmanın dilek ve eylemleri arasında benzerlik bulmaya itilmiştir.

Halkın -doğru, yanlış, eksik veya hurafeyle karışmış halde de olsa- kutsal bildiği birtakım kurum ve değerlere karşı

Levent Şahverdi Arşivi

yürütülen karalama ve dışlama programlarının böylesine duygusal bir tepki doğurması kaçınılmazdır.

Nitekim bu yüzden Ankara ile kitleler arasında bu zorunlu kültür değiştirme programlan yüzünden son derece katı duvarlar oluştuğunu inkâr edemeyiz.

Sadece Demokrat Parti'nin 1946 ve 1950'lerde aldığı oy bile bu görüşün doğruluğunu ispatlamaya yeter.

Burada iki gerçekliğin vicdanlarda meydana getireceği yansımalan önyargıya kapılmadan tespit etmeye çalışmak, aslında süregelen ilerici-gerici çatışmasının temel zeminini belirlemek için de zorunludur.

1) Ülkede Batılılaşmayı kutsayanlann özellikle İslam için söyledikleri...

2) Kendilerine karşı Bağımsızlık Savaşı verilen düşmanların İslam için söyledikleri...

Her ikisi arasındaki benzerlikler, özellikle dindar Müslüman bireyin sadece kafasını karıştırmakla kalmamış, yöneticiler hakkında derin kuşkulara, hatta kötü kanaatlere, ihanet damgası vurduracak yargılara yol açmıştır...

Bunun daha açık ifadesi, "devrim"lerin halkla beraber yapılamamış olduğudur...

Söz konusu kültür değişimlerinin cebri niteliği de zaten halkla beraber yapılamadıklarının ve yapılamayacak olmalarının ifadesidir.

Burada, halkın böylesi devrimlerin yapılmasına katılıp katılmayacağı tartışılmıyor.

Önemli olan bu yönelimlerin siyaseten değerlendirmesini sağlıklı biçimde yapabilmektir. Şu aşamada sorun, tepkici durumun karmaşık şartlarını biçimlendirmede yenileştirici resmi hamle odağının payını dürüstçe görüp görememektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Eğer buradan ille de bir öneri çıkarmak gerekirse, sadece şu söylenebilir:

Cebri kültür değişimi karşısında -çoğu, devletten soğuma şeklinde içe dönük, pek azı direnç düzeyinde dışa dönük- tepkilerin oluşumunda Batılılaşmacı iradenin hata ve katkı paylan bulunabileceği ilke olarak benimsenirse, karşıtlar arasındaki diyalog duygusallıktan kurtulur.

Kendi toplumuna yönelik yenilikçi uygulamalarda bulunan devletin kitlelerde oluşan tepkilerdeki rolünü görmek istemeyen pek çok önyargılı aydının zannettiği gibi "irticacı" ve "aşın" akımlar (bu deyimlerle her ne kastediliyorsa edilsin) sadece muhafazakâr sağ partilerin göz yummaları, taviz vermeleri ve şımartmaları sayesinde ortaya çıkmış değillerdir.

Çoğu tamamen tepkici özelliklerle doğup gelişen sivriliklerin kökünde, en azından kendileri kadar sivri, cebri kültür değişiminin de payı vardır. Daha açıkçası, eğer ülkede bir "gericilik" olgucu var ise, bunun gelişiminde birinci derecede pay sahibi bulunan etkenlerin başında, kendini "ilerici" olarak tanımlayan ve karşı tarafa şiddetle çullanan odaklar gelir.

Doğrusu önyargısız bakabildikleri takdirde bu gerçeği en önce, aşın dincilikten düzen adına yakınanlar tespit edeceklerdir.

Müslüman insanın "edilgin-tepkici" konum çıkmazını değerlendirirken, herhangi bir taraf adına değil, salt gerçek adına, cebri kültür değişimlerini yürüten erkin belirleyicilik oram üzerinde yoğun bir şüphecilikle durmak gerekir...

Aslında bu "belirleyicilik" boyutunu tespitte, "egemen" gücün seçtiği "öcü" odakların sürekli değişkenlik göstermesi önemli ipuçları vermektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu değişmelerin, genellikle, "öcü" odaklardaki "düzenle çatışma" düzeyinin gerilemesi biçiminde gerçekleşmekte oluşu çarpıcı bir çelişkiyi ortaya koyar.

Düzen adına en temel "irticai öcü" odak, camia, cemaat, örgüt, neredeyse on yılda bir değişmektedir.

Hafızamızı bir yoklayalım: 196O'lı yıllara kadar düzenin tespit ettiği en büyük örgütlü "öcü odak" Nurculuk olmuştur. 70'lerde ise Süleymancılık... Fakat sonra ne olmuştur?

Her iki topluluk da, kendi oluşumlarının başlangıç günlerini yaşayan temsilcileri tarafmdan dahi şaşılacak kadar yoğun ve beklenmedik değişimlere uğramışlardır.

O kadar ki, bir kısmı küsüp ayrılmış, bir kısmı yeni oluşumlara katılmıştır.

Şimdi soru şudur: Söz konusu "öcü" odaklar, düzenin -becerebildiği kadarıyla- uyguladığı yaptırımlar yüzünden mi böylesine yoğun değişim geçirmektedirler, yoksa bizzat düzenin kendi sertliğini bir ölçüde gevşetmesi sonucu mu "öcü" diye tanımlanan odakların istenmeyen ve ürkütücü bulunan özellikleri zayıflamaktadır?

İlk bakışta "yumurta mı, tavuk mu önce" sorusu gibi bir açmazla karşı karşıya bulunduğumuzu varsayabiliriz. Ancak, "sosyal olaylarda şiddetin şiddeti doğuracağı" şeklindeki beylik genellemeye tek gerçek olarak sarılmadan belirtilmelidir ki, üstün güç, gerilettiği kesitin bütün tepkilerinde pay ve sorumluluk sahibidir.

Dolayısıyla sistem seçtiği "öcü"lerin bütün maceralarında birinci dereceden "müdahil" durumundadır. "Öcü" sayılan çevreler de, ne kadar sağlıklı "tez" konumunda olduklarına inanırlarsa inansınlar, kendilerinin esneme veya sertleşme hallerini, büyük ölçüde düzenin belirlediğini kabul etmelidirler.

Levent Şahverdi Arşivi

Esasen söz konusu topluluklar bu "trajik" gerçekliği için için hissederler. Hatta bazen bu "öcü"ler, "egemen gücün kendi kendini smaması adına", harp oyunlarındaki gibi "düşman kuvvet" yapaylığında kullanıldıklarını bile fark edebilirler.

Nitekim zaman zaman bu camialarda, kendi içlerinden birilerinin ajanlıkla itham edilmesi âdettendir. Bazen kendilerince bu unsurları ayıklamaya da çalışırlar.

Ne var ki, yüzyıllara dayanan "edilgin-tepkici" konum, bir kısırdöngü olarak sürüp gider.

Peki, bu konumdan kurtuluş imkânı yok mudur?

Böyle bir soruya cevap ararken, "edilgin-tepkici" Müslüman insanın ruhsal durumunu daha yalın bir ifadeyle belirlemek gerekir.

Gerçekte herkesin anlayabileceği tanımlama ile nedir bu "edilgin-tepkici" konum hali?

Bu durum, adeta beyazların çoğunlukta bulunduğu bir toplumun siyahlarını oluşturmak gibidir...

Öyleyse çözüm, deri ameliyatları ile renk değiştirmeye çalışırcasına yapay uyum denemelerinde midir?

Kanaatimce çözüm, İslami duyarlılığı olan insanın kendi kimliğine, bizzat kendi mantığıyla giydirdiği "mutlak karşıt renk"ten annabilmesindedir.

"Beyaz"ı yenmek veya "beyaz"dan büsbütün kurtulmak gibi bir fantezi yerine, onunla insan olarak eşit konuma gelmeyi hedef seçebilse, aslında İslam'ın ilk günden beri açtığı ama sonraki nesillerin örttüğü evrensel sırrı yeniden keşfedecektir.

Bu sır, Müslüman insanın asla mutlak düşmanının olamayacağı gerçeğidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşman sadece "tecavüz eden", en geniş anlamıyla "haddi aşan" güçtür. Dolayısıyla istikrarlı değil, değişkendir...

Dün tecavüz eden bugün dost ve kardeş olabilir.

Bir Müslüman için "mutlak düşman" olamayacağı, tevhidin öğrettiği "hidayet" gerçeğiyle belirlenmiştir. Allah'ın yarın kimi inançlı, kimi inkârcı durumuna getireceği belli olmadığına göre, Müslüman insan için sadece güncel düşman vardır; o da haddi aşan, saldıran kişi veya kurumdur.

Burada da hedef yalnızca kötü fiillerdir, insan veya kurumlar değil...

Her gerçek Müslüman, o kişinin veya kurumun içindeki ilahi ışığın gün yüzüne çıkma ihtimalini her an gözetmekle yükümlüdür.

Müslüman kişi ancak böyle yapabildiği takdirde, yenilmişlik veya ezilmişlik duygusuna gömülmekten kurtulur, güncele tepeden bakabilir.

Bu da Müslüman insanın her durumda "bilge" olmaya mecbur bulunduğunu daha açık biçimde ortaya koymaktadır.

İster üstün (aziz) ve galip durumda olsun, ister ezik (zelil) veya mağlup durumda bulunsun, Müslüman insan eğer "bilge" değilse mutlaka ruhsal bozukluk içindedir. Nitekim zaferin (fetih) bile, "tövbe edilmesi gerekli" ruhsal bozukluklar yaşatabileceği, bizzat Allah kelamı (Nasr Suresi) ile ilan edilmiş değil midir? ("Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman; insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde Rabbini hamd ile tespih eyle, ondaıı bağışlanma dile.")

"Edilgin-tepkici" konumdaki insanın, kendisini tam ve doğru şekilde anlaması mümkün bulunmadığı gibi, karşı

Levent Şahverdi Arşivi

tarafa yönelik yargılarında haksızlık etmemesi de hemen hemen imkânsızdır.

Bir kere galip ve üstün durumda bulunanın "karşıt'Tannı doğru anlamak gibi bir ihtiyaç hissetmesi pek nadirdir. Sözgelimi Batı'nm bizi yanlış anlamaktan sakınmak gibi bir kaygı taşıdığını hangimiz iddia edebiliriz?

Dolayısıyla galip ve üstün durumda bulunanın zalim ve kötü olma ihtimali her zaman daha yüksektir. Ancak bu, "edilgin-tepkici" konumdaki müzmin ezik ve yenik tarafm zalim ve kötü olma ihtimalinin sıfır olduğu anlamına gelmez. Aksine ezik ve yenik olanın daha karmaşık zalimlik tarzları ve kötü yönleri olabilir. (Nitekim "İslami" ve "İslamcı" deyimi ile sıfatlanan oluşumların dış yüzleri hasımlannı, iç yüzleri de kendilerini yakmaktadır... Bunların büyük çoğunluğunda, kendi ilkeleri açısından bile müthiş tutarsızlıkların yaşanabildiği malum ve hatta meşhurdur...)

"Karşıt" kesimler arasında, tutarsızlık, haksızlık, zalimlik ile doğruluktan ve gerçekçilikten uzak bulunmak gibi ortak özelliklerin ^bğunluğu, toplumumuzdaki en temel ve bunaltıcı yarılmanın yaşandığı "laik" ve "laik olmayan" çatışmasında apaçık biçimde gözlenebilir.

Bir an için "taraf" olmaktan kendimizi mümkün mertebe soyutlayarak serinkanlılıkla baktığımız zaman, keskin ve sivri kültür değişimi zorlamacılannı bile, güncel tartışmalardaki yaklaşımımızdan daha anlayışlı bir üslupla değerlendirebileceğimizi görürüz. Aynı şekilde, bu cebri kültür değişimlerine karşı tepkici nitelikte gelişen aşırılıkları ve bunların günümüzdeki uzantılarını da kendi şartlan içinde doğal bulabiliriz. Pek açıktır ki, her iki durumda da, "anlayışla karşılama" veya "doğal bulma", bütünüyle benimseme ve onaylama anlamma gelmeyeceği gibi, eleştiri hakkını dışlamayı da gerektirmez.

Levent Şahverdi Arşivi

Yine bir an için kendimizi, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde hissedelim ve bakalım: Güçlükle bağımsızlığını kurtaran bir toplumun o günkü şartlarında, karşılarındaki dünyanın baş döndürücü gelişmişliğine özenen yöneticilerin yenilik ve atılım açısmdan nereden ve nelerden ilham alması doğaldı?

Batılılaşmaya en azından abartılı bir anlayış içinde sarılmakla eleştirebildiğimiz o kadrolar, yetişme şartlan ve kişisel özellikleri itibariyle, çok daha değişik başka yönelimlere açık bulunabilirler miydi?

Bu kadroların, İslam dünyasının o günkü herhangi bir toplumunu veya önderini örnek alarak hâkim uygarlık karşısındaki yenilmişliğin üstesinden gelmeyi tasarlamalannı beklemek, acaba ne kadar gerçekçi olabilirdi?

Yine aynı dönemi incelediğimiz zaman, yerli değerlerin ihyası ile yeni bir atılım sürecini başlatmak için, öncü olabilecek, örnek alınabilecek, fikri ve ilmi çapı yanında sosyal benimsenme açısmdan yeterli, karizmatik, kaç tane "İslam adamı" görebiliyorduk?

Topluma yeni bir heyecan kazandırmak isteyenler, köklere dönüp geçmişin üzerine parlak bir geleceği inşa etmek için, -kendi eğilim ve birikimlerinin elverişli olup olmadığını bir kenara bırakalım- içerideki hangi "dünya çapında" düşünce ve hareket adamını ilham kaynağı edinilebilirlerdi de değerlendirmediler, yok saydılar?

Farz edelim ki, ilk mecliste Cumhuriyet sürecini daha mükemmel bir başka model ile gerçekleştirecek, yerli değerlere daha saygılı, güçlü ikinci bir kadro vardı... Yine farz edelim ki, bu kadro iyi niyet, birikim ve program açısından öbüründen çok daha üstündü...

Öyleyse niçin kaybettiler?

Levent Şahverdi Arşivi

Kuşkusuz bu sorularla, anılan dönemdeki bütün uygulamaların isabetli olduğunu, cebri kültür değişimlerinin tamamının eleştirilemez olduğunu ispatlamak gibi bir amaç güdülmüyor. Sadece, karşıtlığın ruhsal şartları sorgulanmak isteniyor.

Özü itibariyle aym soruları, dün ve bugün karşı aşırılıklardan yakmanlara da yöneltme hakkımız vardır. Onlar, bu aşırılıkları kendilerinin ekip kendilerinin biçtiklerini kabul edene kadar da toplumumuzda, yapaylık oranı her zaman tırmandırılabilen kutuplaşmalardan yakınmaya devam edeceğimiz açıktır.

Evet, bütün karşıt aşırılıkların kendi kendilerini sorgulayarak, birbirlerini sivriltmede oynadıkları rolü araştırmaları, toplum barışı için şarttır.

Özellikle düzen adına aşırılık sergileyenlerin, karşı aşırılıkların gelişiminde kendi paylarını sorgulamaları çok önemlidir. Çünkü halen de "yükseltilmiş değerler cephesi" onlar tarafından oluşturulmuş durumdadır. Geçmişle günü barıştırmak, kopuklukları onarmak onların temel görevi, hatta borcudur.

Bir dönem için kendileri nasıl "tepkici" olduysalar, bugün de karşılarındaki kesimler aynı yapıdadırlar...

Bir an düşünelim: Kendi toplumunda milyonlara varan kalabalıkları dışlamak ve onlarla geçinememek, bir devlet için, sorumlusu düzenin dışında başka Hiçbir yerde bulunamayacak bir cürümdür. Eğer aşın olmak bir vatan ihaneti ise, suçluyu nerde arayacaksınız? Arap ülkelerinde veya İran'da mı?

Bunu yapanlar kendi vicdanlarını avutabilirler mi?

Unutmamalı ki, bu toplumda Humeyni devriminden ve hatta İhvan-ı Müslimin hareketinden daha önce de daima

Levent Şahverdi Arşivi

birtakım öcü kesimler ve aşın unsurlar olduğu hep öne sürülmüş, yakınılmış, takip ve mahkûm edilmiş, en katı yaptırımlarla cezalandırılmıştır.

Sonuçta ne olmuştur?

Her yeni adımda, önceki "öcü'Ter nispeten masum sayılıp, taze "kırmızı kuvvet"ler bulunmuş değil midir?

Tıpkı, dindar veya "dinci" bilinenlerin sık sık dün "bidat" saydıkları işi bugün "hizmet" aracı olarak görmeye başlamaları gibi.

Gerçi aslında her iki taraf da gönülsüz şekilde, farkında olmadan uzlaşmazlık katsayılarını azaltmaktadırlar. Uzlaşmaya gönüllü olunsa, çatışmanın yapaylığı daha iyi hissedilecek, hatta yer yer incir çekirdeğini doldurmayacak sorunlardan bile arbede çıkarıldığı kolayca fark edilecektir.

"Siyah-Beyaz"dan İllallah

Açıktır ki, tepkici konumun karmaşık sonuçlan tek yönlü olarak ele alınamaz. Alınırsa uzlaşma sağlanamaz.

Sadece bu temel benzerlik bile, birbirlerini kutup gören aşırıların, daha nerelerde ortak yapıda olduğunu tahmin edebilmek için yeterli anahtardır.

Kişileri şeytan veya ilah, Deccal veya Mehdi ilan etmek yerine, makul insanın takınabileceği doğal tavırlara geçebilsek, hiç şüphesiz, günümüzün çıkmazlarını aşmakta bu kadar zorlanmayacağız.

Bu yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen zorunlu kültür değişimlerinin oluşturduğu ve günümüze taşıdığı iki zıt kutbun her biri, karşısındakini ilmi bir gerçekçilik ve serinkanlılıkla inceleyecek olsa, kesinlikle önyargılarının fazlalığını görecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Karşıtlığın zannettikleri kadar "vahim" ve uzaklaştırıcı olmadığını tespit edecek, en azından birbirlerinin sayıca çokluğu, yoğunluğu ve "ürkütücü" buldukları gücü konusunda abartıya düştüklerini anlayacaklardır. Fakat makul olmak yerine fanatik kalmak, azgelişmişliğin doğal ve acı gerçeğidir.

Şimdilik keskin ve fanatik konum alış -maddi ve itibari anlamda- daha kazançlı, daha iç gıdıklayıcı ve daha kolaydır.

Sözünü ettiğimiz dönemin cebri kültür değişimlerinden önemli bir kısmı bugün bir kesimce hâlâ ölçülü veya abartılı şekilde yüceltilip bir kesimce de yine ölçülü veya abartılı biçimde yeriliyorsa, ilah veya şeytan sayıcı yaklaşımların tasfiyesine kadar kendi gerçekliğimizi çıplak olarak görme ihtimalimiz yok demektir.

Makul insan, sözünü ettiğimiz dönemi şiddetle eleştirebilir, tamamen veya kısmen onaylayabilir, tamamen veya kısmen reddedebilir.

Makul insanın yapamayacağı, o dönemin öncülerini şeytan veya ilah saymaktır.

Biri dolaylı yoldan İblis'i kutsamak, öteki de insanı kukla düzeyine indirmektir.

Doğal ve makul tutum eleştiri, beğeni, anlayış, onay, itiraz, ayıklama, tartışma gibi çeşitli kavramların akrabalığını benimsemektir...

Toplum için yol kesici olan, bu doğal tutumlar içerisinde düzen açısından "takdir" içermeyenlerin suç, hatta ihanet gibi değerlendirilmesidir.

Düzen zaten cebri kültür değişimleri başladığından bu yana rahatsız olan ve kendisine mesafeli duran dindar kitleleri ve özellikle bu kitlelerin belli bir kültür düzeyi tuttu-

Levent Şahverdi Arşivi

rabilenlerini her geçen gün biraz daha kendisinden itmiş, uzaklaştırmıştı^

Açıkçası düzen, en fanatik bağlılarının öncülüğünde kendisine, kendi toplumu içinden katı bir tepki tabakası oluşturmak üzere bazen aptallıkla, bazen neredeyse hıyanetle yorumlanabilecek yanlışlar yapmış, bir türlü kendi insanı ile barışmayı beceremeyiştir. Hatta bunu zekice denediğini bile söylemek mümkün görünmemektedir.

Bu durumun, dindar Müslüman insan üzerinde meydana getirdiği belirsizlik duygusunun önemi düzen tarafmdan anlaşılamamıştır.

İnancından hiçbir şekilde vazgeçemeyecek geniş kitlelerin kendilerini devletlerinden kopuk ve ona yabancı hissetmelerinin büyük bir sosyal facia olabileceğini görmek şöyle dursun, sanki gerekirse milyonlarca muhalifini yok edebileceğine veya birer kaldırım taşı kadar uysalca yere yatırarak çiğneyip kullanabileceğine emin ve buna hazırmış gibi davranmaya devam etmiştir. (Böylece dindar kesimlerdeki "Deccal" şartlanmasının gelişmesine bizzat düzen çanak tutmuştur ki, bu konu ileride "Mehdi" şartlanması ile birlikte ayrıca ele alınacaktır.)

İslam uygarlığının çöküşünden bu yana izzet duygusunu (üstün olma bilincini) hızla tüketerek zillet şinikliğine (alçalış hissine) gömülen Müslüman toplumların "edilgin-tepkici" konumu, öncelikle sahte bir uhrevileşme sonucu doğurmuştur.

Aşağılanış sürecinde Müslüman insan "dünyayı imar" ve "hayatı güzelleştirme" görevi ile yükümlü bulunduğu bilincini yitirir.

Hak dinine mensubiyetten zerre kadar şüphe duymamanın getirdiği avunuşla, nasılsa öbür âlemde, dünyadaki galiplerden daha iyi durumda olacağı yolunda edilgin bir

Levent Şahverdi Arşivi

rehavete sürüklenir. Beraberinde tasavvuf da genellikle "salt miskinlik" olarak görülür ve öyle gösterilmek istenir.

Türkiye özelinde daha kesin ve açık biçimde gözlendiği gibi, Batı karşısında mahkûmiyetin teslimiyete dönüşmeye yüz tuttuğu sürece gelinirken tasavvufi kurumların büsbütün yozlaşması, sahte veya yüzeysel uhrevileşmeyi de olabildiğince pekiştirir.

Böylece, uygarlık mücadelesini en azından şimdilik hezimetle noktalamış bulunan Müslüman insan, en temel sivil dayanağından yoksun kalır. Bilgece tevekkül ve teselli ile, "dünyayı yeniden ıslah ve imar etme" görevi açısından sağlıklı umutlar yaşayabileceği gerçek tasavvuf okulları da istisnai sığmaklar haline gelirler.

Oysa Müslüman insan için, dünyanın en kötü şartlarında bile güçlü bir umut ve iyimserlik içinde bulunmak, inancın ve sağlam geleneğin gereğidir.

Daha önce de değinildiği gibi Hudeybiye Antlaşmasının görünürdeki yıkıcı şartlarına rağmen karamsarlığa kapılmayan, aksine böylesine -zahiren- kara ve yıldırıcı bir tablo karşısında daha güçlü bir iyimserlikle davasına sanlmaktan geri durmayan peygamberin ilham verici hatırası, çarpık ve sahte uhrevileşme sürecinde, sanki Müslüman toplumların hafızasından silinmiş gibidir...

Uygarlık planında tükenişin, en cahil Müslüman insanın vicdanında bile kesinlik kazandığı yıkılış faslında, yeniden parlak bir geleceğin doğabileceğine ilişkin söylemlerin gücü de hemen hemen sıfırlanmıştır. Türkiye özelinde bu sürecin, cebri kültür değişimlerini ve çatışmayı iç mesele haline getirişi, Müslüman insanın "edilgin-tepkici" konumunu büsbütün zorlaştırmıştır.

Böylece, ya Müslüman kimlikten neredeyse "tamamen" denecek bir yoğunlukta vazgeçme veya kendi toplumunda

Levent Şahverdi Arşivi

dışlanmayı göze alarak direnişte bulunma ikilemi ortaya çıkacaktır, ikinci yolu seçenlerin oluşturduğu akımlar yapay birer azınlık gibi, şartların elverdiği ölçüde kendilerine özel dünyalar kurmaya yönelirler.

Bu da, edilgin ve tepkici Müslüman insana ters yönlü iki tür etkide bulunmaktadır:

Birincisi, toplumdan, kendisinin ve dışındakilerin de aleyhine olacak şekilde soyutlanmasıdır.

İkincisi ise, tepkilerin belirlenmesinde "karşı taraf'ın katkı payının bir ölçüde azalmasıdır.

Cebri kültür değişimlerinin doruk çağından hemen sonra gelişen "İslami" akımların, toplumdan ve devletten uzak duruşları 1970'lere kadar sürer. Bu dönemde, komünizm tehdidinin de etkisiyle beraber sözünü ettiğimiz akımların siyasi ağırlıklarının belirmesi üzerine devleti yönetenlerin yaklaşımı hayli değişir.

Artık belli başlı "İslami" akımlarla devletin seçimle gelen unsurları arasında, karşılıklı siyasi ve sosyal yararlara dayalı bir uzlaşma süreci gelişir... Fakat hâlâ, hem çağı ile hem de kendi toplumuna yön veren temel resmi ilkelerle çatışma halinde bulunduğuna inanan Müslüman insanın, içeriden ve dışarıdan her türlü etkiye açık edilgin konumu sürmektedir. Çünkü kendisi hâlâ, bu dünyanın "birinci sınıf" insanı sayılmadığı hissi içindedir.

O, "beyaz Türkler" arasındaki "koyu yeşil" bir parya kalabalığının parçasıdır. Böyle hisseder, böyle hissetmesi için gerekli her şey vardır.

Bu şekilde zemin, yeni öcülerin türemesi için elverişli olmaya devam etmektedir.

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İsrail'in bölgede en önemli etkenlerden biri haline gelmesi ile Ortadoğu ilham-

Levent Şahverdi Arşivi

lı "İslami" akımlar filizlenir. Arkasından İran devriminin etkisiyle, çağa ve Batı'ya karşı teslimiyetin kader olmadığı umudu, bir kısım Müslüman insanı yeni karmaşık ve sağlıksız arayışlara yönlendirir.

Bu süreçte, devletin seçilmemiş güç odaklarınca ve bu odaklar paralelinde baskı oluşturan sivil görünümlü kurulularınca yürütülen ilkel kampanyalar tepkici-edilgin konumdaki Müslüman insanı yeniden, düzenle yoğun çekişme durumuna sürükler.

Sözgelimi, inanç özgürlüğünün doğal ve çağdaş bir yansıması olan "başörtüsü" kullanımı, sanki ülkenin özel bir kavga alanına daha ihtiyacı varmış gibi adeta zorla iç karartıcı bir bunalım kaynağı haline getirilir.

Meşru demokratik haklarm kullanılmasının önünde vehimlerle oluşturulan yapay barikatlar, bütün topluma zaman, imkân ve enerji kaybettirir.

Adeta fincan yüklü bir filin kaşınması gibi, devletin durup dururken kendi uyruklarından kalabalık bir kesimi silkeleyişi, toplum yapısını sarsmaya başlar.

Toplumda yaşanan çok yönlü değişimler gözlerden kaçar.

Oysa Soğuk Savaş süresince pek çok alanda derin değişimler yaşanırken İslami duyarlılıkların gelişmesi ile ülkenin nüfus yapısında da önemli bir farklılaşma yaşanmıştır. Bu dönemde ilerici, yenilikçi, Batıcı ve kökten Batıcı çevrelerde çekirdek aileye doğru daralma veya hatta ailesizleşmeye doğru eğilimler yoğunlaşırken, gelenekçi ve dindar insanların, öteki kesimlere nazaran daha çok çocuğu olmuş, dolayısıyla mesela başlarım örten hanımların oranı hızla artmıştır. (Aşağı yukarı aynı süreçte etnik bir bilinçle neredeyse asgari 10 çocuktan başlayıp 30 çocuğa kadar çoğalma kararlılığı içinde hareket eden ve ettirilen kesimlerde görülen nüfus patlaması farklı bir bahistir.)

Levent Şahverdi Arşivi

Böylesine yaygın ve yoğun bir halk isteği ile mücadele etmeye kalkışmak, edilgin Müslümanların tepkilerini adeta göz göre göre "kötüye planlamak" değil midir? Milyonlarca insanı, yıllar boyu kendi devletleri ile kavgalı durumda kalmaktan kurtaramamak akıl almaz bir yönetim faciasıdır.

Yozlaşmaya Doğru mu?

Şüphesiz ki, edilgin-tepkici Müslüman insan dünden bugüne aynı çizgide yürümemektedir.

Maddi, ilmi ve fikri yoksulluğun aşılması yönünde alman mesafe, yukarıda sözünü ettiğimiz sahte ve eksik uhrevileşme sürecini gevşetmektedir. Buna karşılık, yeni süreçte edilgin-tepkici Müslüman'ın inanç temeli açısmdan tartışmalı, çok karmaşık boyutları olan bir dünyevileşme çığırı gelişmeye başlamıştır.

Olumsuz yanlarına rağmen böyle bir dünyevileşme, edilgin-tepkici Müslüman insan üzerinde, yüzyıllar sonra yeniden özgünlük ve yaratıcılık yönünde geliştirici bir işlev yürütebilecek gibi görünmektedir.

İlginçtir ki, bu yönelim bile "irtica sermayesi" gibi örgüt bildirisinden fırlamış söylemlerle karalanıp, bizzat bu söylemlerin öncülerince arzu edilecek "değişim" bile baltalanmak istenmektedir.

Acaba asıl "irtica" ve "aşırılık" bu değil midir?

Oysa sözünü ettiğimiz dünyevileşme süreci, "İslami" denilen oluşumların yaşadıkları pek netameli, hatta belalı bir aşamadır.

Daha da önemlisi şu ki, böyle bir süreç "düzen"in kuşkulandığı aşırılıkları hızla törpülemektedir.

Bu aşamada, düzen için "ideolojik açıdan tehlike teşkil etmeme" halinin garanti belgesi sayılacak "kirlenme" türleri,

Levent Şahverdi Arşivi

İslami oluşumların büyük bölümü içinde hızla yaygınlaşıp yoğunlaşmaktadır.

Tıpkı, çarpık ve çökük "uhrevileşme" gibi, bu yeni dünyevileşme aşaması da, Müslüman insanı, daha önce üzerinde durduğum gerçek ve derin tevhit anlayışından ve zevkinden uzaklaştırmaktadır.

CİT (Cemaat İktisadi Teşebbüsleri) adı altında değerlendirdiğim girişimler, "edilgin-tepkici" Müslüman insanı yeni ve acı bir tecrübeyle yüz yüze getirmiştir.

Dini hiçbir ideali ve ahlaki herhangi bir ön kabulü bulunmayan şahıs ve kurumların işletmelerinde dahi hayal edilemeyecek bazı fenalık ve çirkinlikler, "İslami" deyimi ile nitelenen cemaat ve tarikat türü bazı oluşumların tüzel kişilikleri adına kurulmuş çeşitli şirketler (ve holdingler) içinde yaşanabilmiştir.

Çekici kadın, para ve mevki hırsı, şahsen CİT dediğim, "irtica savar" çevrelerin ise "gerici sermaye" dedikleri bu işletmelerde cemaat kardeşliği iddiasındaki bireyleri neredeyse birer "Kabil" haline getirmiştir.

Allah'tan, ortalarda "Habil" pek az bulunduğu için henüz "karga'Tarın defin dersi vereceği cinayetler başlamamıştır. (Eğer bu satırlar yazılırken başlamamış ise...)

Lakin o âlemde, ahlak ve ilke cinayetleri dizi halinde sürmektedir.

Sonuç olarak vurgulanması gereken şudur: Edilgin Müslüman insanın düzen için "tehlikeli" sayılabilecek unsurları, bizzat düzenin temel kadroları tarafından işlenen dalalet ve hatta ihanet çaplı yanlışlara rağmen büyük bir hızla evcilleşmektedir.

Bununla birlikte gerilimlerin her an yeniden tırmanması, daha doğrusu tırmandırılması mümkündür. (Kitabın ilk

Levent Şahverdi Arşivi

baskılarındaki bu satırların yansıttığı durumlar, maalesef elinizdeki baskı için yapılan gözden geçirme sırasında da yaşanmakta, irtica üstünden fırtına ekme deneyleri farklı biçimlerde her an tekrarlanmaktadır.)

Edilgin Müslüman insanların şu veya bu kesimini yeniden tehlikeli bulmaya başlayacağımız "ara demler" geldikçe, ilk hatırlayacağımız gerçek şu olacaktır: Birilerinin "kırmızı kuvvet" ihtiyacı depreşmiştir. Bu ihtiyacın çoğu zaman dış manevralarla üretildiğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Daha açık ifade etme gerekirse, bütün Müslümanlar gibi "edilgin" konumda bulunan köktenci unsurlar ile "düzen" arasındaki çatışmada, iki taraftan birinin daha makul olduğuna dair kanıt bulmak zordur.

Doğrusu şahsen köktencilerin tepkilerini izledikçe, onlara karşı çıkanların yanında yer alma eğilimine kapılırım. Hemen aynı demde düzenin düzenbazlıklarını gördükçe de köktencilerin yanında yer almayı tercih ederim.

Yine de kendimi her zaman ortada tutmaya çalıştım. Ortada kalabildiysem, ortada kalmam da isabetliyse, bunu kendi becerimden ve tercihimden çok iki tarafın neredeyse eşit iticiliklerine borçlu olduğumu itiraf etmem gerekir.

Aynca eklemeliyim ki, 1990'lara kadar siyasal İslamcıların düzenle uzlaşabileceğine şüphe ile bakmaktaydım.

Şimdi de eski siyasal İslamcıların pek çoğunun yaşadığı bunca değişime, özellikle maddi güç edindikçe sergiledikleri çağdaşlaşma ve Batılılaşma heveslerine rağmen düzenin gizli, açık, dinamik, karanlık veya derin mimarlarının toplumda herkesi kuşatacak bir barış istediklerine şüphe ile bakıyorum...

Düzenin, daha doğru ifadesiyle sivillerin üstündeki devletin, "takiyye" ihtimalini hâlâ savaş sebebi sayabilmesini

Levent Şahverdi Arşivi

ise açıklamaktan acizim. Onun için, iç barışın kolayca ve basit gerekçelerle sarsılmasını sağlayan karşılıklı keskin sirke nitelikli söylemlerin gerçek sahiplerinin, kısacası fitnenin baş mimarlarının yerli kurum ve kişiler olabileceğine ihtimal veremiyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Altıncı Bölüm
"Muhalefet Kültürü"nden "Kukla Müslüman" Çağına

İslam dünyasının gerilemesi ile Batı'da demokrasi kültürünün gelişmeye başlaması, adeta ters yönde iki paralel ok gibi yürüyen olgulardır.

Soru şudur: Müslüman toplumlar, yarattıkları uygarlık şahikalarının gölgesinde uykuya dalarken, amansız bir çatışma içinde bulundukları Hıristiyan toplumlar ne yapıyorlardı?

İçlerindeki bütün karışıklık, dağınıklık, çalkantı ve sarsıntılara rağmen Batı toplumlan dinamik arayış ve yönelişlerle her yeri ve her şeyi didik didik etmeye adeta şartlanmış macera insanlarının itibar gördüğü iklimler haline gelmişlerdi.

Henüz dağınık, barbar, ilkel, pis ve başka bir sürü olumsuz sıfatı hak edecek durumdaydılar, ama çok yönlü merakları, arzulan ve hırsları vardı. Her yerden ve herkesten kendi işlerine yarayacak olanı almak için gasp, hile, kandırma ve meşru ticaret gibi, her türlü yola başvuruyorlardı.

Tükenmez macera tutkularıyla öteye beriye koşuşturan çılgınlarından, evreni tanımaya çalışan bilginlerine kadar bütün insanlarıyla bu toplumların çok şeylere gebe bulundukları, kendilerini inceleyen birileri olsaydı muhakkak fark edilecekti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunca enerji ve hareketlilik mutlaka bir şeyleri değiştirecek, geliştirecekti...

Batı "ileri"ye yönelmişti.

Bu toplumlar, sonu şimdiki demokrasiye uzanacak çetin ve uzun yolda sancılı gelişmeler yaşayarak yürüyorlardı. Müslüman toplumlar ise ilk dört halife zamanında şûra marifetiyle yakalanan "erken demokrasi" mucizesinden kaba saltanat düzenine gerilemiş bulunmaktaydı.

Bugün gerçek demokrasinin temsil ettiği değerler sisteminin pek çok unsurunu daha o dönemde sağlıklı biçimde hayata geçirmiş bulunan Müslüman toplumun sonraki nesilleri, çok da uzun sayılamayacak bir süre sonra en ilkel yöntemlerle güdülen sürüler haline gelmişlerdi.

Bu durum bizi ilk bakışta demokrasi ile gelişme arasında doğrudan ve kaçınılmaz bir ilişki bulunduğu sonucuna götürürse de, konunun bu derece yalın bir biçimde doğru değerlendirilebileceğini sanmıyorum. Çünkü en azından, İslam toplumlannu^ "karşı uygarlık" tarafından geriletilmeye başlandığı ilk dönemlerde Batı için de henüz demokrasiden söz etmek imkânsızdır.

Ayrıca Batı'nın yükselişinde Rönesans ve Reform olguları ve bu olguların altında yatan ruhsal ve sosyal dinamikler ile beraber, insanlık dışı yollardan edinilmiş muazzam haram sermaye gibi başka etkenlerin de büyük rol oynadığını göz ardı edemeyiz. Bilindiği gibi Batı'nın macera, arayış ve gelişme aşamalarında, "Yeni Dünya"nın keşfi ile büyük bir vurgun vurulmuş, İnka, Aztek ve Maya mirasları feci şekilde talan edilmiştir.

Afrika'nın güneyi ve batısı, Asya'nın Osmanlılarca uzanılamayan noktaları, kabına sığmayıp taşan Batı kavimleri için sürekli gasp alanı olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

İnsanlık tarihin en utanç verici barbarlık uygulamaları Batı'mn imzasını taşır.

Bütün bunlardan sonra kalkıp da "Batı, demokrasi kültürü sayesinde şahlanmıştır" demek, pek gerçekçi ve namuslu bir değerlendirme olamaz.

Kaldı ki böyle bir yargıya teslim olursak, mesela vahşi Nazizm'in maddi atılımlarmı içine alması imkânsız bir genelleme yapmış oluruz. Aynca, Sovyet ve peyklerinde komünist diktatörlük liberal dünya ile yarışabilecek bir kalkınma gerçekleştirememiştir ama, bugün Çin'deki acımasız idare demokrasinin gölgesine bile kapı aralamadan muazzam bir büyüme yakalamıştır.

Kıyaslayacak olursak, mesela Türkiye ve Pakistan Çin'den çok daha demokratik ülkelerdir, ama her ikisi de Pekin yönetiminin gerçekleştirdiği ekonomik atılımları rüyalarında görseler bayram ederler.

Şüphe yok ki, demokratik olgunluğun ekonomik kalkınma ve gelişme ile çok yakın bir ilişkisi vardır. "Piyasa ekonomisi"ni kutsamanın liberal bir ayin halini aldığı günümüzde en fanatik komünistin bile bunu büsbütün inkâr etmesi beklenemez.

Dolayısıyla şu aşamada sorun, Batı'mn gelişim sürecinin başlarından itibaren en belirleyici etkenin demokrasi olup olmadığını tartışmaktan ibarettir. Bunu tartışamazsak, başka etkenleri göz ardı etmiş oluruz. Böylece Batı'mn başarılarının altındaki "haram" değerleri, gasp edilmiş altınları ve kanları emilmiş milyonlarca köleyi unutur, daha da kötüsü, örtülü bir biçimde vahşeti ödüllendirmiş konumuna düşmekten kurtulamayız...

Batı'mn hakkını teslim edebilmek için, pek çok Batılının da zaten itiraf ve isyan ettiği insanlık dışı uygulamaları takdis etmek gibi bir mecburiyetimiz yoktur.

Levent Şahverdi Arşivi

Kendimize dönelim: Bugün bizim zihnimizde uyandırdığı çağrışımlar çerçevesinde demokrasiyi, İslam dünyası ile Batı arasındaki ilişkiler için kilit kurum saymamız çok da isabetli bir yaklaşım olmaz. Bununla birlikte, Avrupa'da demokrasi kültürü ancak Müslüman toplumlara nazaran pek ilkel ve sönük olduğu dönemlerde -ilk Haçlı Seferleri'nden sonra- mayalanmaya başlamıştır. Zira o zamanlar Batı, İslam'la teması sayesinde eski Yunan'ı yeni tanımaya başladığı için demokrasinin adından bile habersiz bulunmaktadır.

Böyleyken, o çığırda "demokrasi kültürü"nün mayalandığını öne sürmek ilk bakışta belki biraz garip görünebilir. Ancak, eğer kelime bağnazlığından sıyrılabilirsek burada bir sorun olmadığını fark ederiz.

Demokrasi kültürü, gerçekte henüz adı konmadan ve ilgili kavramlar gelişmeden, hatta yaratacağı kurumlar hayale bile gelmeden önce mayalanmış olsa gerektir.

İsmin şu veya bu olması önemsizdir.

Önemli olan, bugün "demokrasi kültürü" deyince anladığımız ilke ve değerlerin çekirdeklerini oluşturacak evrensel cevherdir.

Bu durumda, daha iyi anlaşabilmek ve değerlendirmelerimizden yaratıcı sonuçlar çıkarabilmek bakımından ilk önce demokrasi için temel bir özellik, neredeyse "tanımlama" değerinde bir nitelik seçmek zorunda olduğumuz ortadadır.

Bu öyle bir nitelik olmalıdır ki, demokrasinin en ilkel örneğinden en gelişmiş uygulamasına kadar her aşama için geçerlilik ifade edebilsin.

Açıkçası, ismi ne ve nece olursa olsun, evrensel bir temel üzerinde daha gerçekçi, daha kullanışlı bir "demokrasi" tanımı yapmak zorundayız.

Levent Şahverdi Arşivi

Şahsen bu amaçla günümüzde "demokrasi" kelimesinin, hemen her insanın zihninde uyandırdığı bütün ortak anlam ve değerlerin temel cevherini "muhalefet kültürü" deyimiyle ifade ediyorum.

Burada "muhalefet" kavramının yerine, daha genelleyici -ve biraz da soyutlayıcı- niteliği ile "eleştiri" kavramı da konulabilir. Ancak o takdirde "eleştiri" direnişi içermeyebilecektir.

Oysa "muhalefet" kavramı direnişi içerdiği gibi "eleştiri"yi de içerir...

Demokrasinin sadece temel bir gerçeğini ifade eder gibi görünen "muhalefet kültürü" deyimi, ilk bakışta "tanımlama" değerinde bir nitelik olmaktan uzak, sınırlı, hatta sınırlayıcı bir sıfatlandırma sanılabilir... Oysa konuyu bütün yönleriyle değerlendirmeye çalıştığımız takdirde, en ilkelinden en gelişmişine kadar her demokrasi uygulama veya denemesinin, adeta bütünüyle "muhalefet kültürü"nden çıkmış bulunduğunu görürüz!

İşin özü budur.

Bir yerde demokrasiden söz edebilmek için orada en dar anlamda da olsa "muhalefet kültürü"nün var olması en temel şarttır. Demokrasi için başka hiçbir kurum, kavram ve şart "muhalefet kültürü" kadar "olmazsa olmaz" değildir.

Daha da önemlisi, "muhalefet kültürü" açısından olgunluk ve gelişmişliğin, demokrasilerde kaliteyi belirleyen birinci özellik olmasıdır. Çünkü "muhalefet kültürü", demokrasi için somut siyasi yapılanmadan çok daha önemli temel olgu ve dinamikleri içermektedir, içermelidir. Hayat, bu kültürdedir.

"Muhalefet kültürü"nün gelişmeye açık olmadığı toplumlarda ve topluluklarda (cemaat), başta din olmak üzere

Levent Şahverdi Arşivi

bütün temel kurumlar donuklaşır, bilim, sanat ve düşünce hayatı sönükleşir.

Hepsinden önemlisi, sağlıklı, kalıcı yenilik ve atılım coşkusu sıfırlanır...

Demokrasi her şeyden önce "muhalefet kültürü" demektir. Ancak, bu deyimi muhaliflerin veya muhalefet durumunun niteliklerini ortaya koymak bakımından tercih etmiş değilim. Aksine "muhalefet kültürü" iktidardakiler açısmdan daha öncelikli bir demokratik temeldir.

İlk anda tahmin edileceği gibi, "muhalefet kültürü" esasen evvela iktidardakilerin çokseslilik ve çeşitliliği içtenlikle benimseyip vicdanlarına sindirmiş olmalarını gerektirir. Bu ise, iktidarda bulunanların en sert örneklerine varıncaya kadar her türlü "muhalif tutum"u peşin olarak doğal karşılamaları ve hukukun sınırlarından -ve en önemlisi hukuk terbiyesinden- hiçbir durumda şaşmamaları demektir.

Burada insanoğlunun evrensel macerasıyla uyumlu bir gerçeklik söz konusudur. İnsanın doğadaki mücadelesi de özünde bir "muhcffefet kültürü" örneğidir. Orada da mevcutla yetinmeme, kötü, acı ve yetersiz durumlara katlanmama, olumsuzluklara karşı çıkma, direnme, dayanma, arama ve zorlama görülmektedir.

Zaten "muhalif tutum" gerçekliğinin önemini kavradığımız zaman dini açıdan da insanın bütün macerasmı daha kolay anlamlandırmaya başlarız.

Bilindiği gibi Hz. Âdem'in ilk "muhalif tutumu", aşağı ve alçak olan dünyaya indirilişimizin gerekçesidir.

İlahi Senaryodan Esinlenerek

Hz. Âdem'in bu "aykırı" davranışını vurgulu ifadelerle yansıtan *Kur'an-ı Kerim* kuşkusuz bizi pek çok şey üzerinde dikkatle ve uzun uzun düşünmeye çağırmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Herkes farklı ilhamlar da alabilir.

Şahsen en çok heyecanlandığım husus, Hz. Âdem'in yaratıcıya "muhalif tutum" alabilmesi, yaratıcının bunu mümkün kılmasıdır.

Ondan sonrası üzerinde sayısız yöne doğru düşünce geliştirebilir, tartışma yürütebiliriz. Ama hiçbir karşı çıkış, yaratıcıdan gelen emir ve isteklere dahi muhalefet etmenin olabilirliği kadar müthiş bir anlam taşıyamaz.

Denebilir ki: "Tamam, Hz. Âdem bu muhalefetiyle cezalandırılmıştır, zaten ondan daha sert bir muhalefet yapan Şeytan da lanetlenmiştir. Öyleyse muhalefet yapma özgürlüğü bir yandan da başınızın belaya girmesi ve cezalandırılmanızla eşanlamlı olmaz mı?"

Ancak bu itiraz, verdiğim örneklerdeki taahhüt faslını göz önünde bulundurmamayı gerektirir. Zira Hz. Âdem ve Şeytan'ın yaptıkları birer muhalefet eylemi örneği olmakla beraber, aynı zamanda başlangıçtaki akitlerine aykırı da davranmaktır ve bu yüzden cezalandırılmışlardır. Kaldı ki Hz. Âdem af dilediği için bağışlanmış, sonra da peygamberlik makamına yükseltilmiştir. Gerçi bu noktadan hareketle "Böylece muhalif tutum, beşeri makamların en yücesiyle ödüllendirilmiştir" anlamında bir hüküm çıkarmak ileri gitmek olacaktır. Ancak ilahi senaryonun bu şekilde gelişmiş bulunmasının, çok zengin çağrışımlar ve ilhamlar uyandırması doğal, hatta zorunlu değil midir? Bu ilahi öyküler üzerinde düşünerek en azından "muhalefet kültürü" için çerçeve ve smır belirleme bakımından ipuçları arayabiliriz.

Yaratıcının "muhalif tutum'Tarı mümkün kılmasının üzerinde düşünürken, gerçek demokrasilerde "iktidar'Tn tahammül ve hoşgörü sınırlarını mükemmele en yakın biçimde belirlemek daha da önem kazanmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Hakiki ve ileri bir demokraside iktidar, muhalefetin özgür, samimi, renkli, kişilikli ve etkin olabilmesinden de kendisini sorumlu hissetmelidir.

Şüphesiz bu temenni erişilmez bir hülyayı seslendirmek gibi görülebilir, ama imkânsız bir rüya da değildir.

Gerçekten "ileri" anlayışta bir iktidar, muhalefetin yetersizliğini kendi kusursuzluğu, başarısı veya talihi olarak görmemeli, aksine en ciddi demokrasi zaaflarından biri, dolayısıyla önemli bir ülke sorunu saymalıdır.

Yaratıcının halifesi olan insana ancak bu idrak derinliğine sahip "iktidar" yakışır.

Hemen kaydetmeliyim ki, bu "yakışır" durumun çok çetin bulunacağını, hatta destansı sayılabileceğini asla gözden uzak tutuyor değilim.

Öyleyse niye dile getiriyorum?

Sıradan demokrasilerdeki yerleşik "muhalefet kültürü" düzeyinin yetersizliğini vurgulayabilmek bakımından aşırı iyimser örneği de ^ade etmeye çalışıyorum.

Mükemmeli kaydettikten sonra demokrasi kültürümüzü kıymet hükmü bakımından sorgulamaya başlamamız daha isabetli olacaktır.

Bir kere şu aşamada ortadan kaldırmamız gereken pek çok saplantılar vardır ki, onları kolayca "demokratik" kabul emekteyiz: Mesela, demokrasinin özü olarak gördüğüm "muhalefet kültürü"nü sadece siyasi zeminde ve kurallar çerçevesinde meşru mücadele verebilen bir örgütlü muhalefet şeklinde tanımlamak ve bu aşamaya bakarak düzenin gelişmişliğine hükmetmek önemli ve yaygın bir saplantıdır.

Kanaatimce, demokrasinin olgunluk derecesini yansıtan en temel ölçüyü şöyle bir soruyla araştırabiliriz: İktidarlar, muhalefet gerçeğini kendileri tarafından sergilenmiş bir

Levent Şahverdi Arşivi

lütuf veya göstermelik bir düzenek şeklinde mi algılıyorlar, yoksa samimiyetle vazgeçilemez bir ihtiyaç olarak mı benimsiyorlar?

Tecrübelerimizi yoklayalım, kendimizi inceleyip tartmaya çalışalım: İktidarın en kıyıcı ve yıkıcı yanı, sahibine, "doğal durum yönetimde benim bulunmamdır" duygusunu vermesidir. Ne kadar uzun sürmüş olursa olsun hiçbir iktidar, hükmetme işinin doğası gereği, kolay kolay sahibine gına vermez ve içtenlikle "yeter artık biraz da başkaları gelsin" dedirtmez.

Demokrasilerde sorun kişilerin ne söylediklerinin değil, ne hissettiklerinin yeterince algılanamamasındadır. Sistemin bütün öteki sakıncalarını aşabilir, ama "demokrat" bir insanın hissettiği gibi görünmeme durumuna engel olacak garantili mekanizmalar geliştiremezsiniz.

Evet, "hissetmek" çok önemlidir. Yoksa kimse, nutuk atarken muhalefetin demokrasiler için "olmazsa olmaz" şart bulunduğunu tekrarlamaktan kaçınmaz.

Bütün mesele, insan olarak samimiyetle muhalefetin vazgeçilmezliğini hissetmek, ona inanmak, hava ve su gibi mecbur bulunduğu duygusunu yitirmemektir.

Yalnızca böyle bir demokrasinin gerçek "demokrasi" olabileceğini düşünüyorum.

Böyle bir erginliğe ulaşıncaya kadar bütün demokrasi denemeleri, gerçek demokrasiyi pek az andıran "müsekkin" işlevi üstlenecektir.

"Muhalefet kültürü"nün vicdanlara yerleşmediği, bütün kural ve teamüllere sinmediği bir ortamdaki demokrasi, hakiki ve ileri bir demokrasiyi "evcilik oyunu"nun aile hayatını andırması kadar andırabilir!

Levent Şahverdi Arşivi

Bu durumda, demokrasinin gerçek bir demokrasi olabilmesi için "muhalefet kültürü"nün gelişmişliği temel şart halinde karşımıza dikilir.

"Muhalefet kültürü" özellikle iktidardayken hakkıyla algılanıp yaşanabilen bir uygarlık pratiği halini aldıktan sonra ancak gerçek gelişmişlikten söz edebiliriz.

Yoksa yalnızca muhalefette bulunanların "muhalefet kültürü" hakkında çok iyi düşünce ve hisler taşımalarının, hakiki ve ileri demokrasi bağlamında fazla bir önem ve anlamı yoktur.

Bu ancak, demokrasinin olmadığı yerlerde zorla demokrasiyi var etmeye (ihkak-ı hak) yönelik, çoğu zaman da türlü aşırılıklar içerebilecek düşük bir bilinç değeri taşıyabilir.

Kitlelerin çok nadiren benimseyip katıldığı, çoğu zaman seçkinlerin yürüttüğü devrimlere maya niteliğindeki "muhalefet kültürü", ancak demokrasi öncesindeki toplumlann aşamalarıdır. Hakiki ve ileri demokrasi için öz niteliğindeki "muhalefet kültürü" bu değildir.

Gelişmiş "muhalefet kültürü", hiçbir şekilde iktidar ortam ve şartlarının sarsamayacağı ikili güven temelinde yükselir. Bunda hem kendine güven vardır hem de karşında olana...

Olgun "muhalefet kültürü"nü daha iyi değerlendirebilmek için, buna vâkıf bulunanların ruhsal durumlarını mümkün olduğunca tanımayı deneyelim: Böyle bir kişinin muhalefet olgusuna samimi bakışı ve duygusu ne olabilir?

Bu kişi nereye kadar kendisine güvenmektedir?

Nereye kadar karşıtına, nereye kadar da "üçüncü şahıs"lara veya "hakem"lere güven beslemektedir?

Gerçek ve olgun bir "muhalefet kültürü"ne sahip kimse konuya ancak şu şekilde yaklaşabilir: "Ben kendimden

Levent Şahverdi Arşivi

eminim. Yararlı olan eleştiriyi benimserim, yararlı olmayan karşısında gerilemem. Karşımdaki de ister yanlış, ister doğru, dağarcığındaki fikir ve tasarılarla toplumu benden daha iyi olduğuna inandırabiliyorsa varsın onunkiler geçerli kılınsın..."

Aykırılığın Verimi

Bu noktada önemli bir ölçüt daha var: Bir iktidarın "muhalefet kültürü" açısından gelişmişliği ve mükemmelleşme yeteneği, onun yasal muhaliflere karşı tutumundan çok, yasadışı muhaliflere ve her türlü aykırılıklara karşı davranışlarıyla, özellikle böyle durumlarda hukuk sınırları içinde kalma duyarlılığıyla ölçülür.

Şiddet içeren, hatta vahşet bile uygulayabilen muhalefetlere karşı tutum, "muhalefet kültürü"nün olgunluğu açısından daha önemli bir ölçüt durumundadır. Çünkü en kötü şartlarda "hakkı gözetebilmek", erginliğin ve olgunluğun doruk noktasıdır. (Tabii bu, Batı ülkelerinin kendi dışındakilere sıkça yaptığı gibi siyasi veya diplomatik gerekçelerle zalimin, caninin, barbarın özel muamele görmesini istemek değildir.)

Esasen demokrasinin verimi de en çok bu noktada kendini gösterir. Aykırılıkların yaratıcı etkileri, hakiki ve ileri demokrasilerin "muhalefet kültürü"yle temellendiğini belgeler.

Aykırılıkların önyargıyla mahkûm edilmesini engelleyen ortamı oluşturmaya ve korumaya çalışmak, bir yönetimin hakiki demokrasi olma iradesinin temel şartıdır.

Bu, "muhalefet kültürü"nün sağlam teminat altında olması demektir.

Bu, insanların inandıkları "gerçek"lerin icaplarını yerine getirebilmek için özgürce çaba göstermelerine imkân

Levent Şahverdi Arşivi

tanımak, dolayısıyla farOklı enerjileri verime dönü demektir.

Bu, hak ve çıkarlar çatışmasını uzlaşma zem i n i nd < . l.. M· lemeyi kurumlaştırmaya ve kalıcı düzeneklerini gelişi çalışmak demektir.

Bunun için başka insanların temel haklarına şahin» nınna kadar her türlü aykırılığın doğal bir hak olabilin» "muhalefet kültürü"nürı ürünüdür.

Burada, aykırılıklara katlanma, onları hoş görrn» • olağan bulma gibi tutumlardan daha ilerisine ihtiy a», \ o da şiddet içermeyen aykırılıkların mevcudiyetini saymak ve hatta olabilirlik yönünden özendirmek111 (, u» »I "aykırılık" yaratıcılıktır, şu veya bu yönde, şu veya bu »• . ı ■ riskli de olsa gelişmenin temel dinamiğidir.

Aykırılık, aklı en etkili olduğu alanda kullanma t lıı h» yeni durum için sadece yerleşik çözümleri dayalın.» ..»ı. masını aşabilmek demektir.

Aykırılık, aykırı olmak için seçilmiş bir tutumu ıl »ı etmez. *

Aykırılık, en güvenilir gerçeğin, en iyinin, en doğu ve en güzelin bulunması uğruna mevcutla yeti mm in» ı demektir.

Ruh sağlığı açısından sorunu olan kimselerin ımu . "aykırılık saplantıları" herhalde bu bahse girmez

Hakiki demokrasiyi bu temel dinamikte aramazsa !• 111»ı» yanlış değerlendirmelerle karşı karşıya kalırız.

Bu noktada bazı İslamcı aydınların içine düştüğü I »• maşık durum, demokrasi konusundaki yanlış değerlen» lı» melere ilginç bir örnek teşkil eder.

Demokrasiyi, kelimenin sözlük anlamından hareh ıl» "halkın kendi kendini idare etmesi" gibi sığ ve şekilci y« »mı

Levent Şahverdi Arşivi

te »M ı • lend iren ve burada kj takılı kalanlar yakın zamanlara ı .in .. .k zorlandılar. Onlara^a göre böyle bir idarede Allah'ın ı. ii«l. yh iliği bıılunmayacal^ktı. Dolayısıyla demokrasi ile • * HH I ..ip, d aşamazdı. Zaten > İslam'ın demokrasiye muhtaç • * .• gibi bir durum da düfjuşünülemezdi.

Hm lı « e demokrasi karşıs^ sında, kesin şekilde reddetmek • küçümsemek gibi tutulumlar alabiliyorlardı.

Ihı aydınların yanılgısın^,da, İslam'daki evrensel çağrıyı • o ime gerçeği yatar. Çüıvnkü demokrasinin evrensel te- ııw*ll" m 11 h.defet kültürü"dü*j.r ve bu kültür ne tek başına eski m m, ne dünkü ve bugün<nkü Batı'nm özel eseridir. Kaldı • .ııl.ıdan herhangi birinirırı özel eseri dahi olsa, hatta farz h Ilın ki demokrasinin köke^ni Mekke müşriklerine dayansa ıvmı, eğer böyle bir idar^<e hakiki halk iradesiyle tecelli I» biliyorsa bu aynı zaman^/ıda İslam'a da ait değil midir?

Ihı dinin benimsediği, M*dekke müşriklerine has hiç mi ı»ıı el özellik yoktu?

Hikmet müminin yitiğimi" değil midir?

I lık ııet, bilgi, bilgelik "r^miri mal"dır; bütün insanlığın •hık mirasıdır.

Müslüman aydın ille de demokrasi gibi, beylik ifade- ı. keşfedilmiş en az sakzsoncalı düzen"in yabancı köke- mdı ıı rahatsızlık duyacak^ksa telaş etmesin; bu işin özü, I ı mı h ipin m unun en parla ^k örneğini verdiği "muhalefet ı ulumı"nden ibarettir.

imdi hu kültürün daha k>lkarmaşık ve geliştirilmiş mode- .ıı kçe bir kelimeyle "de^mokrasi" diye anıyor olmamız, m hık ı k.ılkımızı ve hatta e^n ileri uygulamalarıyla kazan- ımı ıınız riiçhan (!) hakkımız dı iptal etmez.

M da bir binektir, araba $_0$ da...

Ilı/ .ılı ehlileştirdik, onlanar da arabayı geliştirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

tanımak, dolayısıyla farklı enerjileri verime dönüştürmek demektir.

Bu, hak ve çıkarlar çatışmasını uzlaşma zemininde dengelemeyi kurumlaştırmaya ve kalıcı düzeneklerini geliştirmeye çalışmak demektir.

Bunun için başka insanların temel haklarına saldırı sınırına kadar her türlü aykırılığın doğal bir hak olabilmesi, "muhalefet kültürü "nün ürünüdür.

Burada, aykırılıklara katlanma, onları hoş görme veya olağan bulma gibi tutumlardan daha ilerisine ihtiyaç vardır; o da şiddet içermeyen aykırılıkların mevcudiyetini zorunlu saymak ve hatta olabilirlik yönünden özendirmektir. Çünkü "aykınlık" yaratıcılıktır, şu veya bu yönde, şu veya bu açıdan riskli de olsa gelişmenin temel dinamiğidir.

Aykırılık, aklı en etkili olduğu alanda kullanmaktır, her yeni durum için sadece yerleşik çözümleri dayatma zorlamasını aşabilmek demektir.

Aykırılık, aykırı olmak için seçilmiş bir tutumu ifade etmez.

*

Aykırılık, en güvenilir gerçeğin, en iyinin, en doğrunun ve en güzelin bulunması uğruna mevcutla yetinmemek demektir.

Ruh sağlığı açısından sorunu olan kimselerin marazi "aykırılık saplantıları" herhalde bu bahse girmez.

Hakiki demokrasiyi bu temel dinamikte aramazsak, türlü yanlış değerlendirmelerle karşı karşıya kalırız.

Bu noktada bazı İslamcı aydınların içine düştüğü karmaşık durum, demokrasi konusundaki yanlış değerlendirmelere ilginç bir örnek teşkil eder.

Demokrasiyi, kelimenin sözlük anlamından hareketle "halkın kendi kendini idare etmesi" gibi sığ ve şekilci yönüy-

Levent Şahverdi Arşivi

le değerlendiren ve burada takılı kalanlar yakın zamanlara kadar çok zorlandılar. Onlara göre böyle bir idarede Allah'ın belirleyiciliği bulunmayacaktı. Dolayısıyla demokrasi ile İslam bağdaşamazdı. Zaten İslam'ın demokrasiye muhtaç olması gibi bir durum da düşünülemezdi.

Böylece demokrasi karşısında, kesin şekilde reddetmek veya küçümsemek gibi tutumlar alabiliyorlardı.

Bu aydınların yanılgısında, İslam'daki evrensel çağrıyı kaybetme gerçeği yatar. Çünkü demokrasinin evrensel temeli "muhalefet kültürü"dür ve bu kültür ne tek başına eski Yunan'ın, ne dünkü ve bugünkü Batı'nın özel eseridir. Kaldı ki, onlardan herhangi birinin özel eseri dahi olsa, hatta farz edelim ki demokrasinin kökeni Mekke müşriklerine dayansa ne gam, eğer böyle bir idare hakiki halk iradesiyle tecelli edebiliyorsa bu aynı zamanda İslam'a da ait değil midir?

Bu dinin benimsediği, Mekke müşriklerine has hiç mi güzel özellik yoktu?

"Hikmet müminin yitiği" değil midir?

Hikmet, bilgi, bilgelik "miri mal"dır; bütün insanlığın ortak mirasıdır.

Müslüman aydm ille de demokrasi gibi, beylik ifadesiyle "keşfedilmiş en az sakıncalı düzen"in yabancı kökeninden rahatsızlık duyacaksa telaş etmesin; bu işin özü, İslam toplumunun en parlak örneğini verdiği "muhalefet kültürü"nden ibarettir.

Şimdi bu kültürün daha karmaşık ve geliştirilmiş modelini Grekçe bir kelimeyle "demokrasi" diye anıyor olmamız, ondaki katkımızı ve hatta en ileri uygulamalarıyla kazandığımız rüçhan (!) hakkımızı iptal etmez.

At da bir binektir, araba da...

Biz atı ehlileştirdik, onlar da arabayı geliştirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

İnsanın binek ihtiyacına dün biz yaratıcı katkı sağladık, bugün de başkaları.

İslam toplumunun ilk çağında olgun "muhalefet kültürü", yönetenlerin adsız atıydı, şimdi de "demokrasi" düzenin arabası ve adıdır.

Uygarlıkların biri yıkılıp öteki yükselse de, biri öbürüne dönüşse de, sonuçta insanın bütün macerası, tevhidin aynasından âlemi seyretmeyi bilenler için tek bir Allah'ın parmakları arasında değil midir?

Görülmemiş Demokrasi

Müslüman insanın "demokrasi" konusunda karmaşık bir tutum içinde olması kaçınılmaz değildir. Gerçekten de işin sırrının "muhalefet kültürü"nde olduğunu görmemiz gerekir. Bu da Müslüman insanların geçmişlerinde övünülecek kadar vardır. "Muhalefet kültürü"nün en gelişmiş örneklerinden biri Hz. Peygamber döneminde ve dört büyük halife zamanında yaşanmıştır.

Ne demek istediğimizi çok iyi yansıtacak bir örnek: Bilindiği gibi ilk çağın Müslümanları, stratejik konularda bile, Allah'ın elçisi olduğundan şüphe duymadıkları Hz. Peygamber'e dahi muhalefet edebilmişlerdir.

Kime karşı?

Tasavvur edebilecekleri en üst konumdaki "iktidar"a karşı... Her işini Allah'ın bilgisi dahilinde yaptığına inandıkları ve çok sevdikleri peygamberlerine karşı!

Bu, yüce Allah'ın yeryüzünde görevlendirdiği en yüksek iktidara karşı muhalefettir!

Hadise meşhurdur: Uhud Savaşı'ndan önceki muharebe taktiğinin belirlenmesi ile ilgili tartışma ve sonuçta Hz.

Levent Şahverdi Arşivi

Peygamber'in kendi görüşü yerine arkadaşlarının tercihi ile hareket etmesi, bu gerçeğin çarpıcı belgelerinden biridir.

Hatırlamaya çalışalım: Bu savaş öncesinde Hz. Peygamber'in düşüncesi şehirde kalıp savunma mücadelesi vermekti. Oysa heyecanlı Müslümanlar meydana çıkıp çarpışmak istiyorlardı...

Bunun anlamı, görünürde "Ey Peygamber, senin yöntemin doğru değil, bizimki doğru" demekti. Ama Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmış bulunan Hz. Peygamber, kendisine karşı bu "muhalif tutum"u doğal karşılamış, "olabilir" kılmış, hatta arkadaşlarının kişilik gelişimleri açısından bunu teşvik bile etmişti...

Böylece "muhalefet kültürü"nün temelleri en sağlıklı biçimde atılmış oluyordu.

Gerçi bu olayda başka iki ayrı açı daha vardır:

1) Uhud Savaşı'nda yaşanan aksiliklerin ve acıların bu "muhalif tutum"a ceza niteliğinde bir cilve olduğunu söyleyen yorumcular, "edep kusuru" üzerinde dururlar. Eğer bu cilve yorumu doğru ise -ki bence de doğru- o zaman buradaki "edep kusuru"nu da doğru anlamak gerekir. Burada edep sorunu, Hz. Peygamber'e "muhalif tutum" almaktan, "bir dünya işinde" onunla aynı fikirde bulunmamaktan kaynaklanmış değildir. "Edep kusuru" diyebileceğimiz sorun, Hz. Peygamber'e karşı aşırı ısrardan ve pek muhtemeldir ki, "meydan savaşı" isteyenlerin ruhsal zaaflarından doğmuş bulunmaktadır.

İlgili ayetlerin üslup ve ruhundan bunu anlıyoruz.

2) "Muhalif tutum"un "itaat" ve "teslimiyet" kavramları açısından ilke planında sorun teşkil etmediği ortadadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu insanların Hz. Peygamber'e itaatsizlik gibi bir tutum içinde bulundukları kimsenin aklından geçmemiştir. Gerçi, Hz. Peygamber bu müzakereden sonra mescitten evine geçtiğinde sahabeden bazıları, "meydan savaşı" için ısrar edenleri kınamışlardır, ama ortada bir "itaatsizlik" örneği yoktur. Olan, Hz. Peygamber tarafından çok sevilmenin hatta belki biraz fazla nazlandınlmışlığın sunduğu hoşgörü ortamındaki doğal ataklıktır.

Burada "itaat" ve "teslimiyet" açısından sorun olmadığı tartışma götürmezken, o demden günümüze gelinceye kadar her iki kavram bakımından Müslüman insanın hangi çıkmaza sürüklendiğini izleyebiliyoruz.

Bu süreçte bırakın "muhalif tutum"un "itaat" ve "teslimiyetle çelişmeyeceği gerçeğinin hayata geçirilmesini, tam aksine her iki keyfiyet de kötüye kullanılmıştır. Artık Müslüman insan, "itaat" veya "teslimiyet" denince kukla olmayı anlar hale gelmiştir. O artık, "kutsallık" veya "emirlik" mevkiinde görülen kişilerin robotu durumundadır.

Hemen belirtmeîiyim ki, "itaat" ve "teslimiyet"in böyle algılanması durumunu mesela tasavvufun "fenâ fişşeyh" kavramıyla karıştırıyor değilim. Gerçi, "fenâ fişşeyh" halini sıradan Müslüman'ın kuklalığı gibi anlayan sözde sufiler, işin sırrını kavrayan ve gerçeğini yaşayanlardan fazladır. Fakat bu, gerçek "fenâ fişşeyh" halinin, bireyin kişiliğini iptal etmeyen bir özümseme olduğunu yalanlamaz. Aksine, hakiki "fenâ fişşeyh" hali, bireyin evrende "tek nüsha" olduğu ve büyük önem taşıdığı gerçeğini derinlemesine yaşamak ve yansıtmaktır.

Bunun böyle olduğunu tespit için, tasavvuf tarihine bakmak kâfidir. Gerçek tasavvuf okullarında mürşitlerle yetiştirdikleri seçme sufiler arasında -müthiş bağlılık ve derin muhabbete rağmen- hemen her zaman büyük kişilik

Levent Şahverdi Arşivi

farkları bulunduğunu gözleriz. Mesela insan olarak Tebrizli Şems başka bir adamdır, Mevlânâ başka bir âlem... Taptuk Emre başka bir kişiliktir, Yunus Emre başka bir vadi... Bu büyük dostluklarda İkililer arasında mutlak teslimiyet ve bağlılık bulunduğu kuşku bile götürmez... Fakat sözgelimi Yunus Emre herhalde Taptuk'ta "fenâ fişşeyh"i yaşamış, ama mürşidinin şekilci bir taklidi veya gözü bağlı kuklası olmamıştır.

Kukla Kültürü

Bu hususta daha da çarpıcı bir gerçek, tasavvuf kültüründe mürşidin ona bağlı herhangi biri tarafından aşılabilir olduğunu ilke olarak benimsemesi, böyle durumların çok doğal karşılanması ve sayısız örneklerinin bulunmasıdır.

Böylesi pek çok örnekten söz edildiği malumdur, ama farz edelim ki bu "aşılabilirlik" pratikte hayata geçmesin veya nadir olarak görülsün. Yine de ilke olarak "aşılabilirlik" gerçeğinin benimsenmesi dahi başlı başına büyük hadisedir.

Burada, "itaat" ve "teslimiyet"in, bireysel güzellikleri koruyarak geliştiren bir bütünleşme halinde yaşanabileceğini, en azından böyle bir ülkünün teorik olarak mümkün bulunduğunu görüyoruz.

Ne var ki, şeyh diye geçinen ve öyle farz edilen şarlatanlarla, bunların meclislerinde müritlik oyunu oynayan kişiliksiz kuklaların "itaat" ve "teslimiyet" adına yaşadıkları ilişki, insanın insana köleliğinden bile bayağı bir beraberliktir. Burada, içine "kutsallık" karıştırılmış sıradan mekanik bir bağımlılıktan başka gerçek yoktur.

Nerde kaldı ki, İslami bir gerçeklik olan "muhalefet kültürü"nden, dolayısıyla kişilikten söz edilebilsin.

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa Müslüman insan için bu alanda da biricik örnek olan Hz. Peygamber'in "muhalif tutum" alışlara yaklaşımı, asla "itaat" ve "teslimiyet" kavramını kötüye kullanmaya elverişli hiçbir açık kapı bırakmamaktadır.

Zaten vahiy de buna engeldir.

Nitekim toplumdan bazı görgüsüz ve densiz kimselerin Hz. Peygamber'e karşı işlediği edep kusurları için, mesela onun huzurunda ses yükseltip kabalaşmak gibi yanlışlar için bile hemen ilahi uyarılar gelmemiş midir?

Ayrıca, Hz. Peygamber'den sonra büyük halifeler zamanında kişilerin, inanç ve düşüncelerinin gerektirdiği her durumda muhalefet edebilmelerinin son derece doğal karşılandığını biliyoruz.

Pekâlâ diyebiliriz ki, insanlık tarihinin o zamana kadarki en olgun "muhalefet kültürü" örneklerinden biri bu dönemlerde yaşanmıştır. Asr-ı Saadet'te hayat belki eski Yunan'dan daha mütevazı ve sadedir. Ancak "muhalefet kültürü" oradakinden çok daha seviyeli, hatta görkemlidir.

Bir toplumun, bütün yaratılmışlardan üstün olduğuna inandığı peygamberinin görüşüne karşıt görüş koyması ve o karşı görüşün benimsenip uygulanması kadar muhteşem bir "muhalefet kültürü" tablosu hayal edebiliyor muyuz?

Bu insanlar, Allah'tan vahiy aldığından kuşku duymadıkları bir önderin tercihine karşı çıkarak başka bir teklifte ısrar ediyorlardı. Herhalde bu, müthiş bir karşılıklı güven, dayanışma ve sevgi ortamının varlığını belgeler.

Demek ki, böyle bir temel dinamikten yola çıktığımız ve işin özünü "muhalefet kültürü" deyimiyle tanımladığımız takdirde, ad olarak hangi kökenden gelirse gelsin demok-

Levent Şahverdi Arşivi

rasiyi bütün insanlığın ortak değeri saymamıza herhangi bir engel yoktur.

Bu kültürde, aynı temel doğrulara değişik coğrafyalarda, değişik zamanlarda başka toplumlar da ulaşabilmiş bulunabilirler.

Türklerin Müslümanlıktan önceki bazı parlak dönemlerine baktığımız zaman, siyasi ve askeri önderlerin kutsal nitelikli sayılmalarına rağmen, onların yanı başında yaşlı bilgelerin (aksakal) yönetime ciddi şekilde etki edebilmelerini de, örfi ve saf bir "muhalefet kültürü" örneği niteliğinde görebiliriz.

Tekrar etmekte yarar var ki, çoğaltabileceğimiz bu örneklerin ortaya koyduğu gerçek, özü bakımından demokrasinin bütün insanlık için ortak birikim sayılması gerektiğidir. Dolayısıyla, Müslüman insan için bu kültürü, daha başlangıçta ve ilke olarak yabancı, bozguncu ve "nass'Tarla mutlaka çelişik bulma zorunluluğu yoktur.

Bir kısım Müslüman aydın demokrasiyi, özü bakımmdan değil de ikincil özellikleri ve bazı sonuçları ile değerlendirmekte, böylece onu kendisi için lüzumsuz, hatta zararlı görmektedir. Oysa Müslüman insan için, olgun ve kurumlaşmış bir "muhalefet kültürü"nün temellendireceği yönetim biçimi kadar uygun idare düşünülemez!

Bu kültürün Batı toplumları tarafından pek çok açıdan geliştirilmiş olması, onu sadece Hıristiyan dünyasına özgü bir değerler bütünü ve hele İslam için "düşman" bir seçenek saymamızı gerektirmez.

Böyle bir bakış, Müslüman insanı evrensel demokrasi kültürüne İslam uygarlığının katkılarını toptan inkâra da mahkûm eder. Açıkçası bu, Batı'nm yükselişinin temellerinde İslam dünyasından alınmış değer ve bilgilerin çok

Levent Şahverdi Arşivi

büyük rolü bulunduğuna inanan Müslüman insanı, kendi tezi açısından da açmaza sokar.

Öyle ya, Batı, en azından kendi toplumlarını -başkalarını değil- daha hakkaniyetli bir düzende, daha özgür bir ortamda yaşatabilen demokrasi kültürü adına İslam'dan herhangi bir katkı almamışsa, öteki alanlarda aldıklarının önemi nedir?

Sıfır, cebir, füze tasarıları, ilk robot örnekleri veya feşmekân bilimin temel düsturları İslam dünyasından Batı'ya geçmişse ne olmuştur?

Önemli olan insanın insanca yaşayabildiği ortamlan geliştirebilmek değil midir?

Bu da demokrasinin gelişmişliğini gerektirir.

Eğer Batı, İslam dünyasından bu anlamda bir ilham almamışsa, doğrusu hiç de önemli bir şey almış sayılmaz.

Tabii bu doğru değildir. Özü "muhalefet kültürü" olan demokrasi idealinde Müslümanların "tuzu" vardır. Fakat aynı Müslümarliar önce kendi aralarında "muhalefet kültürü"nü yok eden Emevi saltanatı ile beraber, çağlar içinde evrensel hakiki demokrasi ülküsüne katkılarını sıfırlamaya yüz tutmuşlardır, o başka...

Bu noktada kabul etmeliyiz ki, "İslamcı aydın'Tn demokrasi konusundaki anlaşılabilir tereddüt ve sakınmalarının pek çok sebebi vardır. Demokrasinin bazı kural ve sonuçlan açısından hemen her Müslüman bireyin yer yer ikircik yaşamasını yadırgamamak gerekir. Fakat bunlar hem demokrasi kültürü hem de İslam'm evrensel çağrısı açısmdan ikincil sorunlardır. Bunlann tamamı, ayrıntılara esir düşen bazı "İslamcı aydın'Tann ve karşıtlarının anlayış ve bilgi eksikliğinden ötürü önüne geçilemez çatışma ve çelişme alanları gibi görünmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Katli Vacip mi?

Burada en çarpıcı "karşıtlık" kabullerinden birini ele alarak çatışmanın zorunlu olmadığını görelim: Sözünü ettiğimiz "karşıtlık" sorunu "irtidat" olayıyla ilgilidir. Bilindiği gibi, pek çok kökten İslamcı veya kökten Batıcı aydın için, demokrasi ile İslam arasındaki en önemli uzlaşmazlık noktalarının başında, "dinden dönenin katlinin vacip olduğu" yolundaki yaygın yanlış anlama bulunmaktadır.

Bu nokta çok söz kaldırır: Doğrusu eğer İslam tartışılmaz biçimde "dinden dönenin mutlaka öldürülmesi"ni gerektiriyorsa, "düşünce özgürlüğü"nü -baştan beri kullandığım tanımlama ile- "muhalefet kültürü "nü temel alan demokrasiyi elbette benimseyemez. Bu noktada Müslüman insanın konuya bakışı kaçınılmaz olarak şöyle bir kabul gerektirir: "Eğer İslam kesin olarak dinden dönenin öldürülmesini şart koşuyorsa, demokrasi denen sistem, Müslüman insanın gündeminde yer alamaz."

Lakin eğer aynı Müslüman bu kabule rağmen "demokrasiden vazgeçmek de istemiyorsa ancak iki şey yapabilecektir:

1) "Tevil" kavramı ile ifade edebileceğimiz türden, az veya çok zorlamalı yorumlara başvuracaktır.

2) "Dinden dönenin öldürülmesinin kesin ve tartışılmaz yasa olup olmadığını bir kere daha sorgulayacaktır.

İkinci yolu seçebilir ve demokrasiyi peşin olarak kutsamadan, "ne pahasına olursa olsun her şeye rağmen, her zaman İslam" demek durumunda bulunan Müslüman insanın yerine sorabiliriz: Acaba İslam'da dinden dönenin öldürülmesi, banş dönemlerinde de geçerli genel ve evrensel bir kural olarak mı öngörülmüştür?

Levent Şahverdi Arşivi

Kanaatimce bunun böyle algılanması dinen de mümkün değildir.

Olay sadece cephe şartlarında, düşman saflarına katılmak üzere kaçan askerin kurşuna dizilmesi türünden bir savaş durumu uygulamasından ibarettir.

Böyle bir uygulama günümüzde bile geçerlidir.

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde yaşanan bir olay, İslam'ın "mürtet" (irtidat eden, dinden dönen) ile ilgili genel hükmünün gerçek özünü kavramamız bakımından son derece önemlidir.

Olay şöyle cereyan eder: Hz. Ömer zamanmda Vali Amr İbni As, Mısır'da dinden dönen bir kişinin üç defa bağışlandığını, ama tekrar aynı yolu seçince mürtetlere uygulanan cezanın tatbik edildiğini, yani öldürüldüğünü halifeye yazar.

Hz. Ömer'in buna cevabı çarpıcıdır: "Ben olsam o kişiye sonsuz fırsat verirdim!"

Bu ne demektir?

Cephe şartlarındaki döneklik ve ihanet dışında, dinden dönen bir kişinin öldürülmesi Hz. Ömer'in bu yorumu ile İslam'ın evrensel kuralı sayılmamış olmaktadır.

Öyleyse İslam'da başlangıçta geçerli bulunan mürtetle ilgili ölüm cezası hükmü ne olmaktadır?

Bir kere şunu belirtelim ki, Hz. Ömer'in tutumu keyfi bir yorum değil, İslam'ı doğru anlamanm sonucu olan sağlıklı bir karardır. Bu dinamik "yasama ömeği"nin ışığında şimdi kuralı daha kolay tartışabiliriz.

Hiç şüphesiz bu uygulama, az önce de işaret ettiğimiz gibi, günümüzde Müslüman olmayan toplumlarda bile geçerliliğini korumaya devam eden askeri bir kural, cephenin ve savaş şartlarının dayattığı bir uygulamadır. \

Levent Şahverdi Arşivi

Dün olduğu gibi bugün de, hemen hemen bütün ordularda cepheden kaçan bir yükümlünün kurşuna dizilmesi, askeri bir yasa değil midir?

Bilindiği gibi İslam'ın doğuş yıllarında, dini yeni benimseyenler için, bulundukları her yer bütün şartlar bakımından "cephe" niteliğindedir. Böyle bir durumda Müslümanlığı seçmiş bir kişinin dinden dönerek tekrar karşı tarafa geçmesi, beri cephenin bütün sırlarını oraya taşıması ve dengeleri tehlikeye atması demektir.

Aynca böyle örneklerin meydana getirebileceği psikolojik çöküntü de harp halindeki bir toplumun göze alamayacağı bir risktir.

Bu durumun önüne geçebilmek için "mürtet"lere, cepheden kaçan asker gibi, ölüm cezası kuralı söz konusu olmuştur. Elbette bu kural, dünya durdukça İslam'dan dönen herkes için şaşmaz şekilde uygulanması gereken bir "nass" olarak algılanamaz.

Tabii ki bu, savaş durumlarında her ordunun cepheden kaçanlar için yine uygulayabileceği ve ayrıca güncele göre yeni düzenlemeler yapabileceği bir çeşit "kesin caydırıcılık yöntemi" sayılır.

Hz. Ömer'in yorumu göstermektedir ki, İslam açısından savaş ve benzeri olağanüstü haller dışında mürtetlere karşı tutum, "muhalefet kültürü"nün doğal bir yansıması olarak "hoşgörü"dür!

Hz. Ömer'in içtihadının ışığında mürtet konusuna böyle yaklaşmak doğal değil midir? Gerçi böyle bir yaklaşım, ilk bakışta "İslam'ı demokrasiye uydurmak" gibi, aşağılık duygusundan kaynaklanan bir özenme sayılarak eleştirilebilir. Ancak demokrasi, baştan beri dile getirilen "muhalefet kültürü"nde temellendirildiği için onu İslam'dan ayrı ve İslam'a aykırı bir değerler bütünü olarak düşünmemek

Levent Şahverdi Arşivi

gerekir. Dolayısıyla İslam'ı demokrasiye uydurmak gibi bir ihtiyaç ve gayretin içinde bulunmanın mantığı yoktur.

Sadece hakiki demokrasinin İslam'ın hedeflerinden biri olduğunu, olması gerektiğini belirtmeye çalışıyorum.

"Mürtet olanın katli vaciptir" hükmünden yola çıkarak gerçek bir Müslüman'ın demokrat olamayacağı varsayımım ortaya koyan köktenciler, hangi kesime mensup bulunurlarsa bulunsunlar kanaatimce dar görüşlü hareket etmektedirler. Zira Müslüman insanın demokrasi konusunda herhangi bir şekilde aşağılık duygusuna kapılması için hiçbir sebep yoktur.

Dünyada pek çok totaliter düzenin bile kâğıt üzerinde rejim adı olarak seçebildiği "demokrasi" kavramı tek başına hiçbir şey ifade etmez.

Oysa "muhalefet kültürü" gerçekten bireye saygıyı esas alan her düzenin temelidir.

Çeşitliliğin zenginleştirici karmaşası ancak bu kültür sayesinde verime dönüşür.

Müslüman olmayan toplumların bu kültürün gelişimine katkılarda bulunmaları, belli bir zaman sonra ona, isabetli veya isabetsiz biçimde "demokrasi" adını koymalan, nihayet bu yönetim biçimini -en azmdan kendi toplundan için- bir hayli pekiştirmiş bulunmaları, konunun evrenselliğini dışlamayı ve hele bu dışlamayı Müslümanlığın vazgeçilmez şartı saymayı gerektirebilir mi?

Böyle bir yaklaşımın, "kâfir icadı" diye uçağa binmemekten farkı bulunabilir mi?

Aksine, sağlıklı bir Müslüman bu kültürün eksikliklerinin giderilmesi ve demokrasinin mükemmelleştirilmesi bakımından gelinen seviyeyi aşabilme sorumluluğunu da üstlenir. "Muhalefet kültürü", insanın aynı zamanda din adına da sorumluluk üstlenmesini ifade eder.

Levent Şahverdi Arşivi

Düşünmek ve yeniden yorumlamak, evrensel ile güncel arasındaki dengeyi kollamak insanoğlunun sorumluluğunda olduğuna göre bunun için "muhalefet kültürü"ne, yani demokrasinin temelini oluşturan bir numaralı değere sahip çıkmak şarttır.

Aksi halde, bizden öncekilerin zihinlerinden çıkma yorum ve çözümlerin kuşattığı esnemez bir çember içinde şekilci bir din hayatı yaşamaktan veya gelişen dünyaya onunla ayak uydurmaktan -yahut çatışma komedisi içinde boğuşup durmaktan- başka hiçbir şey yapılamaz.

Nitekim bunu yaşıyoruz.

Bir kısım köktenci Müslüman'ın "demokrasi" kavramı yerine "şûra" terimini tercih etmeleri, özde "muhalefet kültürü" çerçevesinde söylediklerimizle çok farklı bir yaklaşım oluşturmaz. Tek fark, terimleri gerçekte olabileceklerinden çok daha önemli ve bağlayıcı, kutsal, "tanrısal" ve hatta biraz biraz "tanrı" saymaktan ibarettir.

Nedeni açık: "Şûra" kelimesi, aykırı fikirlere hayat hakkının tanınmasından başka ne anlama gelir?

Türkçesi danışma.

Şûra teriminin İslami derinliği, bize tek bir görüşün bazı kişi veya kurumlarca onay ve tescil göreceği bir tür "noter-meclis"i kutsal makam olarak mı dayatmaktadır?

Şûra aykırılığın veriminden yararlanmayı hedef alan "muhalefet kültürü "nün beşiği demektir. Dolayısıyla kelime taassubundan kurtulup, içerik açısından çok önemli farkları olmayan insancıl ve evrensel değerleri, sandığımızdan daha fazla paylaşmakta olduğumuzu artık görebilmemiz gerekir.

Bu hikmet Müslüman insanın yitiğidir.

Hakiki tevhit de, çoklukları yok etmek değil, "bir" olan yanlan görmektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yedinci Bölüm
"İdeolojik İslam"da Marksizm Esintileri

Yirminci yüzyılın en büyük ideolojik dalgası olarak dünyayı sarsan Marksizm'in İslam toplumlarında çok yönlü ve karmaşık etkilerde bulunduğunu biliyoruz. Hem düşünce hem de eylem bakımından Marksizm'e en kesin karşıtlıklar içeren cephelerden birisi İslamiyet olduğu halde, bu toplumlarda sözünü ettiğimiz etkinin son derece derinleştiği alanlar vardır. Marksizm'in İslam toplumlan içindeki çarpıcı sosyal, kültürel ve psikolojik etkileri, gerçekten derinlemesine tartışmaya değer bir konudur ve son derece geniş bir araştırma gerektirir. Bu bölümde ele alınacak hususlar ise, bazı çarpıcı etkilerle sınırlı olacaktır. Bunların başında da ideolojik İslamcı eğilimin doğuş ve gelişiminde Marksizm'in oynadığı rol bulunur.

Hemen belirteyim ki, "ideolojik İslam" tanımlaması ile çağdaş oryantalistlerin kullandıkları ve laik kutuptakilerin çok sevdikleri "siyasal İslam" deyiminden farklı ve özellikle biraz daha dar bir çerçeve çizebilmek amaçlanmaktadır. Kanaatimce "ideolojik İslam" deyimi, "siyasal İslam" ile nitelenen hareket ve oluşumların dışında bulunmayan ama onların daha çok aydın kadrolarını içeren bir tanımlamadır.

"Siyasal İslam" geniş halk kitlelerini, iddiasız ve barışçıl insanları da kuşatabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

"İdeolojik İslam" ise daha keskin bir seçimdir; belli bir bilinç düzeyi gerektirir, fanatik taraftarlık ve hatta çoğu zaman militanlık dayatabilir.

Ayrıca "siyasal İslam"ın dinin temel kaynaklan ile çelişmeyecek eğilim ve aksiyonları da içerebileceğini, ama "ideolojik İslam"ın aynı kaynaklar açısından daha sorunlu bir yaklaşım olduğuna dikkat çekmek gerekir.

İdeolojik İslamcı eğilimin gelişiminde Marksizm'in katkısını temellendiren en önemli gerçek, "anti-kapitalizm" ve "anti-emperyalizm" söylemidir.

Hafızalarımızı yoklayınca görürüz: Özellikle Soğuk Savaş döneminin başlarından itibaren Marksizm'in kültür, sanat ve eğitim çevrelerinde moda oluşuyla birlikte Müslüman toplumlann gençleri de "anti-kapitalist", "anti-emperyalist" ve "anti-Siyonist" söylemleri, sistemli veya sistemsiz biçimde yoğun bir eleştiri halinde tanımaya başladılar.

Pek haklı ve an^şılabilir gerekçelerle, bilhassa dindar Müslüman gençler arasında yoğun şekilde önemsenen bu söylemin yalnızca tepki ve eleştiriyle yetinmemesi, aynı zamanda mutlak çözüm önermesi, parlak umutlar verici çağrışımlar yansıtması, hem fikir hem de duygu planında etkili olmasını kolaylaştırmıştır.

Böylece:

1) Marksist paketin "anti-kapitalist" ve "anti-emperyalist" söylemlerindeki eleştiri ve teşhisler hemen hemen birebir denecek şekilde alınır.

2) Kapitalizmin ve emperyalizmin mahvettiği hasta toplumlann tedavi ve çözümü faslma da *Kur'an* ile sünnet lafızları konarak "doktrin" tamamlanmış olur.

Levent Şahverdi Arşivi

Artık teşhis kesin, tedavi garantilidir. *Kur'an* ve sünnetin nasıl uygulanacağı ve nasıl yaşanacağı sorusu henüz askıdadır, ama bu pek mesele edilmemektedir.

Esasen bir eğilimin ideolojileşmek üzere mayalanması için yeterince ayrıntılı ve uygulanabilir projelerin bulunması şart da değildir. Sarhoş edicilik katsayısı yüksek birkaç çarpıcı slogan her şeyi çözmeye yeter. Sempatizanlar, taraftarlar, fanatikler ve nihayet militanlarla yöneticiler, hasılı süreci ideolojik hale getirecek kadrolar oluşmaya başlar.

Her ideolojik eğilim gibi ideolojik İslam da sığ düşünenler ve kestirme çözüm arayanlar için son derece mantıklı görünür. Bu böyle olduğu için "hurafe-zede" Müslüman gençlerin önemli bir bölümü ideolojik İslam'ı sevimli bulmuştur.

Müslüman kitleleri ve bu arada okumuş yazmış İslamcıların pek çoğunu aldatan sahte mehdilerin veya "mehdi öncülleri"nin birikmiş kehanet fiyaskolarının kokuşmaya başlaması da, ideolojik söylemin içerdiği "akılcı" büyüye kapılmayı kolaylaştırmıştır. Artık ortada başka "ideolojilerden öğrenilmiş, en çok da Marksizm'e kulaktan dolma vukufla edinilmiş yeni bir "sistematik" vardır.

Sıkı sıkıya sebebiyetçi (nedenselci, determinist) olan ve esnekliği doğasına aykırı sayan bu sistematikte, gelenekten Müslüman olanların "hurafe" denen görüş ve değerlerine yer bulunmadığı gibi, metafizik de pek önemli bir alan değildir.

Evet, "ahiret" hâlâ asıl ülkedir, ama orada mutlu olabilmek için mutlaka ideolojik İslam mücadelesinde başarı elde etmek gerekir.

Bu yaklaşımda olanlardan bazılarının aynı zamanda bir tarikata mensubiyet iddiası taşımaları, tuhaf ve çoğunlukla sonu gelmeyen bir ilişkiyi yansıtır. Böyle örneklerde tarikat,

Levent Şahverdi Arşivi

söylem planmda metafizik boyut içeren, ancak gündelik hayatta sosyal -ve biraz da siyasal- örgüt nitelikli bir yapıdır.

"İdeolojileştirilmiş din" sürecinde Müslüman insana dayatılmak istenen bir tek doğru "İslam anlayışı" vardır. Onun dışında kalıp da, adında İslam bulunan veya içinde İslam'dan unsurlar taşıyan başka anlayış ve uygulayışlar kesin olarak batıldır. Hatta bu "haricileştirilmiş" eğilimler ya gaflet ve cehalet sığınaklarından veya ihanet mekanizmalarından ibarettirler.

Doğrusu bu "tekilci anlayış" İslam toplumları için tamamen yeni bir durum da değildir. Daha ilk dönemin ardından patlayan karışıklıklardan bu yana, Müslümanlar arasında birbirlerini küfürle suçlama düzeyine varabilen "tekilci anlayış" yaygın ve hâkimdir. Ayrıca başka dinler için de aynı olgu söz konusudur.

Rüzgârlara Açık

"İdeolojik İslamcılık" sürecinde farklı olan en önemli unsur, bu tekilci anlayışın Marksist cepheden alınmış "işbirlikçi" söylemini yaygınlaştırmasıdır. Onun için, yeni süreçte kendi dışındaki İslami eğilimlere karşı en çok başvurulan suçlamalardan biri, "karanlık ve yabancı odaklann emrinde veya güdümünde" bulundukları yolundaki iddialardır.

Böylece şu veya bu cemaati yahut oluşumu "Yahudilerin, Amerikalıların ve İngilizlerin besleyip desteklediği" türünden söylemler bir hayli yaygın hale gelir.

Nedense ideolojik İslam cephesinin bu jargonunda özel birer yer verilmeyerek, Almanya ve Fransa'ya biraz "hatır" gözetilir gibidir.

Herhalde tekilciliğin bu tür suçlamalarla renklenmesi yeni bir durumdur. Eski çağların "küfür" veya "sapma" suçlamalarında, akımlardan birinin diğerini herhangi bir

Levent Şahverdi Arşivi

İslam dışı odakla bağlantılı gösterme âdeti pek yaygın olmasa gerektir.

Gerçi, mesela, "Akait" imamlanndan Nesefi (Ebu Mu'in) *Tabsıre* isimli eserinde Mutezile'yi eleştirirken, bu mezhebin bazı görüşlerinin neredeyse birebir "Mecusilik" ile örtüştüğünü ileri sürer. Ancak bu tür suçlamalar bile doğrudan işbirlikçiliği, ihaneti, yani "emrinde" veya "güdümünde" bulunmayı içeren iddialar değildir.

İdeolojik İslamcılık ise en belirgin özelliklerinden birini bu noktada yansıtır: Kendi eğilimini, bütün sapmaların ve ihanetlerin tek ve tam karşıtı sayma keskinliğini öldüresiye dayatır.

Kuşkusuz ideolojik İslamcı eğilimler güncel gelişmelerden etkilenerek sürekli değişimler geçirmektedir. Sözgelimi, İran devrimi ideolojik İslamcıların tekilci yaklaşımında çarpıcı bir yarık meydana getirmiştir.

Mollaların kıyamı ve başarısı, İslam dünyasında "siyasi iktidar" olmaya susamış heyecanlı Müslüman aydınlar arasında sadece modalaşan bir kurtuluş rüzgârı estirmekle kalmamış, romantik bir "yeni kardeşlik" hevesi de uyandırmıştır.

Böylece ideolojik İslamcılar, belki de ilk defa kendilerininkinden farklı bir başka eğilimin de "İslam" olabileceğini kabul etmeye başlamışlardır.

Aslmda İran devrimi, pek çok Müslüman üzerinde iki karşıt etkide bulunmuştur: İslamcılar arasında devrime sıcak bakanların pek çoğu, Müslüman olmayanlara karşı genellikle daha katılaşmış, buna mukabil farklı İslami yaklaşımları biraz daha esnek karşılayabilir hale gelmişlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

Gayrimüslimlere karşı katılaşma olgusunda, İran devriminin "büyük Şeytan" söylemi ile Marksist jargonun örtüşmesi de kolaylaştırıcı bir etken sayılabilir.

Türkiye'de ve başka Müslüman toplumlarda diğer sosyal eğilimlerle beraber İran devriminin de etkilediği bu süreç, son derece hareketli ve karmaşık yapısıyla, önemli yeniliklere ve farklılaşmalara gebe olarak uzun süre baskın niteliğini korumuştur.

İran devriminin ürettiği dalgayla birlikte, gelenekçi Sünni çevrelerde dahi İslam'ın birden fazla şekilde algılanıp yaşanabileceği, bunu kabul etmenin *Kur'arı* ve sünnetle peşin olarak çelişmeyebileceği düşüncesine -neden sonra- gelenlerin çoğalışı dikkati çekmektedir.

Buna karşılık, bir kısım İslami eğilimleri ve bazı cemaatleri ihanet veya gaflet düzenekleri olarak niteleyenlerin etkinliği de sürmektedir.

Yine de sürecin ideolojik İslamcılık aleyhine işlediği söylenebilir. Çünkü ajtfık, bu yeni dönemde birden fazla İslami yaklaşım, İslam için bir felaket sayılmamaya, hatta zamanla zaaf olarak bile görülmemeye başlanmıştır.

Şüphe yok ki, "Fırka-ı Naciye" (kurtuluş cephesi) olarak sadece kendi teknesini veya tekkesini görenlerin yoğunluk ve etkinliği inkâr edilemez. Ancak bugün artık "başkaları" için "Aslında onlar da pek fena Müslüman sayılmazlar" demeye başlayan köktenciler bile görülebiliyorsa, değişimin yönü belirginleşmiş sayılır.

Bu durum ideolojik İslamcılık açısından tükeniş değilse bile gerileme sürecinin başladığını -başka olgularla birlikte- göstermektedir...

Ne var ki, İslami kesimler arasında hâlâ, Marksçı "tek yol devrim" duvar yazısının simgeleştirdiği kompleks içinde

Levent Şahverdi Arşivi

kendi cephesini "biricik kurtuluş seçeneği" görme saplantısı, yine de sürecin önemli etkenlerinden biri olma özelliğini korumaktadır.

Burada hemen eklemeli ki, bu kompleks sadece ideolojik İslam cephesine özgü değildir. Aynı kompleksi, mesela daha teknik, daha diplomatik ifadelerle yumuşatarak yaşayanlar * da vardır. Böylelerine göre, İslam'ın birden fazla doğru yaşanış ve algılanışı dinin ruhuna aykırıdır. Zira bu esnekliği benimsemek, İslam'ın Allah tarafından bütün insanlar için seçilmiş tek ve mükemmel din olduğu kuralı ile çelişmeyi göze almaktır. Böyle bir tutum zinhar İslami olamaz.

Tabii bu da dolaylı bir "tek yol benimki" söylemidir.

Gerçi teorik bakımdan bu tezin şeklen doğru ve İslami olduğu söylenebilir.

Neden şeklen? Böyle bir yaklaşım zorunlu olarak İslam'ın ana kaynaklarının, hiçbir bakımdan ve en azından temel konularda farklı yoruma elverişli bulunmadığını öngörmeyi gerektirir de ondan.

Oysa İslam'da birden fazla "doğru" hep vardır.

Bunu, sadece çok bilinen mezhep farklılıkları bile ispat etmeye yeter. Mesela itikat gibi, en temel alanda "ehl-i sünnet" yolunun iki kolu Maturidilik ve Eşarilik arasında bile yer yer yüzde yüz karşıtlıklar bulunduğu bilinir.

Bu iki ekolün düşünürlerince birbirlerine yöneltilen eleştiriler ve "sapma" iddiaları, İslam'ın sadece bir tek yorumlanışı, bir tek anlayışı doğru olarak kaldırabileceğini savunanların dudaklarını uçuklatmaya yeter!

İdeolojik İslamcı cephe, ehl-i sünnet çizgisindeki bu iki farklı itikat kolunu da "İslami" saymayabilir veya sadece birini doğru, diğerlerini yanlış bulabilir mi?

Levent Şahverdi Arşivi

Eğer böyle bir yol tutarlarsa -ki tutanları var- o zaman çok daha ağır sorunlarla karşı karşıya gelirler.

Bu mantık şöyle bir yargı bile dayatabilir: Peygamber çağından sonra gelen Müslümanların hiçbiri, ama hiçbiri İslam'ı anlamadı! Yalnızca ideolojik İslamcılar, üstelik kendilerine gelinceye kadar oluşan birikimi inceleme zahmetine bile katlanmadan biricik "hakikat"i buluverdiler.

Bu ne demek olur?

Sesli veya sessiz böyle bir iddia taşımak, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in değil öteki insanlara, sadece Müslümanlara dahi asırlardır pek yarar sağlayamadığını söylemek kadar tehlikeli bir inanış değil midir?

Bu noktada, İslam'ın farklı insani yorumlara açık bulunmadığını veya yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar matematik kesinlikle ortada olduğunu ispatlamak için mezhepleri reddetmek de yetmez. Aksine bu tutum, aynı tezi desteklemek şöyle dursun, çok daha çarpıcı bir biçimde inkâr etmek demektir.

Mezhepleri birlemek ve ihtilaf noktalarını tamamen telif etmek -muhal değil de- mümkün bile olsa, bu takdirde ortaya yine insanca bir yeni bakış ve yaklaşım çıkmayacak mıdır?

Bu yeni sentetik mezhep bile bizatihi, İslam'ın değişik yorumlamalara açık bulunduğunun somut belgesi niteliğinde olacaktır.

Öyleyse ideolojik İslamcılık, gizli veya açık biçimde tabulaştırdığı "akılcılık" sayesinde, bir anlamda "çoğulcu anlayış"ın da ispatı durumundadır.

Bir an sorgulayalım: İdeolojik İslamcı cephenin başkaları tarafından "İslami" sayılabilmesi bile "çoğulcu anlayış"ın meşru bulunmasına bağlı değil midir?

Levent Şahverdi Arşivi

Peki, bu şartlarda Müslüman insan için "kafa karışıklığı" kaçınılmaz mı olmaktadır?

Daha trajik bir ifadeyle Allah, indirdiği kitap ve gönderdiği peygamberle, en azından Müslümanlar için üzerinde uzlaşılması kaçınılmaz bulunan bir sistem koymak istemiş değil midir?

Şahsen istemediğini sanıyor ve bunda hayal gücümüze sonsuzun aşk ve coşkusunu aşılayabilecek bir mucize görüyorum. Böylece bir birey olarak, yaratıcı tarafından fevkalade önemsendiğimizi hissediyorum. Bu yolla bizi, "yasa" koyucu ismine hem "muhatap" hem de "vekil" kılmayı dilediğini seziyorum.

Bu, kıldan ince kılıçtan keskin "sırat" çizgisinde, sıradanlığın ötesindeki boyuta sıçrama eğitimidir. Kendi kendimizi ona gizli veya açık şekilde ortak koşma ahmaklığına düşmeden, "yasa" koyuculuğunun da "halife"si olabilecek miyiz?

Mesele bu.

Sözü dolandırmanın âlemi yok.

Derince düşünürsek, her İslami eğilimin gerçekte fiilen birer yasa yapma, en azından yasaları yorumlama, içtihat etme denemesi olduğunu görürüz.

Demek ki, bu bir insanlık hali, bir dünya gerçeğidir.

Tekilciliğin zorunlu olmadığını gösteren bir belgedir.

Yüce yaratıcı eğer dileseydi, milyar kere milyar tane ayet de indirebilir, hiçbir ihtilaf ve tartışmaya meydan bırakmayacak kurallarla bütün çağlarda insanların tamamını disipline edebilirdi.

Yine yüce yaratıcı dileseydi, mesela gökyüzüne yıldızlarla, herkesin okuyacağı şekilde ayetlerini yazıp hükümlerini bildiremez miydi?

Levent Şahverdi Arşivi

Böylece, kimsenin inkâr edemeyeceği, tartışmaya meydan vermeyen kurallarla insanları sıkı bir denetim altında tutamaz mıydı?

Bunları yapmaktan aciz olmadığına göre, bizi derin ve ağır bir sorumlulukla sürekli sınayarak geliştirmeyi murat ettiğini düşünmek durumunda değil miyiz?

Hepsinden önemlisi şu: Bütün bu çeşitlemeler Allah'a karşı Şeytan'ın galibiyeti ile mi oluşuyor?

Allah istemiyor ama Şeytan mı başarıyor?

Öyle mi göreceğiz?

Altı milyar insandan sadece birkaç bin veya birkaç yüz bin kişi "tek doğru anlayış" ile İslam'a eriyor, geri kalanlar Allah'ın cehennemi için yakıt haline geliyor.

Kur'an'm ifadesi ile "rahmeti her şeyi kuşatan" Tanrı'nın senaryosu sadece bu mu?

Yoksa bizden daha derin ve engin bakmamız, her şeyi siyah-beyaz karşıtlığına indirmememiz mi isteniyor?

Onun, kendi istediğini yaşatma ve uygulatmada "başarısız" olabileceğine inanmak mümkün bulunmadığına göre, anahtar, çoğulculuğun ve sonsuz çeşitliliğin içindeki "birlik" noktalarındadır.

Her oluş ve varlıkta tevhit ilkesinin zevkine erene kadar kafalar elbette karışık kalacaktır.

Kafaların karışması da bir "çağrı" değil midir?

Yaratıcı, özgürlük verdiği insanı beyninin kıvrımlarından yakalayarak "Kendini tanı, beni de tanırsın" demiş olmuyor mu?

Hayır, "tekilci anlayış", kelime ve anlam benzerliğine rağmen asla tevhitçi anlayış olamaz.

Levent Şahverdi Arşivi

Sekizinci Bölüm
"Kadın Fitnesi" ve Uçkur Softalığı

Günümüz İslam dünyasında en yoğun "kompleks" alanlarından biri şüphesiz "kadın gerçekliği" ile ilgilidir. "Kadın gerçekliği" diyorum, çünkü uzunca bir iç yargılamadan sonra konuya en "saygılı" yaklaşım kapısı olarak bu deyimi seçebildim.

Esasen, İslami kültürde oldukça sık kullanılan bir deyim olarak "kadın fitnesi"nin de bu anlama geldiğini düşünüyorum. Böylece en azından "kadın" dediğimiz insanı daha başlangıçta "sorun"la özdeş sayma şeklindeki gizli ve yaygın önyargıdan kaçınmak istedim.

İlk bakışta bunun bir "tevil" denemesi ve zorlamacı bir "iyiye yorma" olduğu söylenebilir. Hatta "kadın fitnesi" yerine "kadın gerçekliği" demenin bazılarına "çarpıtma" gibi görünebileceğini de kabul ederim.

Ne var ki, "kadın gerçekliği" demekle sadece "daha uygun bir çeviri" yapmayı denediğimi düşünüyorum. Bölüm boyunca sunacağım görüşler, bu konuda haklı veya haksız olduğuma ilişkin yeterli fikir verecektir.

Esasen "fitne" kelimesinin sözlük karşılığında sadece "bozgunculuk" anlamı değil, "sınav" anlamı da vardır.

Herhalde biz "erkek" milletinin işine öyle geldiği için sözlükten sadece "bozgunculuk" boyutunu seçip aldık. Bu deyimin içerdiği "sınav" uyarısını atladık.

Levent Şahverdi Arşivi

Öyleyse sözlük çevirisi olarak en doğrusu "kadın sınavı" demektir. Hayat da bir sınavdır. Ve sınav yaman bir gerçektir. "Kadın sınavı" anlamında "kadın fitnesi" deyimi de doğrudan doğruya "kadın gerçekliği" demektir. Bu başlık, Müslüman insanın içinde yaşadığı çelişkiler deryasının girinti ve çıkıntısı en yoğun kıyılarından birine ayak basmak için uygun bir iskeledir.

Ancak yine de bu "kompleks alan'T belirlemek ve çerçevelemek bakımından daha teknik bir tanımlama yapılabilir: Kadın gerçekliği açısmdan *Kur'arı* ve sünneti anlayış, yorumlayış, uygulayış ve yaşayış biçimi çerçevesinde karşılaşılan güncel çatışma ve çözüm denemelerinde türlü kompleks olgular sürekli karşımıza çıkmaktadır.

Bu yaygın çelişki alanında hem acıklı hem de gülünç iç içe geçmiş bulunmaktadır.

Müslüman insan bu kompleks durum karşısında -belki de daha çok bu kompleks durum yüzünden- kâh acınası durumdadır, kâh gülünç!

Bu, hem karmaşık lîem de hastalıklı bir alan.

Bu alanda sorunlar gündemden dışlanamayacak kadar ciddi bir ağırlık kazanmaya başladığından beri süren temel bir yanlışlık var: Kadın gerçekliği çerçevesinde söz söyleyip çalışma yapacak olanların yöneldiği isimlendirmeler genellikle sinsi bir yapaylık arz etmektedir

Burada bir "erkek tuzağı" var.

Neden "kadın konusu" diyoruz?

Hele "İslam'da kadın" nasıl diyebiliyoruz?

Hiç, "İslam'da erkek" diyen var mı?

Böyle bir kitap adı veya konu başlığı gördük mü?

Hemen belirtmeliyim ki, bu sinsi ayırım sadece İslami çevrelere mahsus değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

İlginç bir örnek: Ne zaman yeni bir gazete veya dergi tasarlamak yahut çıkmakta olan bir "mevkute"yi yeniden düzenlemek durumunda kalsam, "kadın sayfası" saplantısı ile mücadele etmek mecburiyeti ile karşı karşıya gelmişimdir. Hiç kimse bir gazete veya dergiye "erkek sayfası" veya "erkek köşesi" gibi bir bölüm düşünmediği halde "kadın sayfası" tartışılmayan ihtiyaçlardan biri sayılır.

Üstelik bu saplantıya kadının kendisi de fazlasıyla çanak tutar. Nitekim bu sayfalarm "uzman kadın gazetecileri" de ya elde mevcuttur veya aranıp bulunur.

Özetle sözünü ettiğimiz peşin ayırımcılık sadece bir kesimde değil, kadın-erkek eşitliğini savunanlar da dahil olmak üzere her alanda yaygın bir çarpıklıktır.

Bayların neredeyse tamamı ve bayanların da hatırı sayılır bir bölümü kadını ayrı bir "yaratık" olarak algılamaya şartlanmıştır.

Kimi farkında, kimi değil; ama gerçek budur.

Kafalarda köklü ve derin bir "ayrılık saplantısı" vardır.

Tabii buradan doğan sayısız çelişki yaşanmaktadır.

Olayı, "gerileme sürecinde Müslüman olma sorunu" bağlamında ele aldığımız zaman, ayırımın sadece bir hayat gerçeği değil, aynı zamanda bir ilke sayıldığı alana girmiş oluruz.

Müslümanlığını önemseyen erkek ve kadın için iki cinsin ayrılığı çok önemlidir.

Eğilimler arasında farklı algılama ve uygulamalar bulunmakla beraber, hemen her İslami anlayışta kadın ile erkeğin ateş ve barut gibi muhakkak birbirinden uzakta tutulması esastır.

Oysa Hz. Peygamber'in hayatında uygulamanın böyle olup olmadığı en azından tartışmalıdır. Ancak gelenekçi

Levent Şahverdi Arşivi

İslami kültür, bu tartışmayı kadın-erkek ayırımının kesinliği lehine kapatmış bulunmaktadır.

Böylesi kaçgöç içeren bir ayrım, İslam tarihinin ve İslam kültürünün bir gerçeğidir; ama İslam dininin dayattığı bir ilke değildir. Zira İslam evrensel bir çağrıdır ve yeryüzündeki pek çok kültür çevresinde yadırganacak bir yaşama biçimini, bizatihi dinin kendisiyle özdeş algılanacak kesinlikte şart koşmaz. Kanaatimce İslam, "Ben kural koyarım, insanlar ister anlasın, ister anlamasm, ister uysun, ister uymasın kendileri bilir" demiş olamaz.

Şimdi bu görüşe karşı "nasıl olmaz?" diye feveran edenler çıkabilir. Böyle bir itiraza cevap niteliğinde söylenecekler bu sayfaları teknik bir tartışma ile dolduracağından uzatmaya gerek yok.

Düşüncem açık: İslam dünyasında dindarlık bağlamında yaşanan boyutuyla kadın-erkek ayrımı, dinin temel şartlarından biri değildir. Fakat dinle ilintili bir örf meselesidir.

Ne var ki, ayrın*İslami kültüre neredeyse iman şartı keskinliğinde hâkim olmuştur. Temelde de bu yüzden hemen bütün kaynaklarda kadın, erkeklerin dünyasının önemli bir ayrıntısı olarak yer alır. Öyle olduğu için de bizim kültürümüzde "kadın" bir "fasıT'dan ibaret görünür. Eserlerde "kadın bölümü" vardır, gündelik konuşmalarda da kadın fitnesi...

Oysa böyle konularda klasik yaklaşımları bir an tartışabilsek bu aynm bize doğal gelmez. Öyle ya, hem Müslüman erkek hem de Müslüman kadın için, dinin ve hayatın başka boyutlarından kolayca soyutlanabilecek bir "kadın konusu" niçin olsun?

Salt tasnif etmek için yapmış bile olsak, böyle bir ayrım türlü zihinsel sorunlar çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, boyut

Levent Şahverdi Arşivi

ve uzantıların iç içe geçmişliği yüzünden konuyu nesnel gerçeklikleri içinde incelemeyi daha da zorlaştırmaktadır.

Hadi soyutlamadan vazgeçtik, pek de bağımsız sayılabilecek bir "kadın konusu" neden olabilsin? Hele hele "İslam'da erkek" diye bir konu başlığı olmadığı sürece "İslam'da kadın" nasıl olabilsin?

Elbette kadın-erkek eşitliği davası güdüyor değilim. Sadece iki başlığın da pek çocuksu durduğunu vurguluyorum.

En azından "evrensel" olmaktan uzak...

Kadın gerçekliğine yönelik bir başlık arıyorsak, niçin bu meselede "erkek" kelimeler seçeriz? Böylece neden, fiilen erkek cinsini insanlığın ana unsuru, kadm cinsini de ikincil varlık saymış oluruz?

Eğer kadın bir konu ise, bunun erkeksiz tartışılması mümkün müdür? Hele bir de, işin "kompleks sorun alanı" olması söz konusu ise, erkeğin vahim derecede "müdahil" bulunduğu nasıl gözden ırak tutulabilir?

Bu sadece haksızlık mı, yoksa ayrıca ahlaksızlık mıdır?

Neden mesela "cinsellik" kelimesini de içeren terimler üretmeyi tercih etmeyiz de, "kadın konusu", "kadm fitnesi" gibi, daha "üst-yapısal" nitelemeler seçeriz?

Sebepler karmaşık...

Bir kere burada soyutlanan, gerçekte "kadın" değil.

Erkek, aklı sıra kendini soy ufluyor bu nitelemelerle.

Nelerden soyutluyor?

"Kadın" kelimesinin çağrıştırdığını farz ettiği bütün olumsuzluklardan soyutluyor.

Daha açık bir deyişle, bir dizi çarpıklık ve kusuru "kadın milleti"ne özgü göstermek suretiyle kendisine ait saydığı

Levent Şahverdi Arşivi

"birinci sınıf "konumunu iyice pekiştirmiş oluyor veya öyle sanıyor.

Bir başka sebepler vadisi daha var: Gelenekten devralman kalıpların lügat ötesi anlamları kültürümüzden göçüp her şey daha bir "somut" algılandığı için, mesela "kadın fitnesi" deyimi ile salt bir cinsin olumsuzluklarını anlamaya yatkın hale gelmişiz.

"Kadın fitnesi" tabiri ile Müslüman erkeğin ve Müslüman kadının ortak bulunduğu kompleks bir sorun alanına dikkat çekilmek istendiği halde, insan cinsinin dişisini bu olumsuzluğun neredeyse tek unsuru şeklinde görmek ve göstermek kurallaşmıştır.

Oysa Müslüman kadın kendini nasıl görüyor, nasıl algılıyor, İslam'ı nasıl anlıyor?

Bu son derece önemlidir. Ne kadar çok yanlış ve önyargı içerirse içersin, erkeğin kadını ve İslam'daki kadm-erkek ilişkilerini anlayış biçimi de önemlidir. Zira hayatımızın baskın bir gerçeği bu algılayıştır.

Nefsine ve cinsine yontmadığı sürece şüphesiz her yorum saygıya değerdir.

Herhalde sorunun özü, "kadın" kavramının Müslüman erkekte öncelikle neyi çağrıştırdığında yatmaktadır.

Kadın kavramı her şeyden önce insanı, sadece insanı çağrıştırabilmekte midir?

Bunu kabul edebilmenin çok zor olduğu açıktır.

Bir erkeğin zihninde kadın kavramı ile birlikte her şeyden önce insan çağrışımının meydana gelebilmesi için, klasik deyimle o kişinin "kâmil insan" olması gerekir.

Kadın kavramı aynı zamanda çok derin ve engin bir "alegori" sisteminin anahtar kelimesidir.

Ne demek bu?

Levent Şahverdi Arşivi

Kadın "Havva" demek...

Peki "Havva" demek olması, öncelikle "anne"liğini vurgulamak için mi?

Herhalde hayır!

Havva "bela", yani sınav demek...

Hem bizzat Havva'nın kendisi için hem de Âdem için bir imtihan...

"Kadın fitnesi" dendiği zaman "kadın" kelimesi, dişi cinsin adı olarak karşımıza çıkmaz. Burada "kadın" kelimesi "alegori" sisteminin anahtarı olarak anılmaktadır. Fitne de, fesat anlamında değil, kelimenin kökündeki "sınav" değeriyle kullanılmaktadır.

Bu, evrensel bir sorun alanıdır.

Kadın, kozmik bir fitnedir!

Tabii burada değil kadını, "fitne" kavramını bile horlamak söz konusu değil. Ortada, kadın cinsinin üstüne alınacağı özel bir çekiştirme yok. Gerçekte kadın için de, erkek için de "kadın" kelimesinin sembolleştirdiği bir "çekim sistemi" söz konusudur. Tasavvufun "mecazi aşk" dediği, sonsuzla bütünleşmeye yönelik alıştırmalar hep "kadın simgesi" veya kadını çağrıştıran başka simgeler etrafında gerçekleşir.

Açıkçası, "kadın" simgesi hem kadın hem de erkek için "hakiki aşk" damlası ile mayalanacak "mecaz yoğurdu" durumundadır. Bu yüzdendir ki, Şark'ın kadın şairi de kara sevdasını anlatacağı zaman "Leyla" terimini kullanmıştır. "Leyla" dişi değil, hem erkek hem de kadın için kavuşulmak istenen biricik sevgilinin ismidir.

İnsan türünün yaradılış ve çoğalışının sonsuz kudret sahibi tarafından başka türlü değil de, Âdem-Havva olarak gerçekleştirilmesindeki hikmet özetle bu şekilde kavranabilir, en azından sezilebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Onun için kadın kavramı bu iki anlamda değerlendirilmedikçe, meselenin hiçbir yönü İslami bir çerçeve içinde çözümlenemez.

İnsan soyunun dişisine cins isim olan kadın kelimesi, hem kadının hem de erkeğin dünya macerasındaki karmaşık erginlik sistemlerinden birinin adeta kod adıdır da. Eğer böyle algılamazsak insanın var edilişi ve imtihana salınışı ile ilgili ilahi senaryoyu doğru yönde sezmeye yaklaşmak zor olacaktır.

Aynı kelimenin biri somut, biri soyut; yer yer çelişir görüntülü yönleri olan, ama gerçekte birbirini tamamlayan iki anlama gelmesi Müslüman insan için pek çok sorunu çözecek önemdedir.

İster "sınav" diyelim, ister "fitne" kelimesinde ısrar edelim Müslüman insanın hayat macerasında "kadın gerçekliği" boyutu hayli karmaşıktır.

Çelişkiler deryajjnm böylesine sarp bir kıyı kesitine vuran dalgaların yansımaları ise sade kitlelerin "kadın fitnesi"nden anladığı kırıntılardır. İşin en ilginç tarafı, salt bu kırıntılarla meşgul olanların, yani olayın cinsellik boyutundan bir milim öteye geçemeyenlerin konuyu yine de "kadın fitnesi" gibi bir başlık altında inceleyip değerlendirebildiklerine inanabilmeleridir.

Hassas nokta şuradadır: Meselenin cinsel boyutları cinsel gerçeklik içinde değerlendirilebiliyor mu, değerlendirilemiyor mu?

Bu gerçekliğin en karmaşık ve kutsal yönleri çoğu zaman "belden aşağı" dürtüler adına istismar ediliyor mu, edilmiyor mu?

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa "kadın fitnesi" deyimi ile tanımlanan kadın gerçekliğinin kompleks alanları içinde erkeğin "uçkur" çarpıklıktan önemli bir yer tutmaktadır.

Özellikle de erkeğin çok eşlilik bahsinde "ruhsat istismarı" yoluyla şehvet düşkünlüğünü kutsaması sorgulanmalıdır. Tabii bu da "kadın gerçekliği" çerçevesinde yalnızca erkeğin cürüm hanesine yazılacak bir olgu değildir.

"Uçkur softalığı" yer yer Müslüman kadın için de geçerlidir. Onlar da, erkeklerin yaptığı türden sahteciliklerle şehvetlerini kutsayabilirler.

Şüphesiz bu "fitne" tekniklerini geliştirmede öncülük kadının mı, erkeğin mi tartışılır. Kanaatimce bu, erkekteki "kadınsı" genlerle kadındaki "erkeksi" genlerin ortak fitnesidir. Burada olayı bir "fitne" niteliğinde ele alıyorsak karşıt cinslerden birinin öncülüğünden veya öncelikli sorumluluğundan söz edilemez.

Nasıl ki kimliğini önemseme iddiasındaki Müslüman erkek, mesela cinsel açgözlülüğünü gizleyip kadını daha kolay "tüketebilmek" için feminizmi kullanan bayağı zamparanın yaptığına benzer bir işi dini kılıfla yapabiliyorsa, kimliğini önemseme iddiasındaki Müslüman kadın da bir benzerini sahneye koyabilmektedir.

Yerleşik dini örfe göre, kimliğini önemseyen Müslüman kadın ilk bakışta, yine aynı vadinin erkeğinden bile daha iffetli kabul edilse de, bu yalnızca "mesture" bir resimden ibarettir.

Kimliğini önemseyen Müslüman kadının, yine kimliğini önemseyen Müslüman erkekten çok daha masum olduğuna hükmetmek için yeterli veri yoktur.

Adını ne koyarsak koyalım cinsel karşıtlıkla ilintili bir "fitne"den söz edebilmek için iki unsurun ikisinin de "so-

Levent Şahverdi Arşivi

rumlu" sayılmasını gerektirecek bir rol dağılımı yapmak kaçınılmazdır.

Sahte Başlıklar

Eğer sorun "kadın" ise ve buna sadece Müslüman insan açısından yaklaşıyorsak, neden bu Müslüman kadınların öncelikli sorunu olsun?

Burada erkeğin sahte bir yaklaşımı var.

Olayda sorumluluğu karşı cinse ve onun "illetli yapısı"na yıkma çabası, erkeğin kurnazlığıdır. Asıl fitne bizzat bu kurnazlıktadır.

İslam açısından bu alanda sorun, "kadının sorunu" olmaktan önce Müslüman erkeğin "kadın sorunu"dur.

Şüphe yok ki, her konuda olduğu gibi bu alanda da kafalar olabildiğince karışmıştır.

En basit ayrıntılara ilişkin görüş ve yaşayış farklılıkları yüzünden bir bardak suda fırtınalar kopanlabilmekte, Müslüman Müslüman'?zındık ilan edebilmektedir.

Ne var ki, Müslüman insan için bu çarpıklığın fazla yadırganacak da tarafı yoktur.

İlerleyen zaman içinde Müslümanların kadın meselesinden ötürü başlarının dertte olabileceği hususunda Hz. Peygamber'in uyarıları halk kültürüne de geniş şekilde yansımış bulunmaktadır.

Hadiste, duyarlı olmaya çağrıldığımız konu, en geniş ve erkeği bağlayan anlamı ile "kadın fitnesi"dir.

"Kadın fitnesi" deyimini, kadınlar tarafından erkekler için oluşturulacak tehlikeleri anlatmak üzere yapılmış bir tamlama sayarsak, maço örfe "dini" bir kamçı daha vermeye kalkışmış oluruz.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir an için "kadın" kelimesinin alegorik anahtar niteliğini bir yana bıraksak bile, yine de "kadın fitnesi" kitlelerin anladığından çok daha geniş kapsamlıdır.

Bu deyimde kadm ve erkeğin ortak sorumluluğu kaçınılmazdır. Oysa taraflar genellikle bu sorumluluğu kendi üzerlerinden atmaya eğilimlidir. En azından karşı tarafın daha ağır sorumluluk içinde bulunduğuna hükmederler.

"Kadm fitnesi" somut günlük hayat açısından her iki cins için de "cinsellikle şu veya bu şekilde bağlantılı tehlikeler alanı"nı ifade etmelidir. Ama evrensel bir bakışla değerlendirmeye çalışacak olursak, "kadm fitnesi" deyiminin, mesela "kadının seçme ve seçilme hakkı" ile ilgili sorunları ve gelişmeleri de içermesi gerekir.

Eğer böyle bakarsak sorun dar anlamıyla "cinsellik" sınırlarına hapsedilmemiş olur. Ancak yine de yalın Müslüman için mesele genellikle cinseldir. O kadar cinseldir ki, bunu "kadm fitnesi" gibi son derece zengin çağrışımlı bir terim bile soyutlaştıramaz.

Tabii ki burada cinsellik sorgulanmıyor.

Şehvete itiraz etmiyorum, sadece şehvet sorunlarına "hikmet" kılıfları geçirilmesinin bir tür üçkâğıtçılık sayılması gerektiğini söylemeye çalışıyorum.

Hasılı, soyuta da kapılar aralayan bu fitneyi yaygın olarak salt cinsellik düzeyinde algılamaya eğilimli bulunduğumuz için ortalık toz dumandır.

Evet, asıl sorun cinselliği kutsal motiflerle örtme kompleksinde düğümlenir.

Günümüzde birçok Müslüman kadm ve erkek, ama daha çok Müslüman erkek, "şeriat"ın bu alanla ilgili açılım ve çeşitlemelerinden hareketle sefil bir "uçkur softalığı" iirelme sürecine girişmişlerdir...

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa buna ne gerek var?

İslam cinselliği dışlamak şöyle dursun, teşvik ediyor.

Şehvet bir insan gerçeği... Öyle veya böyle, bu dürtünün dayattığı açlık, birtakım kayıtlamalar getirilse de yine doğal bir dini çerçeve içinde karşılanıyor.

Bunların altına yapay bir "kutsal amaç" fitili yerleştirmek neden gerekli olsun?

Başkalarının hakkına, helaline tecavüz etmeden, sevgiye dayalı cinsellik zaten kutsal değil mi? Yüce Tann'nm yarattığı bir zevk "alçak" bir iş olamaz ki.

O zaman bu "yapay kutsal amaç" ne?

İslami açıdan "duyarlı" sayılan çevrelerde yakın zamanlarda yaygınlaşan "çok kadınla evlilik" denemelerinin dayandırılmak istendiği "sünneti uygulama" ve hatta "ihya etme" misyonundan (!) söz ediyorum.

Söylem şudur: Peygamber çok kadınla evlilik yaptığına göre, onun yolundan giden adamın da bunu gerçekleştirmesi gerek! Bunu kadının da benimsemesi, erkeğin birkaç hanımından biri olmayı peygamber sünneti olarak içine sindirmesi lazım!

Evet, nice zamandır yaygınlaşan bir söylem de budur.

Şimdi bu kompleks alanın gelişimine bakalım: Bir kere, "kadın fitnesi" deyiminin, bu fitneyi her zaman kadının çıkaracağı anlamına da gelmediğini hep akılda tutmak gerekiyor. Kadını anlamamak, yanlış anlamak, yeteneğinden azıyla veya potansiyelinden fazlasıyla yükümlü ve sorumlu kılmak gibi çok çeşitli "erkek yanlışları" da "kadın fitnesi"nin sebeplerini oluşturabilir.

Bu konuyu değerlendirirken, kadın yüzünden doğmuş veya doğduğu farz edilmiş aile ve toplum kargaşalarından

Levent Şahverdi Arşivi

yola çıkmak, nedense -aralarında kadınların da bulunduğu- pek çok Müslüman'ın yaygın tercihidir.

Böylece işin yalın cinsellik boyutu biraz gizlenir.

Ama asıl üçkâğıt bu boyutun gizlenmesinde değildir.

Sahtekârlık, günümüzün pek çok Müslüman erkeğine tepeden tırnağa hâkim olan ucuzcu kurnazlığın sadece kadın türüne özgü varsayılmasmdadır. Oysa hepimiz çok iyi biliyoruz ki, ortalık ucuz kurnazlığı karakter edinmiş erkeklerle doludur.

Burada hormon bozukluğu düzeyinde bir fiziki ve psikolojik sapmayı kastetmediğim açıktır. Ancak belki yine de fiziki bozukluklarla da ilgili olabilecek şekilde erkek, hem de maço görünüş altında son derece sahte bir kişilik taşıyabilir. Kadının da "er kişilik" sahibi, yani "erkekçe" değil, ergin olabileceği gibi...

Şimdi "sahte" kavramına bir tanımlama arayalım: İster erkek olsun, ister kadın; insan soyunun herhangi bir bireyi, göründüğü gibi değilse tek kelime ile "sahte" kişilik yansıtır.

Bu durumda kişilerin "olduğu gibi görünmeme" veya "göründüğü gibi olmama" dereceleri sahteliklerinin de ölçüsüdür.

Sahte sahtedir, erkeği ve kadını yoktur.

Şimdi eğer çok emin bir şekilde "fitne"den söz edeceksek, bunun ana kaynağını aramak zorundayız.

Hiç şüphe yok ki, "kadın fitnesi" özellikle günümüzde kadın ve erkeğin kafasındadır.

Daha açık bir deyişle bu kompleks fitnenin temeli, pek çok alanda olduğu gibi Müslümanların bilinç bunalımındadır. Bu da diğer çelişki alanları gibi, İslam'ın temel kaynaklarıyla hayatın güncel gerçekleri arasında dinamik iletişimi kuramamaya dayanır. (İçtihat kapısının gerçekçi olmayan

Levent Şahverdi Arşivi

kayıtlarla adeta mühürlenmesini, yani düşünmenin fiilen yasak kılınmasını hatırda tutuyoruz.) Yoksa "fitne"yi sadece çağın zorunlu boyutu sayarsak, pek çok İslami gerçekle çelişiriz.

Şurası kesin ki, eğer herhangi bir fitne konusu gibi "kadın fitnesi" deyimiyle tanımlanan olgu salt "çağın marifeti" sayılacaksa, insanın sorumluluğunu makul bulmamız imkânsızlaşır.

Sözgelimi bu olgu bir "ahir zaman" gerçeği şeklinde algılanır ve üstesinden gelinemez olduğuna hükmedilirse, aynca İslam'ın gereği diye sunulursa ne olur? (Kaldı ki "ahir zaman" deyimiyle Hz. Peygamber kendisinden sonraki bütün çağlan kastetmiş de olabilir. Bu yüzden, Hz. Ayşe'nin Hz. Ali'ye karşı savaş bayrağı açması da "kadın fitnesi"nin ilginç örnekleri arasında görülebilir. Bu, Hz. Ayşe'ye ve kadına karşı saygısızlık anlamı taşımaz.)

Evet, "kadın fitnesi"ni salt çağın marifeti sayarsak çok ağır sonuçlarla karılaşırız.

Bir kere az önce değindiğimiz, gibi insanın sorumlu ve yükümlü (mükellef) bulunması büsbütün askıda kalır. Üstelik yine bu yaklaşımla insan mutlak umutsuzluğa mahkûm edilmiş olur.

Mutlak karamsarlığı *Kur'an'la* bağdaştırmanın mümkün olmadığına önceki bölümlerde de değinilmişti. Öyleyse yapılması gereken bellidir: Başka alanlarda olduğu gibi kadın gerçekliği konusunda da "ahir zaman" haberleri çerçevesinde yapılan uyarıları yorumlayış tarzımızı sorgulamalıyız.

Burada, Müslüman insanı kaçınılmaz ve yenilmez olumsuzluklara karşı peşin teslimiyete hazırlamak gibi bir amaç güdülmüş olabilir mi?

Levent Şahverdi Arşivi

Söyleyebileceğimiz en karamsar söz şudur: Ahir zamanda Müslümanların çoğu başka fitne alanlarında olduğu gibi, kadın fitnesi konusunda da büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelebileceklerdir.

Evet, en karamsar uyan ancak bu olabilir.

Ahir zaman haberleri ile mutlak genellemeler yapıldığını kabul eder ve bunu dünya ölçeğinde ideal durumdan umut kesmenin gerekçesi sayarsak, nass ile sabit olan "kesin karamsarlık yasağı"nı inkâr durumuna düşeriz.

Öyleyse bu noktada da "çatlak" bizim kafamızdadır.

Konumuzun özüne dönelim: Kimlik bunalımımız, kadın gerçekliği konusunda da bizi türlü çatallanma ve çelişmelerle yüz yüze getirmektedir. Kadın olayında bu bunalım, Hz. Peygamber çağından uzaklaştıkça, önce cahiliye dönemi şartlanmalarının hortlayışı, sonra da Batı uygarlığının model oluşturması ile büsbütün içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Cahiliye dönemi şartlanmalarının hortlayışına tipik örnek, tasfiyesi için İslam tarafından ilkeleri hazırlandığı halde cariyeliğin (genelde kölelik) adeta yeniden kurumlaştırılması, hatta neredeyse yüceltilmesidir.

İlk dönemde güncel bir olgu olan köleliğin yumuşak bir geçişle tasfiyesi hızlanmışken, insanoğlunun vahşi bencilliği ve savaşlara ilişkin şöyle veya böyle evrensel bir hukuk geliştirmenin gecikişi yüzünden, İslam'ın bu yöndeki çağrısı önce dondurulmuş, sonra da adeta geri püskürtülmüştür.

"Emperyal İslami devlet"e geçişle beraber, kölelik ve tabii cariyelik neredeyse cahiliye dönemini imrendirecek biçimde kurumlaşmıştır.

İlahi yasamanın özendirdiği "tasfiye" yerine, beşeri yasamanın katkıları ile cariyelik ve kölelik fena halde "takviye" edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Mesela neler olmuştur?

Çok erken bir zamanda, fiilen yirmi-otuz karılı cahiliye dönemi düzeni geri gelmiştir.

Bu nasıl olmuştur?

Dört adet "nikâhlı eş" ve kapatabildiğin kadar da odalık edinmek suretiyle!

Gerçi ortada, temel kaynak *Kur'an-ı Kerim*'in açıkça sunduğu bir "ruhsat" var.

Dört kadınla evlenmek de, sayısı belirsiz "odalık" edinmek de dince "yasal" görünüyor.

Neden böyle, nasıl böyle, ne kadar böyle?

Bu sorulara cevap aramadan önce konuya ne kadar dürüstçe yaklaşabileceğimizi tartışmalıyız.

Şimdi "yükselen değer" basıncı altında kerhen feminist teviller mi yapacağız?

Böylece erkek sahteliğine dayalı olarak günümüze kadar gerçekleştirilen denemelerin bir benzerini tekrarlamakla mı yetineceğiz?

Yoksa "neden lafı eğip büküyoruz, şu cinsilatif dediğimiz varlık bizim dinimizde ikincil konumdadır işte!" diye kestirip atacak mıyız?

Hassas fitne boyutlarından biri buradadır.

Ti-Cariye

Erkeğin çokeşliliğine karşı çıkmanın sahte bir "yükselen değer" halini aldığı çağımızda Müslüman insan, temel kaynağın bu konudaki "ruhsat"ı ile güncel olguların sınırlaması arasında sıkışmış kalmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Erkeğin çokeşliliğine karşı çıkış, ileride tekrar değineceğim gibi, genellikle samimiyetsiz ve sonuçsuz bir feminist şamatadan ileri anlam taşımamaktadır.

Günümüzde de erkeğin çokeşliliği, en azından cahiliye dönemindeki kadar yaygın bir fiili durumdur.

Resmi yaptırımlarla çokeşli olmak değil, sadece ve sadece çok resmi nikâhlı olmak önlenebilmektedir!

O da tamamen değil, kısmen!

Doğrusu yeryüzünün bütün "seküler" güçleri için ne de büyük bir başarı!

İşin en sefil yanı da, "tek nikâhlılık" dayatmasının evrensel realite olarak çokeşliliği gerilettiği kuruntusunda yatar!

Oysa sekülerliğin yükselişiyle paralel gelişen ve yayılan "playboy" kültürü geleneksel çokeşliliği bile köhneleştirmiştir. Bu süreçte erkeğin çokeşliliğine, yaygın şekilde "kadının da çokeşli olabilirliği" eklenmiştir. Ayrıca karma beraberlikler de cabası!

Peki, kimliğini önemseyen Müslüman insan için durum nedir?

Kadını yüceltme adına geliştirildiği farz edilen söylem, eylem ve yaptırımların oluşturduğu yükselen değer paketinin içinden, kimliğini önemseyen Müslüman erkek ve kadının payına acaba neler düşer?

Dininin ruhsat vermesine rağmen Müslüman erkek gerçek hayatta çokeşlilik nimetinden -eğer nimetse- başkalarından daha az yararlanmaktadır. Çünkü onun önünde başkalarına oranla çok daha fazla engel vardır. Cariyeliği sosyal kabul gören bir kurum halinde geri getirmedikçe de Müslüman erkek bu haksız rekabetle (!) savaşmaya mahkûm görünmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Gerçi adını koyarak veya koymadan bir ara "muta" nikâhını Türkiye'ye getiren, böylece fiilen sayısız cariyeli hayatı gerçekleştirmeyi başaran (!) dindar Müslüman erkekler bulunduğunu da biliyoruz.

Ne var ki bu uygulama, en azından şimdilik, sonradan görme bir kısım Müslüman zenginle sınırlı, istisnai bir olgu durumundadır.

Bu noktada pek tabii asıl sorunumuz erkeğin çokeşliliği konusundaki ruhsatla ilgili çelişkilerdir. Ancak nikâhlı çokeşlilikten önce, en azından teorik planda var olan cariyelik üzerinde durmamız gerekmektedir.

Eğer İslam'ın temel kaynaklannı, yüzlerce yıl öncesinden bu yana tükenmiş saydığımız "müçtehit" nesilden kalan birikimle yorumlamaya devam edeceksek, "cariyelik" olgusunun dince kesin ve açık biçimde yasaklanmış bulunduğunu söylememiz mümkün değildir.

Şimdi yapılacak olan nedir?

Cariyelik için bu$ün de ruhsat bulunduğuna mı inanacağız, yoksa konuyu yeniden mi yorumlayacağız?

Burada, "ruhsat'T onaylama veya artık çağını tamamlamış bulunduğuna hükmetme yönünde özgürce düşünce üretebilmek açısından ciddi güncel engeller vardır.

Bir kere İslam'ın birden çok kadınla nikâha ruhsat vermesini bile içine sindiremeyenler karşısında Müslüman erkek ve kadın, cariyelik konusuna yönelik "yükselen değer" basıncına karşı nasıl direnebilecektir?

Gerçi cariyelik konusu bugün için, Müslüman kadın açısından kapanmış gibi görünen bir meseledir. Ama bu yalnız, günümüzde hemen hiçbir Müslüman kadının kendisini cariye durumunda görmek istemeyeceği anlamında doğrudur.

Levent Şahverdi Arşivi

Oysa hemen takdir edilecektir ki, Müslüman kadın için erkeğinin cariye edinebilmesi korkunç bir durumdur. Üstelik bu korkunçluk, kendisini çok sıkı bir Müslüman olarak gören ve dininin getirdiği bütün uygulamaları kolayca benimseyebileceğine inanan kadın için de geçerlidir.

Hz. Ayşe'nin bile "kuma" olgusunu içine sindirmekte zorlanmış bulunduğunu biliyoruz. Dolayısıyla sözü edilen "ruhsat", içinden geçtiğimiz dönemler için bir anlamda "kâğıt üzerinde" duruyorsa da, cariyelik hem Müslüman erkek hem de Müslüman kadın için önemli bir sorun niteliği taşımaktadır.

"Efendim, İslam'da cariyelik zamanla tasfiye edilmiştir" demek yetebilir mi?

Genellikle hoca efendiler böyle söylüyorlar.

Oysa tarihten biliyoruz ki, cariyelik gerçekte tasfiye edilememiş ve yüzlerce yıl boyunca İslam dünyası, başka iklimlerde ve özellikle Batı'da neredeyse "harem" kelimesiyle özdeş algılanmıştır.

Hadi bunu onların bilgisizce veya kasıtlı genellemeciliğine bağlayalım. Fakat varlık ve refah kavramları, yüzlerce yıl boyunca İslam dünyasında sürekli "harem" zenginliğini çağrıştırmış değil midir?

Dahası, insanları cennete heveslendirmek bakımından en geçerli motiflerden biri de "huri" olmamış mıdır? (Yaratıcı, ortalama erkeğin baş koyduğu temel hevesin "cinsilatif" olduğunu en iyi bilendir. O sebeple, çağrısını gönderdiği dönemin şartlarını gözeterek toplumda baskın durumdaki erkek Müslümanlarm öte dünyaya meylini geliştirmek için Allah'ın böyle ödüller sunacağını bildirmesini bir tür teşvik uygulaması saymak mümkündür.)

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sorular tepki veya eleştiri ifade etme yöntemi değildir. Geçmişi, kendi şartları içinde önyargısız sorgulayabilmek gerekir. Herhalde bu Allah kelamına karşı cüretkârlık etmek de değildir. Vurgulanmak istenen, cariye gerçeğinin İslam tarihi boyunca tasfiye edilmediği veya edilemediğidir.

Öyleyse bu duruma bakarak cariye ruhsatının günümüzde de geçerli sayılmasına kapıyı açık bırakan kutsal metinlerin varlığını İslam'ın bir kusuru mu sayacağız?

Elbette hiçbir Müslüman böyle bir cüret gösteremez.

Onların güncel düzenlemeler olduğu açıktır. Mesele, bunları görmezden gelerek İslam'ın kadını yücelttiği yönünde ezber söylemlerde bulunmaktadır.

Bir kere, İslam kadını veya erkeği ayırarak yüceltmek gibi bir hedef gütmüş olamaz. İslam insanı yüceltmek isteyebilir. Bunu da evrensel çizgisi ile yapar. Eğer çokeşlilik ve cariye konularında kutsal metinlerde var olan ibareleri güncel düzenlemeler saymazsak insanı yüceltmeye yönelik evrensel çizgiden sjjz edemeyiz.

"Yükselen değer" basıncı altında şinikleşen Müslüman aydın, benzeri başka konularda olduğu gibi burada da "realite"yi terennüm etmekten bile çekinmektedir. Oysa cariyelik günümüzde de hayatın belalı bir gerçeğidir ve en azından dünkü kadar yaygındır. Daha açıkçası cariyelik konusunda şimdi de güncel düzenlemeler vardır, ama bunları gerçekleştiren İslam değil çağdaşlaşmacılıktır.

Esasen yeryüzünde kendini "özgür" olarak tanımlayan, geçici beraberliklerle gününü gün etmeye yatkın milyonlarca kadının varlığı, muazzam bir uluslararası cariye sektörü oluşturmaktadır.

Aynı tanımlamaya uygun şekilde yaşayan milyonlarca erkek de doğal ve gönüllü birer seks kölesi sayılır. (Sadece

Levent Şahverdi Arşivi

jigololuğu kastediyor değilim.) Her iki cinsin bu tür bir "seks" anlayışını benimsemeleriyle oluşan ilişki kültürü, fıkıhtaki cariyelikle ilgili düzenlemelerin bir benzeri, çağın şartlarına uygun yeni ve fiili bir uyarlaması niteliğindedir.

Burada kilit terim "özgür" olma tanımındadır.

İslami terim olarak "hurre" (özgür kadın) kavramı ile günümüzdeki serbest yaşantıyı benimsemiş anlamındaki "özgür kadın" deyiminin çeliştiğini göz ardı ediyor değilim. İslamiyet cariye olmayan kadını tanımlarken "hurre" terimini kullanır. Bu kavramın seçilmesi çağın şartlarının doğurduğu güncel bir teknik gerçekliktir. Kölelik ve esaretin yasal bir kurum olduğu dönemlerde "özgür kadın" anlamındaki "hurre" tanımlaması, tabii ki bugünkü anlamda bir "cinsel serbestlik" çağrıştırmıyordu. Zaten İslam'a göre "hurre" olan kadın, din işleri açısından da cariyeden daha fazla ve daha farklı kayıtlarla sınırlanmış ve yükümlü kılınmış bulunuyordu.

Böyle olduğu için de, "hurre"yi kelimenin sözlük karşılığından çok, örfteki mevkii ile değerlendirmek gerekir. Bu da, anneliği öne alan, ailenin temel direği konumunda kalmayı benimseyen "kadın" tiplemesini karşımıza çıkarır. İslam toplumunda böyle bir "kadın"ın hukuku ve yeri ayrıdır. "Hurre" bu anlamdadır.

Bugün de Müslüman olmayan toplumlarda tercihini böyle yapan, tek eşe sadık, anneliği ve aile içi reisliği benimseyen kadınlar ayrı ve özel değil midir? Kaldı ki serbest cinsel yaşantıyı tercih eden kadınların çok daha yüksek oranda olduğu Batı toplumunda da böylesi -İslam'daki hurre karşılığına denk gelebilecek- eşlerin saygın bir yeri vardır.

İslam'ın doğduğu toplumun şartlarında, güncel gerçeği dışlamayan "hür kadın" tanımı, aynı zamanda evrensel bir hukuki ilkenin cevherini de oluşturmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Müslüman insan kendi kendisine sorabilir: "Özgür (hurre) kavramını ille de cinsel serbestliğe öncelik tanıyan bir terim olarak almak zorunda mıyım?"

Kanaatimce cinsel serbestlik, bir yandan özgürlük kadar bağımlılık da içerir. Kavramların sözlük anlamlarına bağnazca sadık kalmaya devam ederek düşünmeyi sürdürürsek olayların ve gelişmelerin özünü yakalayamayız.

Bu anlayışla kavramları daha "özgür"ce değerlendirmeye ve kullanmaya çalışabiliriz. O zaman da "hurre" mi daha "özgür", yoksa kendini "cinsel özgürlük" içinde gören kadın mı, pekâlâ tartışılabilir.

İslam'ın doğuş döneminde "hurre" deyimi, sade insan için yalın olarak cariyenin karşıtı anlamındadır.

Öyleyse İslami açıdan ortada iki tür kadın vardır.

Özgür olan ve özgür olmayan kadın...

Birine "hurre", diğerine "cariye" deniyor.

Çağın ve toplumun şartları çerçevesinde cariye, özgürlüğünü genellikle savaşlar ve savaşların değişik sonuçları yüzünden yitirmiş kadındır. "Hurre" ise, en yalın anlamıyla böyle bir talihsizlik yaşamayan özgür kadın... Bu iki kadın türünü belirleyen özelliklerin güncel boyutlarını aradan çıkardığımız zaman, başka bir renk ve boyutta ama yine evrensel bir tasnife varırız.

Kadın, ister kendisi tarafından, ister kendi dışındakiler tarafından veya kısmen kendisi, kısmen kendisi dışındakiler tarafından oluşturulmuş şartlar içinde "özgür irade sahibi insan" ise "hurre" niteliğindedir. Özgür değilse fiilen her zaman ve her çağda cariye durumundadır.

Böylece, "özgür" kavramını "serbest" veya "bağımsız" anlamında değerlendirmek mecburiyetini aşmış oluruz. Özgür kadın, serbest ve bağımsız da olabilir; ama onun

Levent Şahverdi Arşivi

özgürlüğünü belirleyen temel nitelik burada değildir. Kanaatimce doğru tanım, hiçbir şekilde meta olmayı kabul etmeyen kadını özgür kabul eder.

Bu durumda kendisini çok serbest ve bağımsız hissettiği veya öyle tanımladığı halde pek çok erkek tarafından meta niteliğinde görülmekten kurtulamayan kadın, hangi çağ ve kültürde olursa olsun klasik anlamdaki cariye ile benzer bir konumda demektir.

Böylece "hurre"nin, yani İslami anlamda özgür kadının asli özelliği belirginleşir: O, önder kadındır.

Erkekle beraber aile dediğimiz temel sosyal yapının iki önderinden biridir. Bu birlikteliği özgür iradesi ile gerçekleştiren ve sürdüren yahut bitirebilen kadındır.

Kendisini böyle tanımlayan, ayrıca böyle tanımlaması engellenmeyen her kadın "hurre"dir, özgürdür.

Şüphesiz İslam, ideal olarak bütün kadınların "hurre" niteliğinde bulunmasını temenni eder, hatta önerir. Fakat tarihi gerçekliğin böyle olmaması İslam'ı bağlamaz.

Bu durum, İslam'ın insan öldürmeyi yasakladığı halde yığınla cinayetin işlenmesinden farksızdır.

Ne var ki, İslam ideal olanı önerirken hayatın gerçeklerini de ilgi alanı dışında bırakmaz. Bunun için, başka alanlarda olduğu gibi, "özgür kadın" konusunda da insanlığın ideal durumdan uzak bulunduğu hallerin de hukuki bir çerçevesini önerip belirlemeye çalışır, ona göre tavsiyelerde bulunur.

İslam'daki cariyelikle ilgili ruhsat bu bağlamda değerlendirilmelidir. Esasında bu ruhsatın hikmeti, hayatın gerçekliklerini denetlemenin başlangıç noktası olarak, her dönemde az veya çok var olabilecek cariye ölçütlerindeki kadınların büsbütün hukuk dışı sömürü alanı teşkil etmelerini önlemektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Böyle bir ruhsatın varlığı, kadına yönelik bir aşağılama değil, aksine "hurre" olmayı, "özgür kadın" konumunda bulunmayı yüceltici yasama yaklaşımı sayılmalıdır. Bu yaklaşım insanoğluna, kadını meta olmaktan çıkarmanın sorumluluğunu yükler.

Genelde erkeğin çokeşliliği ve özelde de cariye konusunda İslam'ı karalamaya kalkışanların sahteciliği, esasen içinde boğuldukları bu gerçeklikten kaynaklanmaktadır.

Şöyle bir an hayal kuralım: Eskinin bir esir pazarında, mezatçı haykırmaktadır:

"Şuraya bakın! Şu inci dişleri görün! Şu endam, şu ten... Şu zifir saçlar... Şu ela gözler... Şu gonca dudaklar..."

Şimdi de bu eski esir pazarından günümüze dönelim: Güzellik yarışmalarının ve özellikle defilelerin, sözünü ettiğimiz esir pazarlarındaki sahnelerden farkı nedir?

Sadece birkaç yüzyıllık zaman aşımı...

Evet, topu topu bu kadar fark var...

"Alıcı gözler" karşısında kadını bir meta gibi takdim yöntemi aynıdır, ama iş daha incelmiş bir üslupla yürütülmektedir.

Bu ifadelerle yanşan güzellere ve mankenlere çamur mu atılmış oluyor?

Hayır, karalama için değil, işin estetik düzey bakımından inceltilmişliğini takdir ederek durum tespiti yapalım: Bu, jürisinden sürüsüne kadar, çağdaş ve ileri bir cariyelik sektörü değil de nedir?

Çağımızda cariyelik patlamıştır.

Bunu da çağdaş insan, feminizmin altın döneminde becermiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Kendisini özgür hisseden ve öyle tanımlayan, ama böyleyken aynı zamanda erkeklerin en azından göz zevki için birer "araç" olarak da kullanılan sayısız genç kadın bulunduğu sürece fiili cariyeliğin kökü kazınamaz.

İslam bu gerçeği görmüştür.

Cariyelik her çağda olabilecek, tasfiye edilir gibi görünüp tekrar hortlayabilecek bir beşeri çarpıklıktır...

Öyleyse bunu sevimsizce ruhsatlı kılmayı, uygulanması mümkün olmayan sözde yasakçı yaklaşımla engellemeye çalışır görünerek fiilen geliştirmeye çalışmaktan daha aşağılayıcı bulmak dürüst ve insaflı bir bakış değildir. Bütün mesele, teşvik edilmeyen bir "ruhsat" alanı belirlemek suretiyle insana muazzam bir sorumluluk yüklendiğini algılayabilmektedir. Şu veya bu sosyal gerekçelerle kamunun genelev işletmeyi meşrulaştırması bile ancak bu ruhsat ile mümkündür.

Sınırları daraltmak ve gevşetmek insanın elindedir.

Bedelini ödeyecek olan da kendisidir.

Şimdi, İslami açıdan meseleye "savaş esirliği" şartı gibi pek çok yönden tartışılabilecek türden sosyal veya siyasal kayıtlarla çekidüzen verebileceklerini sananlar boşuna enerji harcıyorlar.

Cariyelik hayatta her zaman var olduğu ve var olabileceği için İslam'da da teorik olarak ruhsatlı bir alandır. Ancak kökten tasfiye edilebilmesi de İslam tarafından daima tavsiye edilmiş, özendirilmiştir. Ne var ki, tasfiye edilemediği takdirde İslam fili durumları da görmezden gelmemektedir.

Öyle veya böyle, cariye uygulaması bir "ilkellik" örneği olabilir.

Ne gam?

İslam ilkel toplumlar için de "rahmet" değil midir?

Levent Şahverdi Arşivi

İlkellik ise, bugün de cariyelik var.

Mebzul miktarda fiilen cariye olan kadın mevcut...

İslam'da da bunun bir şekilde ve bir ölçüde meşruiyet zeminin mevcut bulunması, İslam'ın ilkel veya gelişmiş her topluluk için "rahmet" ve daha iyiye çağrı niteliği içermesinin gereklerindendir. Ayrıca, fiilen kökü kazmamaz bir olguyu "yasak" kılmak, sadece yasak koyucuyu küçük düşürür.

Burada "Allah'ın gücü mü yetmiyor?" sorusunu dayatmak abestir.

Yüce yaratıcı, düzenini böyle kurmuş: Her kişiyi, çapma denk imtihanla smıyor. İlkel toplulukların sınav soruları ile gelişmişlerinki eşit ağırlıkta olabilir mi?

Özetlemek gerekirse, tevile gerek yok, "odalık" ruhsatı, kayıt ve şartları açısmdan tartışmaya açık bulunsa da, ilke olarak kesin ve sabittir.

Şüphesiz bütün bunlar, İslami hukuk düzeninin geleneksel çerçevesi içinde günümüz için önerilmesi gereken hususlar şeklinde yorumlanabilecek mülahazalar değildir. İnançları ile uyumlu yaşamaya çalışan Müslüman erkek veya Müslüman kadının nerede günaha girdiğini ve nerede meşruiyet sınırları içinde kaldığını görebilmesi için tartışma alanları sorgulanmaktadır.

Bu şartlarda mesela Müslüman erkek, cariye edinmeye kalkışacaksa bunu nasıl bir düzenleme ve hukuk çerçevesinde yaşayacaktır ki başkalarının zarar görmesi, hakkının yenmesi ve onurunun zedelenmesi önlenebilecektir?

Böyle konularda güncel şartlarla dinin ilkeleri arasındaki çatışma konuları tartışılmadığı için, Müslüman erkek ve kadın böyle pek çok sorun yaşamakta, gündemlerine mesela cariyelik, mesela kuma olgusu fiilen girmekte, kendilerini

Levent Şahverdi Arşivi

veya birbirlerini yanlış dini yorumlarla aldatmakta veya sömürmektedirler.

Nitekim dindar bir tanıdığım vaktiyle ciddi ciddi sormuştu: "Ben şimdi iyi bir para verip güzelce bir Nataşa'yı kapatsam İslami hüküm itibariyle bu cariye olur değil mi?"

O zamanlar konuyla ilgili uzun boylu düşünmüşlüğüm olmadığı için alaycı bir ifadeyle geçiştirmiştim: "Cariye değil, ama ti-cariye olur!"

Meğerse farkında olmadan bir kehanette bulunmuşum! Sözde dini kimliğini önemseme iddiasındaki birçok Müslüman işadamı, benim bu dalga geçişimden birkaç yıl kadar sonra başlayan ekonomik açıdan dışa açılmalarla beraber cariyeliği değil, ama "ti-cariyelik" sistemini neredeyse kurumlaştırdılar.

Onları kendi vicdanlarında "sıfır zina riski" hükmüne götüren neydi?

Cumhuriyet'le beraber kafalarda su katılmamış "zina" eylemi durumuna gelen bir ilişki biçimi nasıl birdenbire helalleşiveriyordu?

Çöken Demirperde ülkelerindeki genç kız ve kadınların ya dinsiz yahut Hıristiyan olmaları, çok özel fetvalar için yetiyor da artıyordu.

Ganimete bak, hizaya gel!

Böylece çok yiyen ve çok enerji üreten Müslüman erkek uçkur sorununu çözmüş bulunuyordu. Üstüne üstlük bu arada bir de kahraman oluveriyordu: Dün Müslümanlara etmedik eziyet bırakmayan toplumların lokumlarını birer birer devşirmekteydi. Özelde Moskof kâfirinden, genelde de Haçlılardan ilmi, kültürü, sanatı, iktisadı ve bileği ile alamadığı tarihsel intikamını belden aşağısı ile kolayca ve zevkle alıveriyordu...

Levent Şahverdi Arşivi

Uçkur softasının cihadı kâfir illerinde böyle nice dişi kaleler fethediyor, nice sürtük burçlara bayrak dikiyordu. Ama ileriki sahifelerde göreceğimiz gibi, uçkur softasının maceralan bununla sınırlı değildi. İçeride de acayip mücahitlik programları vardı: Yüz şehit sevabına konmak için uçkurlar fora ediliyordu...

İlginçtir ki, İslamcı eğilimden olup bu sevap furyasından pay kapmak isteyen gönüllü kuma adayları da kuyrukta bekliyordu.

Deyimin tam yeridir: Alan memnun, veren memnun! Siz mi İslam'a karşı devrimler yaparsınız? Ben sizin devriminizin eteklerini kaldırayım da görün!

Ruhsatı Kirletmek

Batı uygarlığının biricik örnek almışı ise, Müslüman kadını ve aynı zamanda Müslüman kadın adına erkeği -aralarında kesin sınırlar olmaksızın- üç kompleks durumdan birine itmektedir:

1) Kendisini Müslüman bilip dinle bağlantısını en düşük düzeyde tutarak, Batılı bir kadın gibi yaşama, duyma ve düşünme çabası...

2) Güncel Batı örneğinden etkilenmeyi şiddetle reddederek yaşamaya çalışma...

3) İslam ile Batı uygarlığı arasında, doğal şekilde, adeta farkında olmadan veya belli ölçüde ısmarlama bir sentezle yeni bir tarz oluşturma arayışı...

Her üçünde de, Müslüman kadirim ve Müslüman kadm adına Müslüman erkeğin kompleks bir durumla yüz yüze bulunması kaçınılmaz değil midir?

Levent Şahverdi Arşivi

Komplekssiz, sağlıklı bir dördüncü hal, Müslüman toplumlann Batı uygarlığı karşısındaki yenik, ezik veya taklitçi konumu sürdükçe mümkün olabilir mi?

Batı uygarlığında kadın olgusunun geçirdiği değişim sonucu bu toplumlarda aile kurumunun çökme durumuna gelmesi, İslam dünyasındaki söz konusu kompleksin etkilerini bir ölçüde azaltmış bulunabilir.

Ne var ki bu konuda da, yüzyıllar içinde zihinlere çökmüş bulunan yoğun bulanıklığın aşılması, Müslüman kimliğinin evrensel bir onur kazanmasına bağlıdır. Başka bir deyişle Müslüman insan kendisini tekrar yeryüzünün birinci smıf sakini olarak hissetmeye başlaymcaya kadar...

Pek tabiidir ki, "Müslümanların kadın sorunu" genel çöküşten bağımsız bir olgu sayılamaz. İslam dünyasındaki toplu bilinç sarsmtısı her konuda olduğu gibi kadın meselesinde de kafaları altüst etmiştir.

Burada kafa karışıklığının boyutlarını belirlemek bakımından bir örnek üzerinde duralım: Eğer, "çağdaşlık" veya "çağdışılık" gibi gerçekte hiçbir hakiki ölçüt değeri bulunmayan ucuz okuryazar cetvelleri kullanmıyorsak, şunu teslim ederiz:

İslam'ın birden fazla kadmla evlenmeyi meşru kılışında, kötüye kullanmaya elverişlilikle (Allah'ın ruhsatını israf etmek) beraber, evrensel bir gerçekçilik vardır.

Bu ruhsatı istismar etmenin mümkün bulunduğu apaçıktır. Fakat beraberinde karşıt durumun gerçekliğine bakmak de şarttır: Birtakım hayat gerçekleri, bazı yerel, folklorik şartlar ve zorlamalar; birden fazla kadınla evlenmeyi, ilgili taraflarca gönüllü olarak benimsenecek bir uygulama haline getirebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Kanaatimce bu noktada güncel "yasama" (teşri) ihtiyacı ile toplumun şartlarının gerektirdiği düzenlemelerin yapılabilmesi, sözgelimi İslam'ın sadece "ruhsat" şeklinde tanıdığı "olabilirlik" konusunda bazı sınırlamaların öngörülmesi, "nass"ın hikmetine ters düşmez...

Bu açıdan, Hz. Ömer'in muta nikâhını kaldırması, İslam'ın "yeryüzünde Allah'ın halifesi" kılarak insana yüklediği dinamik, yenileyici ve geliştirici yasama sorumluluğunu yansıtan harika bir örnektir.

İkinci büyük halifenin bu içtihadı, kendini "damızlık erkek" gibi algılayanların işine gelmeyebilir, ama peki ya bir "baba" veya "ağabey" olarak durum nedir?

Sözgelimi kendi kızlarımızın veya kız kardeşlerimizin de "muta" metaı olmalarına gönlümüz razı mıdır?

Elin oğlu senin-benim kızımı veya kız kardeşimi genelevdeki işlemden biraz daha "kılıflı" bir yöntemle geçici olarak sahiplenecek, keyfi bitince çekip gidecek. Bir başkası aynı işi yapacak. Sonra bir başkası, bir başkası...

Bu hoş ise, "muta"yı yüceltelim, Hz. Ömer'i "revizyonist" ilan edelim!

Elbette ilke olarak "ruhsat"ı kökten inkâr mümkün değildir. Fakat bu ruhsatın kullanımında *Kur'an-ı Kerim'm* getirdiği kayıtların -herhalde ilahi hikmet gereği özellikle- öznel (indi, sübjektif) değerlendirmelere açık bulunduğu da ortadadır. Çünkü bu, insan için, bilhassa da erkek için olağanüstü bir yük, çok ağır bir sorumluluktur. Müslümanlığını gerçekten ciddiye alan kişi böyle bir ruhsatı kullanırken, ancak kendi kendine yüzlerce soru sorduktan sonra harekete geçebilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir kere buradaki "eşler arasında adalet gözetebilme" şartının ne olduğu, ne olabileceği üzerinde gerektiği kadar dürüstçe düşünüldüğü söylenebilir mi?

Meselenin sadece bu boyutu üstüne dünyalar kadar söz edilebilir.

Bahse konu "ruhsat" üzerinde tartışma açarken, "çağdaş feminist Müslüman kompleksi"ni atlamamalıyız. Şüphesiz burada erkeğin "çokeşliliğini yüceltmediğim gibi, "tekeşliliği" de ilke olarak peşin şekilde kutsamış değilim.

Daha açık söylemeliyim: Bir "erkek" olarak değil, ama bir Müslüman olarak "çokeşlilik" ruhsa tının varlığını rahatlıkla savunabilirim. Bu ruhsatı ilke planında makul bulmam zaten Müslüman olmanın zorunlu sonucu... Ancak tavır burada bitmiyor. Kendime "tekeşli" olmayı önerdiğim halde, evrensel bir olgu olarak "çokeşlilik" karşısında en azından "anlayışlı" olmak durumundayım...

Ayrıca "çokeşlilik" konusunda İslam'ın güncelleyici yasama yoluyla (içtihat) sınırlama getirmeye açık olduğunu da çok rahatlıkla savunabilirim. Bütün mesele, ruhsata yönelik güncel yasamanın ortaya koyacağı sınırlamaların, çeşitli kültür ve coğrafyalarda beşeri hayatın farklı gerçekliklerini kökten dışlamaması, belirli bir anlayış payı bırakabilmesidir.

"Medeni" yaftası altında kaba saba bir kanun koyucu mantığın doğada var olan "çokeşlilik" gerçeğini bertaraf edebileceğine kim inanabilir?

Bu medeni değil, madeni bir yasama anlayışıdır...

Katı ve sert!

İnsan esnekliğine ve değişkenliğine yüzde yüz zıt!

Bugün yeryüzünde, hem de "gelişmiş" diye nitelendirdiğimiz toplumlarda yaygın fiili bir gerçek olarak, birden

Levent Şahverdi Arşivi

fazla kadınla nikâhsız evlilik sayılabilecek türden ilişkilerin varlığı da, evrensel bir "kadın fitnesi" örneği değil midir?

Doğrusu bu da kaçınılmaz biçimde İslam'ın sorunudur.

Beşeri bir gerçekliği tanıma ve olgu olarak görme anlamına da gelen İslam'ın bu ruhsatını, "yükselen değer'Ter ve cerbezeli kavramlar şamatasına kapılmadan, özgürce yorumlamaya çalışmak durumundayız.

Bu ruhsatı kullanmak da, reddetmek de farklı nitelikte "kadın fitnesi" örneklerini karşımıza çıkarabilir: Birden fazla kadınla ilişkide olan veya olmayı arzu eden nice erkek vardır ki, çağdaşlık kompleksi içinde söz konusu ruhsata karşı samimiyetsiz bir tepki veya göstermelik bir muhalefet sergiler. Yine, bu ruhsattan yararlanan veya yararlanmaya can atan nice Müslüman erkek vardır ki, toplum hayatında adalet gerçeğinden zerrece nasibi bulunmadığı halde birden fazla eşe "adil davranabileceği" kuruntusuna sahiptir. Hatta bu konuda en küçük bir tereddüdü bile yoktur. Onun zihninde, birden fazla eş arasında adalet şartı, üstünde durmaya bile değmez bir ayrıntıdan ibarettir.

Özellikle bu İkincisi önemlidir.

Böyle bir cüret nereden gelmektedir?

Tabii ki, İslam'ın evrensel ilkelerinden kopanların ürettiği veya ithal ettiği "maço" saptırmalar sayesinde!

Çünkü bu saptırmada ruhsatın objektif ölçütler öngördüğü palavrası vardır!

Nedir bu objektif ölçütler?

Çok basit: Mesela bir karışma kırmızı basmadan don aldıysa, öbürüne de aynısını temin edecek!

O zaman adalet şartı tamamdır.

Oldu da bitti maşallah!

Levent Şahverdi Arşivi

Birden fazla eş arasında adalet gözetebilmenin daha karmaşık bir iş olduğu ve bunun da insanın vicdani sorumluluğuna bırakıldığı açıktır. Dolayısıyla bu ruhsat, kelimenin bütün anlamlarıyla tam bir "bela" niteliğindedir.

Herhalde pek azımız "bela"nın üstesinden gelebilmekteyiz. Çünkü çoğu zaman kahraman (!) erkek, kadını ikinci eş olmaya ve ikinci bir eşi kumalığa kabul etmeye ikna için tehlikeli bir tuzak kurmaktadır.

Nasıl mı?

Kimliğini önemseyen Müslüman kadına, "kimliğini önemseyen Müslüman erkek" dayanılmaz dava adamı pozlarıyla pek de ustaca telkine başlar: "İslam'ın getirdiği bir ruhsatı reddetmek tevhitten tehlikeli şekilde sapmaktır. Bu ruhsat *Kur'an-ı Kerim'de* yok mu? Var? Allah'ın kitabından değil bir ayeti, bir harfi bile inkâr ettiğimiz zaman dinden çıkmıyor muyuz? Çıkıyoruz. İşte asıl mesele budur. Yoksa ben şehvetimden, cinsel açgözlülüğümden değil, şeriata saygımdan ötürü bunu istiyorum. Batılılaşmanın İslam'a inat getirdiği bu tekeşlilik uygulamasına direnme adma ikinci, üçüncü, dördüncü kadınla evlenmeyi bir cihat olarak görüyorum. Benim bu İslami direniş hareketimde bana ortak olursan yücelirsin."

İşte örnek bir tuzak... Fakat erkeğin dişisini avlaması anlamında değil, Müslüman insanın kendi kendini kandırması ve harcaması anlamında...

Örf ile Şehvet Sörfü

Şüphe yok ki bugünkü Müslüman erkeklerin çok azı böyle bir söylemde yüzde yüz samimidir. Çoğunlukla yalan söylenmekte, kasık kaşıntısı kutsallaştırılmak istenmektedir.

Bu, işin öncelikli olarak ruhsal yanı...

Levent Şahverdi Arşivi

İlke bakımından değerlendirildiği zaman, konuyla ilgili olarak birbirinden farklı pek çok yaklaşımın olabileceği, bunların her birinin de İslami sayılabileceği görülür.

Şu veya bu noktadaki farklılık ve hatta aykırılık yüzünden herhangi bir kişinin veya topluluğun Müslüman olamayacağına hükmetmenin bütün çeşitleri birer tekilci yorumdur ve sorunludur.

Onun içindir ki, ayetteki adalet ilkesinin yorumu konusunda da katı bir bakışa sahip değilim. Şahsen bu ruhsatın, *Kur'an-ı Kerim*'in lafzındaki adalet şartı sayesinde, insana ürkütücü bir sorumluluk yüklediğini düşünüyorum. Fakat buradan salt fizik ve maddi eşitliği anlayanları, olayı nefislerine yontmuş bile olsalar yine İslami bir yaklaşım içinde görüyor ve benimsemediğim halde meşru karşılıyorum. Zira yaratıcının imtihana tuttuğu insanın benliğine fazlasıyla esnek alanlar bırakması, ilahi çağrının temel nükteleriyle çelişik değildir.

Tanrı kelamının, her bir ibarede, her zevk ve algılama düzeyine ayrı ayrı hftap edebilecek mucizevi zenginlik içerdiğinde şüphe yoktur. Sorun, bu ruhsat karşısında değişik vaziyet alışların her birinde kompleks boyutlann bulunabileceği noktasındadır. Kanaatimce kompleks riskinin en aza inebileceği yorum, ruhsattaki adalet şartını maddi ölçütlere vurmamaktan ve karmaşık bulmaktan geçiyor.

Böylece zamanla değişen eğilimlerin bir "icma" olgusu gibi ruhsatı sınırlayabilmesini, İslam'ın çok isabetli bulabileceğini düşünüyorum...

Bu, yaratıcının çağrısını çarpıtmak ve değiştirmek değildir. Aksine, ilahi kelamın içerdiği sonsuz zenginliği gerektiği gibi değerlendirmeye çalışmak demektir.

Tanrı kelamı, şu veya bu kişinin başkalarına hoş gelmeyen yorumuyla küçük düşmez. Eğer öyle olsaydı, milyarlarca

Levent Şahverdi Arşivi

insanın çiğnediği İslami yasaklardan ötürü *Kur'an* küçük düşmüş olurdu.

Sosyal bir varlık olarak insan için her zaman önem taşıyan yerel ve güncel değerlere göre istisnai durumları dışlamamak kaydıyla, İslam'ın özendirmek istediği makul ailenin tekeşliliğe dayandığına inanıyorum.

İstisnai durumlar neler olabilir?

Mesela töre tarafmdan çok önemsenen baba olabilme isteği...

Mesela cinsel işlev görmeye engel bir hastalık...

Buna mukabil kadının anne olabilme arzusu da erkeğin babalık isteği kadar meşru sayılmalıdır. Ayrıca erkeğin cinsel işlevini yerine getirmesini engelleyecek bir rahatsızlığı bulunması da kadının haksızlığa uğramasını gündeme getirecektir. Beraberinde ruhsal bir sürü sorun ve çatışma doğacaktır.

Öyleyse benzer durumlarda kadının da ikinci bir kocası olmasını mı öngöreceğiz?

Elbette buna, İslam'ın ana kaynaklarından en aşın sapmalara uğradığı kabul edilen sivri eğilimler bile izin veremez, böyle bir şey olamaz. Feminizme, eşitliğe, şuna buna ve başka herhangi bir şeye aykırı da bulunursa bulunsun, böyle bir şey İslam'a uydurulamaz. İslam sadece burada kadın ve erkek arasında çok ciddi bir ayrım yapar. Kadına böyle mağduriyet durumlarında kocasından ayrılma hakkından daha fazlasını vermez, çokeşli olabilmesini asla bağışlamaz.

Özetleyelim: İstisnai şartlarda erkeğin çokeşliliğini dışlamamak şartıyla İslam'ın öngördüğü makul aile tekeşlidir.

Oysa pek çok Müslüman erkek tam aksini düşünmektedir. Onlara göre sanki ideal olan durum dört kadınla evlenmektir de, şartlar ve imkânlar -ve tabii en önemlisi

Levent Şahverdi Arşivi

elde mevcut hanımlar- rıza göstermediği için tek eşle yetinilmektedir.

Bu anlayış, çok kadınla evliliğin evrensel bir "olabilirlik" değerinden öteye taşınlması demektir, açıkçası ilahi ruhsatı israf kapısıdır.

Şöyle bir an için düşünelim: Yirmi kadınla evlenmenin yadırganmadığı bir topluma gelen öğretinin işi önce dört kadına kadar indirmeyi öngören ruhsatındaki daraltıcı nükte, daha başka ortam ve zamanlarda "teke doğru" yönlendirici bir ilham da içermekte değil midir?

İlgili ayetteki adalet şartı da uygulamanın kolaylaştırılmasını veya zorlaştırılmasını da Müslüman bireyin yorumuna açık bırakmak suretiyle, güncel gerçeklere göre yeni yasama ve düzenleme yapabilme ruhsatını ortaya koymuş olmuyor mu?

Ne var ki, insanın ruhsatı istismar ederek bizzat kendi kendisine karşı zalimleşme (nefse zulüm) özelliğinin olması, her zaman hakkaniyet dışı uygulamalara kapıyı açık tutmaktadır.

Bu da insanoğlunun genel imtihan macerasının doğal bir cilvesidir. Kaldı ki bu ayetteki "ikişer, üçer, dörder" ibaresini, "dört"le sınırlama anlamında kabul etmeyen ve adeta "alabildiğiniz kadar alın" şeklinde yorumlayanlar da olmuştur.

Bu tefsircilerin, canlarının öyle çektiği ve keyfi davrandıkları (nefislerine zulmettikleri) söylenemez. Kendilerince tam anlamıyla "bilimsel görüş" olarak bu yorumu yaptıklarını düşünebiliriz. Ancak, pek itibar görmemiş olsa bile -ki bence de hiç muteber değil- bu sınır tanımayan yorumun yapılabilmesi, çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü böylesine temel bir meselede, bu derece "uç" yorumların ortaya çıkabilmesi *Kur'an'm* zaafı değildir. Aksine, insana

Levent Şahverdi Arşivi

verdiği değerin ve yüklediği büyük sorumluluğun çarpıcı belgelerinden biridir.

Ayrıca, ilgili ayetten sınırsız sayıda kadınla evlenebilmeye ruhsat çıkarmak itikat açısından bir sorun teşkil etmezken, aynı ruhsatı sıkı bir adalet şartına bağlayarak fiilen imkânsız gibi görmek neden teşkil etsin?

İlahi üslubun, bu derece yetki ve sorumluluk tanıyıcı niteliğinde, insana yönelik, yasamaya katılma (kıyas, içtihat) çağrısı vardır. Bu durum, her oluşu kuşatıcı tevhit ilkesinin, birleyebilmenin, daha da önemlisi Allah ile beraber olmanm öngörülmesi demektir.

Evrenlerde mevcut her zerreye hükmeden ve her zerrede var olan Allah, kendi kelamıyla ilgili şu veya bu yönde fikir üreten beyinlerde de kendince bir icraat sahibi değil midir?

Şüphe yok ki, insanoğlu sınırlarken aşırıya kaçabileceği gibi, kolaylaştırırken de aşırılığa kapılabilir. Dolayısıyla yasamaya katılma görevini kötüye kullanabilir, işi bozgunculuğa kadar vardırabilir. Ama zaten İslam, son derece girift ve derin bir sorumluluk sistemi olarak, insanın artı ve eksi yönde en uç çizgilere aday bir varlık niteliğinde bulunduğunu baştan ortaya koyar.

Yasamaya katılırken veya yasamaya beşeri katılımın ortaya çıkardığı güncel yorumlardan yararlanırken Allah'ın muradına (rıza) ters düşmeme duyarlılığı, kişi için vazgeçilemeyecek ve yaratıcıdan sürekli istenecek, bunun için yardımına sığınılacak temel özelliktir.

Böyle bir duyarlılıktan nasibi bulunmayan kişi için risk, sadece yasamaya katılımın gerçekleştiği durumlara özgü de değildir.

Levent Şahverdi Arşivi

Müslüman, görünürde (zahir planında) çok katı bir taklidin uygulandığı durumlarda da yaratıcısının rızasına ters düşebilir.

Bu tür bir olgunun ortaya çıkmasında da Allah kayıtsız bir seyirci değildir.

Allah her yerde ve her işte birinci etkendir.

Kulun sorumluluğunun kesin bulunması -ve daha önce tartıştığım gibi karmaşık bir olgu olması- bu gerçeği değiştirmez.

Şimdi, kuru taklitçinin de Allah nzasma ters düşmesi riskiyle ilgili olarak yine -daha önce de değindiğim- bir örneği biraz açmak istiyorum: Biliyoruz ki, günümüzde bazı Müslümanlar, "ahir zamanda unutulmuş bir sünneti ihya edenin yüz şehit sevabı kazanacağı" şeklindeki peygamber müjdesinden yararlanmak için birden fazla kadınla evlenme konusuna adeta cihat heyecanı ile yaklaşmaktadırlar.

Neden başka "terk edilmiş sünnet"lerden biri veya birkaçı değil de, özelljde şiddet ve şehvetle bu?

Bu yönelimde "sünnet"i ihya duygusu mu, yoksa sadece cinsel doyumsuzluğa "kutsal kılıf" uydurma gayretkeşliği mi ağır basmaktadır?

Yüksek şehvet geriliminin doğal veya zorlamalı meşruiyet arayışları ile bastırılmak istenmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bunu yüz şehit sevabı ile kutsamada Müslümanlık adına bayağı bir üçkâğıtçılık aramak kaçınılmazdır.

Bir an kendimizi başkalarının yerine koyalım: Bu hevesin, "terk edilmiş sünneti ihya" heyecanı olması, nefse ve örfe hoş gelmeyecek benzer durumları da aynı rahatlıkla kabul etmeyi gerektirmez mi?

Mesela kişi, "terk edilmiş sünneti ihya" heyecanı ile birden fazla kadınla evlenmeyi arzu ettiği gibi, kendi kör-

Levent Şahverdi Arşivi

pe kızını da altmış yaşında bir adama dördüncü eş olarak nikâhlamayı içine sindirebilir mi?

Yaşını başını almışken, akranı olan bir arkadaşının kızını isteyebilir veya kendi kızmı ona vermeyi hoş karşılayabilir mi?

Malum, böyle yaklaşımlar, dinin öngördüğü durumlar değillerdir ama İslam'ın geldiği çağlardaki Arap toplumunun kültür ve örfünde pek doğal olarak yaşanmaktadır.

O takdirde, aynı mantıkla hareket edeceksek, günümüz için bunlar da "terk edilmiş sünnet" cümlesinden sayılmaz mı?

Peygamber ve arkadaşları, kendi akranları olan dostlarının kızlarını nikâhlarına almamışlar mıdır?

Bu noktada Hz. Ömer'in, Hz. Ali'ye gelip kızma talip olmasını hatırlamamak mümkün değil...

Olayın ruhsal ayrıntılarını bilmemiz imkânsız...

Belki Hz. Ömer sadece peygamber soyuna daha da yakınlaşabilmek için böyle bir izdivacı istemiştir... Belki de o toplumun örfüne göre doğal olan bir arzuyu tatmin için harekete geçmiştir...

İlki onu yüceltmeye yönelik zorlamalı bir yorum sayılsa bile, İkincisi de onu horlamaya gerekçe teşkil edemez... Çünkü toplum böyle bir yapıdadır ve bu tür istekler, davranışlar olağandır. Zamanın Arap toplumunun örfüne göre kişi kolayca arkadaşının kızım isteyebiliyor ve evlenebiliyor, kimse de bunu yadırgamıyordu. Kaldı ki ülkemizin ve İslam dünyasının bazı yörelerinde halen böyle evlilikler örf tarafından onaylanmakta, hatta neredeyse teşvik edilmektedir. Bazı durumlarda -hele yüksek fiyatlar söz konusu olduğunda- kızların, yaşıt olma ve başka açılardan denklik ilkelerine aldırmaksızın bir meta gibi satılabildikleri bilinmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdi, yüz şehit sevabı kazanmak isteyen Müslüman erkek, alırken veya almak isterken yaptığı gibi kendi kızını da başkasının ikinci, üçüncü karısı olarak vermeyi aynı derecede doğal karşılayabilecek midir?

İyi Müslüman, kendisi için istediğini başkaları için de istemek, kendisi için istemediğini başkaları için istememek durumunda değil midir?

Şüphesiz Hz. Peygamber dönemi toplumunun örfünde doğal karşılanan bir olguya Müslüman insan ancak anlayışla bakabilir. Fakat bugün kendisi, Hz. Peygamber zamanındaki böyle bir geleneği yaşamamakla, sünnete ve İslam'a ters düşmez. Açıkçası samimi Müslüman, kendi kızı için razı olamadığı şeyi, başkalarının kızı için de istemez; o zaman da bir sorun kalmaz. Çünkü burada işleyen, peygamber sünneti değil, örf ve âdetlerdir.

Kendi kızımıza, evli ve bizim yaşımızda bir arkadaşımız talip olsa kafasına kurşun sıkmayı bile aklımızdan geçirecek yapıdayken, başkasının körpe kızını tedarik etmek istediğimiz zaman sünnet Aldatmacasına mı sarılacağız?

Canının çektiğini aynı zamanda dinin gereği gibi algılamaya yatkın pek çok kişi (erkek) sadece nefsine zulmeder. Şehitlik gibi yüce bir ülküyü belinden aşağı indiren adam, örf kızağı ile şehvet sörfü yaparak cennete uçtuğunu zannedebilir.

Bu aşamasında akla sosyal gerçeklikler gelebilir. Bilindiği gibi, çokeşlilik önemli bir nüfus artırıcı etken sayılır. Nitekim yakın geçmişte Singapur başbakanı, ülkesinde kadın nüfusun fazlalığının meydana getirdiği sorunlardan ve özellikle işgücü zaafından ötürü böyle bir öneride bulunmuş, sonra da feminist afetin tepkileri altında neredeyse tuz buz olmuştu.

Adam "Yapmayın, bu bir öneriydi. Ülkemizde nüfus artmıyor, azalıyor. Seks turizmi başımızda büyük bir bela!

Levent Şahverdi Arşivi

Buna karşılık işçi bulamıyoruz" dediyse de lanetlenmekten kurtulamadı.

Kanmaca Kandırmaca

Bu olayı hatırlatmamın sebebi erkeğin birden fazla eşle evlenmesinin her durumda "nüfus arttırıcı" bir etken olup
* olmadığı meselesini tartışma arzusudur.

Doğrusu eğer "çok eş" olgusu her zaman mutlak surette nüfus artırıcı bir etken değilse, bu konuda önemli bir sosyal gerekçe hemen geçerliliğini yitiriverecektir.

Önümüzde iki zıt ve ilginç olgu var:

1) Petrol refahıyla sermest olan bazı Arap toplumlannda birden fazla kadınla evlilik, nüfusu arttırmak şöyle dursun, belki de gerilemesine yol açmış bir olgudur.

2) Türkiye'de Cumhuriyet'le beraber yasaklanan çokeşlilik sonrası nüfus patlaması görülmüştür.

Bunların birbirini tamamladığı ve çokeşliliğin değil, aksine tekeşliliğin nüfusu hızla arttırıcı etken olduğu sonucuna mı varırız?

Herhalde konu o kadar basit çözümlenemez.

Bir kere anılan Arap toplumlannda çokeşlilik olgusu, tipik bir "ruhsatı istismar" örneğidir. Buralarda çokeşlilik genellikle uçkur müsrifliğinin dini kültürü ve hatta örfü çarpıtması şeklinde kendini göstermektedir. Zira bu erkekler çoğu zaman dört eş ruhsatını çok dinamik (!) biçimde yorumladıklarından, çocuk edinmemek pek özel bir anlam kazanmaktadır. Çünkü çocuk edinilen eşi değiştirmek çeşitli sebeplerle ve çoğu da maddi etkenlerle zorlaşmaktadır. Dolayısıyla çoğu erkek, ömür boyu defalarca yenilenen "dörder eş" imkânını riske atmamak için çocuk sahibi olmaktan özel-

Levent Şahverdi Arşivi

likle kaçınmaktadır. Böylece sürekli değişen dörder eşlilik durumu bu erkeğe göre Islami bir hayat oluvermektedir.

Ayrıca bu şartlar altında eşler de olabildiğince uzun süre gözde durumunda kalabilmek için fiziki görünümlerine özen gösterme saplantısı içinde veya başka sebeplerle doğum yapmaya sıcak bakmamaktadırlar...

Ne oldu şimdi?

Nerede peygamber sünnetine uymanın bereketi?

Yoksa Batı'mn özellikle yoksul ve Müslüman toplumlar için "yükseltilen değer" haline getirdiği nüfus kontrolü, sözde İslami bir uygulama olarak sürekli dörder eşlilik numarası ile takviye mi ediliyor?

Şüphesiz olay ruhsatın istismar edilmesine çarpıcı bir örnektir. Bu aynı zamanda ruhsat gerçeğinin içerdiği öznel boyutu da yalın şekilde gözler önüne sermektedir.

Öyleyse ne derece netameli ve karmaşık bir "ruhsat" ile karşı karşıya bulunduğumuz açık değil midir?

Türkiye'nin "tekeşlilik" süreciyle hızlı bir nüfus artışı yaşaması ve savaşlarla budanmış toplumun kısa sürede büyük bir insan gücüne ulaşması karşısında düşünmek gerekir.

Acaba böyle bir yasak gelmeseydi, ülkemizde böyle bir nüfus artışı gerçekleşmeyecek miydi?

Bu soruya kestirmeden olumlu cevap vermek kolay değil. Zira beraberinde Araplardaki gibi çilesizce ulaşılan bir petrol refahı olmadığı için birebir benzerlik kurmak zordur.

Bu arada "tekeşlilik" uygulamasını getirenlerin böyle kaygılar veya amaçlar taşımadığını belirtmeye gerek bile yoktur. Ancak sonuçta, görünüşe göre "Islami olmayan" bir uygulamanın, İslam'ca hoş karşılanacak bir sonuç doğurması herhalde ilginç bir cilvedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Nüfus artış hızımız son yıllarda kesilmeye başlamasaydı, acaba birileri ilaç diye "çokeşlilik" tavsiyesinde bulunmayı çağdaşlık gereği olarak önerir miydi?

Hiç şüphesiz bütün bunlar; yaşadığımız "komplekslerin ne denli karmaşık ve çelişik boyutlar içerebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Görülüyor ki, kadın gerçekliğini kompleks haline getirmede insan nefsinin kendine yontucu özelliği, temel etkendir. Çeşitli gelişim ve değişimlerin rüzgârıyla bu etken, kompleksin boyutlarını genişletebilmekte, sağlıklı tutum belirlemenin zorlaşmasma yol açmaktadır.

Günümüzde geniş anlamıyla "kadın fitnesi" nakaratlarla aşılamayacağı gibi, meşrep çözümlemeleri ile de alt edilebilecek gibi görünmemektedir.

Bir topluluk çerçevesinde kadınları kendi yorumumuza uygun bir İslami kalıba sokar, öyle yaşatabilir, kadın-erkek ilişkilerini de buna göre düzenleyebiliriz. Sözgelimi, olabildiğince kapalı bir cemaat yapısı içinde kadm-erkek ilişkilerini, sağlamlığından ve doğruluğundan emin bulunduğumuz herhangi bir İslami eğilim ve yoruma dayalı gerekçeler ışığında belirleyebiliriz.

Bu, orada "kadın fitnesi"ni aştığımız, özellikle de değişimlerden doğmuş ve doğabilecek çeşitli yeni kompleks durumların kökünü kazıdığımız anlamına gelmez.

Böylesi bir yapılanma içinde kadın, mesela sıkı bir haremlik-selamlık düzeni altında kendisinin en mutlu ve en doğru İslami anlayışla yaşadığından emin de bulunsa, yüzde yüz sağlıklı bir ruhsal hayata kavuşacağı kesin midir? İsterseniz ona televizyonu da yasaklayalım ve elimizden geldiği kadar dünyadan habersiz kılalım. Bu kadın yine de, çağın kendisine cazip veya utanç verici -yahut hem cazip

Levent Şahverdi Arşivi

hem utanç verici- gelen birtakım gerçeklikleriyle mutlaka bir şekilde tanışacaktır.

Diyelim ki, bu kadın tam bir münzevi hayatı yaşıyor ve durumundan son derece memnun, dışarıda da hiç gözü yok. O zaman kendi inancının temel ilkeleri ve yaşantısı arasında doğal bir tutarlılık ve uyum bulunduğunu varsayabiliriz. Ancak bu tür örneklerde sık sık karşılaştığımız en çelişkili görüntü, tekilci yorumla kendi kendini kutsama durumudur. Böyle bir kadın da genellikle, tek doğru İslami anlayış ve yaşayışın kendisininki olduğundan emin, başka eğilimlere en hafif tabiriyle hor bakan bir yapıya bürünmektedir. Bu da onu gerçek İslami tevazudan uzaklaştırmakta, ucb denen kendini beğenme hastalığına sürüklemektedir. Kaldı ki bu kabul bile çoğu zaman yüzeyde kalmakta, içe sinmemektedir. Esasen en mükemmel anlayış ile İslam'ı yaşadığı yargısına varmış bir kadın, ister istemez kendisini geliştirme heyecanından uzaklaşacaktır. Aksine böyle durumlarda kadm, ibadet niteliğinde gördüğü kılık kıyafet ve ilişki biçimini yüc^tme, kendini beğenme ve başkalarını hor görme gibi dininin şiddetle reddettiği niteliklerle körelebilir, büsbütün gerileşebilir. Ayrıca türlü yeni kompleksler de oluşabilir. Pek tabii kompleks kelimesinden kişinin düşünüp hissettikleri ile sergilediği görüntü arasındaki -çoğu zaman farkında olamadığı- çatışma ve çelişme kastedilmektedir. Bu anlamıyla kompleks, nifak ve fitneden farklı bir rahatsızlığı ifade eder. "Kompleks" kavramıyla belirtmek istediğim, içi-dışı bir olamayış ve bu yüzden çatışma yaşayış durumu, salt insan iradesine bağlı bir aldanma ve aldatma da değildir. Kompleks, kişinin kaçmamadığı iç-dış, düşünce-eylem, duygu-tepki ikilemlerini anlatmaktadır. Bu itibarla sözgelimi, çarşaf giymeyi zorunlu bulan kesimde şu veya bu yönde türlü kompleks durumlar yaşanabildiği gibi, mesela herhangi bir dini görevi yerine getirmediği halde akıl almaz

Levent Şahverdi Arşivi

bir böbürleniş içinde kendisini kalbi temiz bir ermiş gibi gören veya gösteren kadınların durumu da ciddi bir sağlık sorunu oluşturabilir.

Bütün mesele, Müslümanların beylik söylemlerle kolaycı çözümler geliştirebilecekleri kuruntusunu -ki bu da kompleks bir durumdur- aşabilmektedir.

Herhangi bir İslami eğilim veya meşrebin, kesin dünya ve ahiret mutluluğu taahhüt eden bir tasarı olarak kendini en mükemmel kurum ve yönelim sayması ile kompleks yoğunluğu arasmda doğru bir orantı kurulabilir.

Bir eğilim ne kadar katı ve kendinden başkasına karşı tahammülsüz ise, orada kompleks durumların oluşma riski aynı derecede yüksektir.

Konunun ne derece hassas ve karmaşık olabileceğini vurgulamak bakımından bir örnek üzerinde değerlendirme yapmaya çalışalım: Günümüzün evrensel demokratik değerlerine göre, Müslüman bir hanımın başörtülü olarak mesela avukatlık yapamaması, insan hakları açısından bir noksanlık ve İslami terimle bir "fitne" durumudur. Oysa bu noksanlığın giderilmesi ve başörtülü hanımın avukatlık yapabilmesi, "kadın fitnesi" deyimi ile çerçeveleyebileceğimiz türden bütün İslami sorunları çözmüş olabilir mi?

Dahası, bu yönde bir demokratik iyileştirme, "kadın fitnesi" açısından İslami nitelikli başka sorunlar doğurmayacak mıdır?

Sözgelimi büyüleyici bir güzelliğe sahip, sesi ve konuşması son derece etkileyici olan başörtülü bir hanımefendinin bugünkü Türkiye şartlarında avukatlık yapabildiğini farz edelim. Böyle bir durumda İslami açıdan, en kabasından en incesine kadar yeni pek çok "fitne" türünün, dolayısıyla başka başka komplekslerin yaşanmayacağı garanti edilebilir mi? Baş döndürücü güzellik ve yetenekteki başörtülü

Levent Şahverdi Arşivi

avukat hanıma karşı, etraftaki erkeklerin tutumlannda dini ilkeler açısından sorgulanması gereken herhangi bir yön bulunmayacağı kesin midir?

Aslında halen fıkıh kitaplarında yerini koruyan, ayrıca hiçbir kurum ve kişi tarafından İslam dinince geçerlilikleri tartışılmayan pek çok kural, bu çok güzel hanımın avukatlık yapmamasını gerektirmekte değil midir?

Ne olacak şimdi?

Demek ki kompleks sorunlarımız "kahrolsun" veya "yaşasın" naraları ile çözülecek kadar basit değil.

Gerçi başörtüsü meselesinde rahatlama getirebilir ve bu olayı demokrasimizin sorununu olmaktan elbette çıkartabiliriz. Ancak oradaki avukat hanımın bir birey olarak yaşamak zorunda bulunduğu çelişkiyi ortadan kaldırmış olmayız. Çünkü onun okuduğu veya okuyanlardan naklen benimsediği geleneksel İslami metinler ile yaşadığı hayat kolay kolay örtüşmeyecektir. Bu yüzden de başörtü meselesini çözsek de Müslüman kadının kendisiyle barış içinde yaşaması teminat altına alınmış olamayacaktır. Böyle bir kadın avukatlık yaparken güzelliğini, çekiciliğini kullanmayı inanç ilkeleri ile bağdaştırabilecek midir? Hadi kullanmaya karşıdır, aklının köşesinden bile geçirmemektedir, ama başkalarının bundan etkilenmesini ve kullanmaya kalkışmasını önleyebilecek midir?

Bu örnekteki kadının avukatlık yapma hakkının olmamasını daha İslami bir durum sayacak eğilimde Müslümanlar hiç de az değildir. Zira onlara göre çok güzel bir başörtülü hanımın avukatlık yapması ciddi bir günah teşkil edebilir. O zaman da, başörtüsüyle avukatlık yapmanm engellenmesi, amaçlanmayan ama kaçınılması da mümkün olmayan İslami nitelikli bir uygulama mı sayılacaktır?

Levent Şahverdi Arşivi

Kadın-erkek ilişkilerine dair yerleşik ilmihal kurallarına göre, aslında başörtülü hanıma avukatlık yaptırmamak asıl "şeriatçı" uygulama sayılabilir. Muziplik olsun diye söylemiyorum, kendi eğiliminin öngördüğü mantık dokusu bakımından böyle düşünmesi zorunlu olan pek çok İslamcı vardır.

İşte "tarif" gibi bir kompleks durum örneği!

Demek ki, kadın fitnesi öyle "hakiki şeriat mayoları", "haremlik-selamlık plajları" gibi, her biri ayrıca kompleks bir durum olan gülünç seçenek veya çözüm saplantıları ile geçiştirilecek bir alan değildir.

Her fitne gibi mutlaka "kadın fitnesi" de öncelikle insanların kafasındadır, ağırlıklı olarak da erkeklerin kafasındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

"Sorgulayıp anlamaya çalıştığım, Müslüman insanı –bütün gayretlerine rağmen– geliştirmeye yetmeyen dindarlık türünün iç kıvrımlarıdır. Diliyle sürekli Allah'ı anmasına ve sürekli dini etkinliklerde bulunmasına rağmen, kendisi gibi olmayanlar üzerinde derin bir saygı ve hatta imreniş uyandıramayan Müslümanlık biçiminin, Allah'ın muradıyla örtüşeceğini düşünemiyorum. Tabii ki 'Allah'sız Müslümanlık' ifadesi, kâfirlik ve inkârcılık suçlaması kastıyla seçilmiş değildir. Bu isim 'Müslüman kişinin Allah ile iletişimini geliştiremeyen dindarlık' tanımlamasının kısaltılmışı sayılabilir.

Peki, böylesi dindarlık nasıl bir şeydir?"

Yıllardır dillerden düşmeyen şiirleri, senaryoları, romanları ve politik denemeleriyle tanıdığımız Ömer Lütfi Mete'den çağımızın Müslümanlığına dair "içeriden" bir eleştiri... İslam'ı nasıl yaşıyoruz ve nasıl yaşamalıyız? Onu aslında modern hayatın kimi ihtiyaçlarına göre yeniden dizayn mı ediyoruz? İslam en son ve en mükemmel din olduğuna göre, mensupları neden yüzlerce yıldır geriliğin ve ezikliğin girdabından kurtulamıyor?

Allah'sız Müslümanlık, İslam'ı yaşama sorununa dair güncelliğini hiçbir zaman yitirmeyen bir ahlaki el kitabı...

TİMAŞ
POLİTİKA
ISBN: 978-605-08-2769-9
9 786050 827699
timas.com.tr
timasyayingrubu

Levent Şahverdi Arşivi